

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu

BİR XALÇANIN İLMƏLƏRİ

Azərbaycanda yaşayan xalqların
ədəbiyyat antologiyası

- Ləzgi
- Talyış
- Avar
- Tat
- Udin
- Kürd
- Dağ yəhudiləri

“MBM” Nəşriyyatı
Bakı - 2008

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu Association of New Writers and Artists

“İntellektual və **Kulturoloji** Ədəbiyyat Kitabxanası”. № 04

“Bir xalçanın ilmələri”, “MBM” nəşriyyatı, Bakı-2008, 288 səh.

Layihə əlaqələndiricisi, ön söz və ümumi bədii redaktor:
Aydın Xan (Əbilov), yazıçı-kulturoloq

Kitab üzərində işləmişlər:

Kələntər Kələntərləri, Müzəffər Məlikməmmədov (*ləzgi bölməsi*)

Aydın Əhmədəoglu, Günday Şixəliyeva (*talış bölməsi*)

Asiyat Tinayeva, fil. elm. nam. (*avar bölməsi*)

Maqsud Hacıyev, professor, fil. elm. dok. (*tat bölməsi*)

Georgi Keçəari (*udin bölməsi*)

Tahir Əliyev - Süleyman (*kürd bölməsi*)

Simax Şeyda (*yəhudü bölməsi*)

Azərbaycan Respublikasında əhalinin 90%-dən çoxunu təşkil edən azərbaycanlılarla yanaşı talişlər, ləzgilər, avarlar, kürdlər, udinlər, saxurlar, dağ yəhudiləri, tatlar, ingiloylar, həmçinin başqa azsaylı millətlər və etnik qrupların nümayəndləri yaşayırlar. Onlar tarixən uzunmüddəli birgə yaşayış şəraitində özlərinə məxsus mədəni və folklor ənənələrini qoruyub saxlamışlar. Azsaylı millətlərin, etnik qrupların əlvan mədəniyyəti - folklor və ədəbiyyatı Azərbaycanın mənəvi irlisinin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir. Bu kitabda ölkəmizdə yaşayan azsaylı millətlərin bəzilərinin - ləzgi, talış, avar, tat, udin, kürd, dağ yəhudiləri - ədəbiyyat və folklor nümunələri (azərbaycanca və doğma dillərdə) daxil edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyələşdirilən, YYSQ tərəfindən hayatı keçirilən “Azərbaycan: müxtəlif mədəniyyətlərin birləşdiyi Ümumi Eviniz” adlı kulturoloji layihənin bir hissəsi kimi nəşr olunan bu kitab ədəbiyyatsevər geniş oxucu kütləsinə ünvanlanır.

ISBN: 978-9952-29-043-2

Aydın Xan (Əbilov)
YYSQ sədri, yazıçı-kulturoloq

ÜMUMAZƏRBAYCAN MƏDƏNIYYƏTİNİN - ƏDƏBIYYATININ YENİ QATLARI

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu tərəfindən hazırlanmış, artıq üç aya yaxın bir müddət ərzində gerçəkləşdirilən, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyələşdirdiyi “Azərbaycan: müxtəlif mədəniyyətlərin birləşdiyi Ümumi Evimiz” adlı kulturoloji layihənin nəticəsi kimi “Bir xalçanın ilmələri” adlı bu antologiya oxucuların ixtiyarına verilir.

Bəri başdan bu layihə üzərində çalışsanlara – onun icraçılarına, xeyir-xahlıqlarını bizdən əsirgəməyənlərə, o cümlədən, şifahi xalq ədəbiyyatı, etnik mədəniyyət yaddaşının qoruyucularına, Azərbaycanın ənənəvi folklorunun daşıycılara, respublikanın bölgə, şəhər və kəndlərinin ədəbiyyatsevər sakinlərinə minnətdarlığını bildiririk.

Onu da xatırladaq ki, adı çəkilən kulturoloji layihənin tərkib hissəsi kimi Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqların ədəbiyyat antologiyası sanballı kitab şəkilində ilk dəfə nəşr olunacaq.

Antologiyannın şəbəkə - elektron variantı ilə www.antologiya.azeriblog.com ünvanlı Internet saytından tanış olmaq mümkündür.

Yaradıcı qrup olaraq biz bu antologiyani nəşrə hazırlayan zaman maraqlı mədəniyyət – folklor və ədəbiyyat hadisələri, faktları ilə rastlaşdıq. Araşdırıcılarımız tərəfindən toplanmış, sistemli halda tədqiq və tərcümə edilmiş, çox hissəsi bu kitabda yer almış bu ədəbi-bədii, poetik-tərcümə materialları bir daha sübut edir ki, Azərbaycan Respublikası ölkəmizdə yaşayan, eləcə də dünyanın hər tərəfinə səpələnmiş, özünü azərbaycanlı sayan müxtəlif xalqların, millətlərin, etnik qrupların 50 milyondan çox nümayəndəsinin kulturoloji-mədəni mərkəzi, bir sözlə, mənəvi-mədəni məkanıdır.

Ədəbi-bədii nümunələrin müəlliflərinin yaradıcılığına diqqət edəndə, görürük ki, onların çoxu həm milli dillərində, həm də Azərbaycan Respublikasının dövlət dili sayılan azərbaycanca yazış-yaradırlar. Hətta elə

xalqların ədəbiyyatı var ki, orada aparıcı ədəbi dil azərbaycancadır. Bu da onu bir daha sübut edir ki, doğrudan da Azərbaycan Respublikası müxtəlif millətlərin, mədəniyyətlərin, hətta dinlərin və dillərin yanaşı mövcüd olduğu sivil ölkədir. Əsas mədəniyyət Azərbaycan türklərinin yaratdığı kulturoloji-estetik təməl üzərində inkişaf edir, milli rəngarənglik bütöv Azərbaycan milli-mədəni dəyərlərini çağdaş sivilizasiya proseslərinə cavab verən qlobal intellektual standartlarına çevirir.

Cənubi Qafqazda, Xəzər dənizindən qərbdə yerləşən Azərbaycan Respublikasında müxtəlif azsaylı millət və xalqlar yaşayır. Burada əhalinin 90%-dən çoxunu təşkil edən azərbaycanlılarla - Azərbaycan türkləriylə yanaşı, ruslar, talişlar, ləzgilər, gürcülər (ingloyalar), avarlar, saxurlar, yəhudilər, tatarlar, kürdlər kimi milli və etnik azlıqlar əsrlər boyu yanaşı yaşamışdır.

Tarixən də doğma məmləkətimiz dinlərarası, mədəniyyətlərarası tolerantlıq ocağı olaraq bütün dünyada tanınır. Azərbaycanda yaşayan bütün millətlər və xalqlar tarixən uzunmüddətli birləşmiş şəraitində özlərinə məxsus milli-mədəni və folklor ənənələrini uğurla qoruyub saxlamışlar. Azsaylı xalqların əvan folkloru Azərbaycanın mənəvi mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsinə təşkil edir.

Qafqazdilli xalqlara mənsub olan ləzgilər, avarlar, saxurlar Dağıstan Muxtar Respublikası ilə yanaşı, Azərbaycanın bir sıra şimal və şimal-qərb rayonlarında məskunlaşmışlar. Eyni ərazinin Qəbələ və Oğuz rayonlarında tarixi Qafqaz Albaniyasının xalqlarından olan «udi» (udin) icmalarına rast gəlirik.

Gürcüstan Respublikasıyla həmsərhəd olan Qax, eləcə də Balakən rayonunda xaçpərəst gürcülər və yengiloyaların - ingloyaların (gürcüdilli müsəlmanları) yaşadığı kənd var.

İrandilli xalqlardan tatlar, talişlar, müsəlman kürdlər, iudaizmə sitayış edən dağ yəhudiləri əsrlərdən bəri Azərbaycanda məskunlaşmışlar. Müxtəlif mənşəli xaçpərəst xalqları (ruslar, assiriyalılar və b.), eləcə də yəhudilər (aşkenazi) fərqli dil qrupuna mənsubdurlar. Ruslar və yəhudilər Azərbaycanın etnik xəritəsinə XIX əsrin əvvəllərindən daxil olmuşlarsa, assiriyalılar yurdumuza bir əsr sonra gəldilər.

Azərbaycanda yaşayan xalqların milli-etnik folklorunda zənginlik tədqiqatçılarının hər zaman diqqətini cəlb etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, əmək, mərasim və mövsüm nəğmələri, layla və ağilar, lirik mahnilar və instrumental rəqs havaları hər bir mədəniyyət daxilində xüsusi təzahür formalarına malikdir.

Məsələn, qədim millətlərdən biri olan talişların musiqi folkloru zəngin janr və ifa xüsusiyyətləri ilə seçilir. Qadınlar tərəfindən ifa olunan nisbətən yaxşı qorunub saxlanılmış əmək, toy, mövsüm mərasim nəgmələri, «halay» mahni-rəqsləri məlumdur. Bir çox mahni nümunələri həm taliş, həm də Azərbaycan dilində oxunur və bu mədəniyyətlərin sıx qarşılıqlı əlaqələrini əks etdirir.

Azərbaycanın müxtəlif xalqları və etnik qrupları arasında mövcüb olan folklor əlaqələri və qarşılıqlı təsirlər coğrafi və tarixi amillərdən asılıdır. Respublikamızın ərazisində uzun əsrlər boyu yaşayış xalqlarının musiqi və folkloru qarşılıqlı bəhrələnməyə məruz qalmış, ayrı-ayrı hallarda şeir eləcə də musiqi ünsürlərində ikitilliğin hadisəsini meydana gətirmişdir. Bu mənada talişların və tatların, qismən də saxurların və dağ yəhudilərinin folklor mədəniyyətlərini qeyd etmək olar.

Azərbaycanın bütün xalqlarının zəngin mədəniyyəti - ədəbiyyatı demokratik cəmiyyətimizin həmrəyliyi üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Bu məqamda XX əsr Azərbaycan maarifi və ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Abdulla Şaiqin maraqlı bir fikiri yada düşür: “Bir günəşin zərrəsiyik biz...”

Bu antologiyaya taliş, ləzgi, dağ yəhudiləri, tat, udin (udi), kürd, avar folkloru, poeziya və nəşrini – orijinalda, Azərbaycan dilində, eləcə də bu millətlərin nümayəndələri olan qələm adamlarının azərbaycanca yaratmışları əsərlərdən nümunələri daxil etmişik.

Layihə çərçivəsində nəzərdə tutulan bölgələrə səfərlərimiz zamanı aşağıdakı faktları dəqiqləşdirə bildik.

Apardığımız müşahidələrdən belə nəticələr çıxarmaq mümkündür ki, çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatına və milli ədəbi prosesə fəal qoşulan nümayəndələrinin sayına görə talişlar və ləzgilər üstünlük təşkil edir: sözsüz, bu məsələdə həmin millətlərdən olanların ümumi sayının çoxluğunu və tarixi-mədəni amilləri unutmaq olmaz. Daha sonrakı yerləri dağ yəhudiləri, tat, udin (udi), kürd, avar, saxur kimi azsaylı millətlər və xalqların nümayəndələri tutur.

Kulturoloji layihəmiz və onun son nəticəsi kimi nəşrə hazırlanan antologiya Azərbaycanda bunaqadərki aparılan ədəbi-mədəni fəaliyyətlərin davamı olaraq aşağıdakı məqsədlərə xidmət edir:

- Azərbaycanın Respublikasında yaşayan müxtəlif xalqların milli-etnik mədəniyyətləri - ədəbiyyatı və folklor nümunələri barədə təsəvvürləri genişləndirir;

- Dünyanın mədəni-kulturoloji və ədəbi-filoloji ictimaiyyətini Azə-

baycanda yaşayan azsaylı xalqların etnik mədəniyyət xəritəsi ilə tanış edir;

- Yaradıcı insanların, filoloqların, mütxəssislərin, tədqiqatçıların və tələbə gənclərin humanitar biliklərinin zənginləşdirilməsinə imkan yaradır;

- Azərbaycanda uzun müddət yerli etnosla yanaşı yaşayan azsaylı xalqlarının ədəbiyyatının qorunmasına kömək edir;

- İstər yerli əhalı, istərsə də turistlər tərəfindən mədəni - ədəbi-bədii sərvətlərin qorunması ilə bağlı qayğının yüksəlməsinə yardımçı olur;

- Ənənəvi xalq folkloru və ədəbiyyatını, onların mövcud olduğu bölgələrdə mühafizə edir;

- Eko-turizm, kulturologiya, etnoqrafiya, xalqşunaslıq, regionşunaslıq, art-turizm, etno-turizm sahələrinin inkişafına təkan verir;

- Azərbaycanda yaşayan xalqların köklü ənənəvi mədəniyyəti - ədəbiyyatı və folkloru üzərində müəlliflik hüququnu möhkəmləndirir;

- Milli-etnik azlıqların dillərinin, eyni zamanda o dillərdə yaranan ədəbi-bədii əsərlərin, folklor nümunələrinin qorunub gələcək nəsillərə ötürülməsinə kömək edir və b.

Eyni zamanda onu da bildirmək istəyirik ki, layihəmiz insan haqlarına dair beynəlxalq – hüquqi aktlara və milli azlıqların qorunmasına dair çərçivə konvensiyasına əsaslanır; UNESCO-nun Milli müxtəliflik haqqında ümumi Deklarasiyasının (2001), Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında beynəlxalq Konvensiyasının (2003), Mədəni özünü ifadə formalarının rəngarəngliyinin qorunması və artırılması haqqında Konvensiyasının (2005) müddəalarında öz əksini tapmış qeyri – maddi mədəni irsin mədəniyyətin rəngarəngliyinin qaynaqları və sabit inkişafının təminatçısı kimi əhəmiyyətinə diqqət yetirir; Beynəlxalq intellektual mülkiyyət təşkilatının 1998-ci ildən başlayaraq, intellektual mülkiyyət sahəsində yeni istiqamətin – ənənəvi biliklərin qorunması probleminin irəli sürülməsində təşəbbüslerini nəzərə alır; Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» və «Folklor nümunələrinin hüquqi qorunmasına dair» Azərbaycan Respublikasının Qanunlarından irəli gələn öhdəliklərə əsaslanır.

Azərbaycanımızın - doğma məməkətimizin eşlə sivilizasiya və toleranthq mərkəzi kimi dünyaya tanıtmaqdə bu kimi kulturoloji layihələrin rolü böyükdür. Bu istiqamətdə həyata keçirilən kulturoloji-ədəbi layihələrin sayını artırmaqla, davamlığını təmin etməklə, yenilərini hazırlamaqla, daha da böyük uğurlar əldə etmək olar.

Tariyel Məmmədov
professor

AZƏRBAYCAN ETNİK MƏDƏNİYYƏTİ
(ixtisarla)

Coğrafi baxımdan Avropa və Asiya qitələrinin sərhəddində yerləşən müasir Azərbaycan tarixi keçmişdə müxtəlif sivilizasiyaların: əhəməni-sasani, roma-bizans, skif-xəzər, türk-oğuz mədəniyyətlərinin kəsişməsində bərqərar olmuşdur. Lakin maddi və mənəvi dəlil kimi tarixi abidələrdə təcəssümünü tapmış bütün bu mədəni simbioz və rəngarəng ənənələrlə yanaşı, Azərbaycanın çıxəklənməsi fenomeni onun etnogenezi ilə, bədii yaradıcılığın ən müxtəlif sahələrində ecazkar incilər yaranan xalqla bağlıdır.

Azərbaycan etnosunun tarixini nəzərdən keçirsək, görərik ki, respublikamızın əhalisinin 90% -ni təşkil edən azərbaycanlılardan başqa, bu etnosun təşəkkülündə əsrlərdən bəri müxtəlif azsaylı xalqlar, etnik və milli qruplar iştirak etmişlər. Onların arasında Altay ailəsinin türk qoluna məxsus (azərbaycanlılar, tatarlar, mesxeti türkləri), həmçinin, hind-avropa (tatlar, talişlar, dağ yəhudiləri, kürdlər), qafqaz (udilər, ləzgilər, avarlar, saxurlar, buduqlular, ingiloylar, qırızlar, xinalıqlar), slavyan (ruslar, molokanlar, ukraynalılar) dil qruplarının təmsilçiləri vardır.

XX əsrin sonunda keçmiş SSRİ respublikaları dövlət müstəqiliyinin bərpası yolunda tarixi imkan əldə etdirilər. Keçmişə, milli şüurun təşəkkülünə və inkişafına, mədəni sərvətlərin yenidən dəyərləndirilməsinə, tarixi yaddaşın aktuallaşdırılmasına maraq artdı. Bununla yanaşı, müasir dünya birliyinin inkişafında «globallaşma» aparıcı təmayülə çevrildi ki, bu da müxtəlif ölkə və xalqlar arasında sərhədlərin silinməsinə əsaslanır, insanları yaxınlaşdırır və

vahid ümumbəşəri, planetar mədəniyyətin təşəkkülünə və inkişafına şərait yaratır. İdeoloji, siyasi və dil baxımından maneələrin silinməsi mədəniyyətlərdəki rəngarəngliyinitməsinə və yekrəngiliyinə gətirib çıxarıır. Belə yekrənglik isə polimədəniyyətə malik cəmiyyət daxilində özünəməxsus etnik mədəniyyətlər üçün xüsusiilə məhvədici ola bilər.

Sadalanan ictimai – tarixi hadisələr dalğasında respublika rəhbərliyinin balanslaşdırılmış siyasetinin əsas məsələlərindən biri dövlətin polietnik əhalii kütłəsinin qorunub saxlanılmasından ibarətdir. Bu da xalqın mədəni genofondunun determinantı kimi, etnik mədəniyyətin – dil, xalq incəsənəti, xalqın maddi mədəniyyəti, adət və ənənələri, etika, ənənəvi tərbiyə sistemi və s. bu kimi ünsürlərini özündə ehtiva edir.

«Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, dil və mədəniyyətlərinin inkişafi üçün dövlət yardımına haqqında» 1992-ci ildə verilmiş sərəncamı ilə başlanmışdır. Sərəncamın məzmununda etnik azlıqların təhsil, mətbuat, mərkəzi televiziya və radio ilə xüsusi verilişlərin təşkili, həmfikirlik və ədalətlilik, tolerantlıq və həqiqilik, bərabərlik və əməkdaşlıq hüquqları təsbit edilir.

Bu sərəncamın uğurla həyata keçirilməsi ona gətirib çıxarmışdır ki, yeni Azərbaycanın vətəndaşlarının bugünkü sürurunda üç komponentin vəhdəti kök salmışdır: bunlar öz etnosuna mənsubluq haqqından (istər azərbaycanlı, istər tatar, istər talış, istərsə də rus olsun), öz milli ənənələrinə və öz xalqının tarixinə hörmət və məhəbbət hissindən, milli dilin və milli mədəniyyətin öyrənilməsi meyllərindən ibarətdir. Eyni zamanda, onların coxmillətli Azərbaycan cəmiyyətinə və nəhayət, dünya birliyinə mənsubiyyət hüququ-nun təsdiqi, təkcə öz xalqının və coxmillətli ölkəsinin taleyi üçün deyil, həmçinin, bütün dünyanın taleyi üçün məsuliyyət hissinin aşilanması bu qəbildəndir.

Şübhəsiz, elə bir xalq yoxdur ki, etnik mədəniyyətin qorunması və inkişafi problemi ilə qarşılaşmasın. Məlumdur ki, ümumi amal insanları birləşdirir. Əsas məqsəd – millətin və onun mədəniyyətinin qorunması, yeni bilgilərlə zənginləşdirilməsi, həm əvvəlki, həm də indiki nəsillər tərəfindən toplanılan biliklərin gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanması ilə bağlıdır.

Azərbaycan xalqı, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, respublika cəmiyyətinin əsas hissəsi olan azərbaycanlılardan və ölkənin müxtəlif guşələrində yığcam halda yaşayan 30 sayda millət və etnik qruplardan ibarətdir. Sayının, dil və dinlərinin müxtəliliyinə baxmayaraq, onlar Azərbaycanın barabər hüquqlu vətəndaşlarıdır və çoxsaylı azərbaycanlılarla bərabər bütün vətəndaşlıq hüquqlarına malikdirlər. Onların folklor ənənələri və bilikləri ümummədəni və elmi baxımdan dəyərlidir: çünki bunlar etnik təşəkkül və inkişaf tarixi, həyat tərzi, dünyagörüşü və dünyaduyumu haqqında zəngin məlumatları özündə cəmləşdirir. Onların hər biri unikal, özünəməxsus və təkrarolunmazdır.

Təəssüf ki, bu etnosların ənənəvi bilikləri, onların autentik folkloru janr zənginliyinə və mövzu rəngarəngliyinə baxmayaraq, intellektual mükliyyət kimi, bu günə qədər layiqincə qiymətləndirilməmiş, nə bizim ölkəmizdə, nə də xaricdə geniş işıqlandırılmamışdır. Bundan əlavə, bu xalq sərvəti son illərə kimi Azərbaycan tarixçilərinin, etnoqrafların, etnopsixoloqların, etnolinqvistlərin, etnomusiqişünasların tədqiqat obyektiinə çevriləmişdir. Hərçənd ki, bu məsələlər Azərbaycanın hüdudlarından kənarda nəşr olunan işlərdə daha ətraflı işıqlandırılsa da, heç də həmişə həqiqətə uyğun və obyektiv xarakter daşılmırdı. Buna görə də bu problemin tədqiqi təkcə humanitar elmi araşdırımlar nöqtəyi-nəzərindən deyil, həmçinin, siyasi, ictimai, tarixi rakursdan globallaşma və ənənəvi biliklərin hüquqi qorunması dövründə aktuallıq kəsb edir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA MİLLİ AZLIQLARA MƏNSUB OLAN ŞƏXSLƏRİN HÜQUQLARININ QORUNMASI ÜZRƏ MÖVCUD VƏZİYYƏT

Azərbaycan Respublikası müxtəlif etnik və dini qrupların ənənəvi düzünlülük və harmonik birləşməyi üzərində qurulmuş, həyata keçirilən milli siyasetin aparıldığı çoxmillətli, çoxdinli ölkədir. Qanun mənşəyindən, milliyyətindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir.

Bir neçə əsr ərzində milli azlıqlara mənsub olan şəxslər Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan xalqı ilə sülh və harmoniya şəraitində yaşmış və yaşayırlar. Azərbaycan tarixən unikal çoxmillətli cəmiyyət olduğu üçün bu multimədəniyyətli, multietnik irs hətta bu gün də Azərbaycanda qorunub saxlanılmaqdadır.

Ölkəmizin 20% ərazisini işgal etmiş qonşu Ermənistandan çoxillik silahlı münaqişə nöticəsində mövcud olan çətinliklər, erməni silahlı qüvvələri və terrorist qruplaşmalarının təşkil etdiyi etnik təmizləmənin qurbanları olan Azərbaycanlılarla yanaşı müxtəlif milli azlıqlara mənsub olan şəxslərdən ibarət (kürtlər, ruslar, yəhudilər və s.) təxminən 1 milyon qəçqin və məcburi köçkünün, həmçinin kecid dövrünün problemlərinin mövcudluğuna baxmayaraq, Azərbaycan hökuməti milli azlıqların hüquqlarının qorunması üzrə ardıcıl siyasetini davam etdirir.

Milli azlıqlar öz milli mədəni mərkəzlərini, assosiasiyanı və digər qurumlarını yaratmaq hüquqlarından tam istifadə edirlər.

Hazırda Azərbaycanda onlarla milli mədəniyyət mərkəzi fəaliyyət göstərir. Onların arasında «Birlik» cəmiyyəti, Rus icması, Slavyan mədəniyyət mərkəzi, Azərbaycan-İsrail icması, Ukrayna cəmiyyəti, Kürd mədəni mərkəzi «Ronai», «Samur» ləzgi milli mərkəzi, Azərbaycan-Slavyan mədəniyyət mərkəzi, Tat mədəniyyət mərkəzi, Azərbaycan-tatar cəmiyyəti, Tatar mədəniyyət cəmiyyəti «Turqan-tel», Tatar mədəniyyət mərkəzi «Yaşlıq», Krim tatarları cəmiyyəti «Krim», gürcü cəmiyyəti, Azərbaycan gürcülərinin humanitar cəmiyyəti, İngiloy icması, Çeçen mədəniyyət mərkəzi, Axisxa türklərinin «Vətən» cəmiyyəti, Axisxa türk qadınlarının «Sona» cəmiyyəti, Talysh mədəniyyət mərkəzi, Avar cəmiyyəti, Dağ yəhudilərinin icması, Avropa yəhudiləri (Aşkenazi) icması, Gürcü yəhudü icması, Yəhudilərin qadın humanitar assosiasiyası, «Karelhaus» alman mədəniyyət icması, Udin mədəniyyət mərkəzi, Polyak mədəniyyət mərkəzi «Polonia», Beynəlxalq Talysh assosiasiyası

«Mada», Talış assosiasiyası «Avesta», Udin mədəniyyət mərkəzi «Orain», «Buduq» mədəniyyət mərkəzi, Saxur mədəniyyət mərkəzi. Milli azlıqların six yerləşdiyi ərazilərdə həvəskar cəmiyyətlər, milli və dövlət teatrları, həvəskar assosiasiyalar və maraq qrupları fəaliyyət göstərir. Məsələn, Qusar rayonunda Ləzgi, Qax rayonunda isə Gürcü Dövlət teatrları, Astara və Lənkəran rayonlarında Talış folklor qrupları fəaliyyət göstərir.

Dövlət bu qurumları imkanı dairəsində ölkə bütçəsindən və Prezident fondunun hesabına maliyyə yardımını ilə təmin edir və mənşeyindən, mədəniyyətindən, dilindən və dinindən asılı olmayaraq, bütün şəxslər arasında qarşılıqlı anlaşma, döyümlülük və hörməti gücləndirməyə yardım göstərir. Milli azlıqların cəmiyyətin həyatında, eləcə də ölkə səviyyəsində keçirilən birgə tədbirlərdə fəal iştirakları Azərbaycanda mövcud olan qarşılıqlı hörmətin əyani göstəricisidir. İslam, Ortodoks və Yəhudü dini konfessiyalarını birləşdirən «Üç qardaş» təşkilatı artıq qeydiyyatdan keçmiş və hazırda ölkədə fəaliyyət göstərir. «Links» təşkilatinin (Böyük Britaniya) rəhbərliyi altında milli azlıqların Resurs mərkəzi də Azərbaycanda fəaliyyət göstərir.

Milli azlıqların dillərində onlarla qəzet və jurnallar nəşr olunur. Hər gün onların dillərində radio və televiziya proqramları yayımlanır.

Dövlət Radio stansiyası tərəfindən mütəmadi olaraq, kürd, ləzgi, talış, gürcü, rus və erməni dillərində Dövlət bütçəsindən maliyyələşdirilən verilişlər yayımlanır. Balakən rayonunda avar dilində, Xaçmaz rayonunda isə ləzgi və tat dillərində, Qusar və Xaçmaz rayonlarında yerli televiziyyada ləzgi dilində verilişlər yayımlanır. Bakıda rus, kürd, ləzgi və talış dillərində qəzetlər nəşr olunur. Məsələn, «Samur» və «Dəngi Kürd» ləzgi və kürd dillərində nəşr olunur, Yəhudü cəmiyyəti «Soxnut» isə «Əziz» qəzetini nəşr edir.

Müxtəlif milli azlıqların nümayəndələri Azərbaycanın dövlət qurumlarında geniş təmsil olunmuşlar. Milli azlıqların six yaşadığı ərazilərdə yerli əhalinin nümayəndələri yerli hakimiyyət orqanlarında rəhbər vəzifələri tutur. Milli azlıqlara mənsub şəxslər Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatında, Milli Məclisdə, Nazirlər Kabineti, Konstitusiya məhkəməsi, Mərkəzi seçki komissiyası, hüquq-mühafizə orqanları və digər dövlət qurumlarında çalışır. Milli azlıqların nümayəndələri Milli Məclisin bəzi Daimi komissiyalarının sədri və ya sədr müavini vəzifəsində çalışır.

Aşağıda Azərbaycan Respublikasında milli azlıqların sayının, dilinin və səx yaşayış yerlərinin struktur tərkibi verilir:

Milli azlıq, sayı (min), dili, səx yaşadığı ərazilər

Ləzgilər: 178, Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan ləzgi dili, həmçinin Azərbaycan və rus dilləri, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

Ruslar: 141.7, şərqi-slavyan qrupuna aid olan rus dili, Azərbaycan Respublikasının sənaye şəhərlərində, eləcə də bir neçə kənd təsərrüfatı bölgələri;

Ermənilər: 120.7, hind-Avropa dil ailəsinə aid olan erməni dili, Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsində, Ermənistən Azərbaycan torpaqlarını işgal etməsinə baxmayaraq, məlumata görə, 30 minə yaxın erməni Dağlıq Qarabağdan kənardə, eləcə də Bakıda yaşayır;

Talışlar: 76.8, hind-Avropa dil ailəsinin İran qrupuna aid olan talış dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının cənub bölgələri;

Avarlar: 50.9, Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan avar dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

Məhsəti türkləri; 43.4, türk və Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının şimal və aran bölgələri;

Tatarlar: 30, türk dil ailəsinə aid olan tatar dili, eləcə də rus dili, Azərbaycan Respublikasının şəhərləri;

Ukraynalılar: 29, şərqi-slavyan dil ailəsinə aid olan Ukrayna dili, eləcə də rus dili, Bakı;

Saxurlar: 15.9, Qafqaz dillərinin Dağıstan qolunun cənub-şərq qrupuna aid olan saxur dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının Zaqtala rayonu;

Gürcülər: 14.9, Qafqaz dillərinin Kartvelian qrupuna aid olan gürcü

dili, Azərbaycan Respublikasının Qax rayonu;

Kürdlər: 13.1 İran dil qrupuna aid olan kürd dili, Ermənistanla silahlı münaqişədən əvvəl Laçın, Kəlbəcər, Qubadlı və Zəngilan rayonlarında six yaşamışdır. Bu ərazilərin işğalı nəticəsində başqa rayonlara məcburi olaraq, köçürülmüşdür.

Tatlar: 10.9, İran dil qrupuna aid olan tat dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri, Bakı;

Yəhudilər: Avropa (Aşkenazi), dağ və gürcü yəhudilərinə bölünür 8.9, semit dil ailəsinə aid semit qrupuna daxil olan yəhudi dili, Azərbaycan Respublikasının Quba rayonu və Bakı şəhəri;

Udinlər: 4.1, Qafqaz dil ailəsinin Dağıstan qrupuna aid olan udin dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

1995-ci ildə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası mənşəyindən, irqindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarına hörməti təmin edir. Azərbaycan Respublikasının suverenliyi haqqında Konstitusiya aktı Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarının Qanun qarşısında bərabər olduğunu təsdiq edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə əsasən, Dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən və mənşəyindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqların bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 44-cü maddəsinə əsasən, «hər kəsin milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq hüququ vardır. Heç kəs milli mənsubiyyətini dəyişdirməyə məcbur edilə bilməz».

Azərbaycan Respublikasının «Mədəniyyət» haqqında Qanunun 11-ci maddəsində milli mədəniyyətin inkişafına və qorunub saxlanmasına yardım nəzərdə tutulur. Dövlət Azərbaycan xalqının milli mədəniyyətinin inkişafına və qorunub saxlanmasına, eləcə də Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaşayan bütün milli azlıqların mədəni kimliyinə təminat verir.

1992-ci il oktyabrın 7-də qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının «Təhsil» haqqında Qanunun 6-cı maddəsi və «Dövlət dili» haqqında Qanunu 3-cü maddəsinə əsasən təhsil milli azlıqların dillərində verilə bilər.

«Azərbaycanda yaşayan milli azlıqlar və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, həmçinin dilinin və mədəniyyətinin inkişafına dövlət yardımına» haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1992-ci il 16 sentyabr tarixli Fərmanı milli azlıqlar arasında əlaqələrin yaxşılaşdırılması və hüquqi dövlətin yaradılmasına onların cəlb olunmasının səviyyəsinin artırılması məqsədini daşıyır.

Daxili qanunvericiliyin bu müddəaları ilə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının 1996-ci il 31 may tarixində qoşulduğu İraqı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması, Aparteidin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması və Genosidin qarşısının alınması və onun cəzaçılanılması haqqında BMT Konvensiyaları kimi beynəlxalq sənədlərin müddəaları da tətbiq olunur.

2000-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası Avropa Şurasına üzv olmamışdan çox-çox əvvəl Milli azlıqların qorunması haqqında Çərçivə Konvensiyasına qoşulmuşdur. Konvensiyanın 25-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan 2002-ci il iyunun 4-də milli azlıqlara mənsub olan şəxslərin hüquqlarının qorunmasına dair vəziyyət barədə milli hesabatını təqdim etmişdir. Milli azlıqların qorunması haqqında Çərçivə Konvensiyası üzrə Məşvərətçi Komitə sözügedən hesabatın baxılması məqsədilə xüsusi işçi qrupu tərtib etmişdi. Bu qrup Dövlət hesabatını yoxlamaq məqsədilə 2003-cü il martın 29-dan aprelin 4-ə qədər Azərbaycana səfər etmişdir. Bu tədbirlər Azərbaycanın milli azlıqlara yönəlmış siyasetinin beynəlxalq standartlara cavab verməsinin əyani göstəricisidir.

Azərbaycan ATƏT kimi başqa beynəlxalq təşkilatlarla da milli azlıqlar məsələsində əməkdaşlıq edir. ATƏT-in Milli azlıqlar üzrə Ali komissarının siyasi müşaviri milli azlıqların hüquqlarının qorunmasına dair vəziyyətə müşahidə etmək məqsədilə Azərbaycana bir neçə dəfə səfər etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmi Internet saytının materialı əsasında hazırlanmışdır:

http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/human/milli_azliqlar.shtml

LƏZGİ ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
ləzgilərin yaşadıqları ərazilər

Ləzgilər Azərbaycanda əsasən Qusar, Quba, Xaçmaz, qismən isə Qəbələ, Qax və Zaqatalada yaşayırlar. Bu rayonların ərazisində ləzgilər üçün məktəblər açılmış və onlar öz ana dilində dərslər keçirlər. 1993-cü ildən başlayaraq ləzgi dilində dərsliklər çap edilməyə başlanılmışdır. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunun sənayesinin əsasını yüngül və yeyinti sənayesi təşkil edir. Başlıca olaraq meyvə-tərəvəz, şərab və süd məhsulları emal edilir. Rayonun kənd yerlərində xalçaçılıq ənənvi sənətkarlıq növü kimi inkişaf etməkdədir. Ləzgilər bu bölgənin iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayırlar.

LƏZGİ ƏDƏBİYYATI - POEZİYASI NÜMUNƏLƏRİ

(ləzgicə və azərbaycanca)

StIur Dalah (XII-XIII əsrlər)

ДАГЪЛАР

Зи гафар ваз лугъун за гъикI,
Жи арха хъай масан, дагълар.
За гъикI эхин, пад жезва рикI,
Дерт ала чал яман, дагълар

Азыр-азыр мугъул кышын,
Атана чал яман, дагълар.
Жезамай къан кыкIана чын,
Пара авай дышман, дагълар.

Квахъна фена хыхыд къене,
Къудратлу тий жи ван, дагълар.
Тлакъят амаш чакъ аквадай,
Мугъуларин дыван, дагълар.

Къузуль-аял пара къена,
Чиларал гъакъ аман, дагълар?
Дульнядин чин икI эльвенва,
Вучиз ЧузвачI къакъан дагълар?

Вучиз къвазвач Алпандин цай,
Дышманд къилел, я чан дагълар?
Талар-къамар хъанва чаз пай,
Пис хъаныва заман, дагълар!

БарбатI хъанва лезги эллер,
Талар гъикIа эхин, дагълар?
Хъанва лугъуз дульняя чылав,
Дигишнани на чин, дагълар?

СтIур Далагъа эрзава ваз,
Гъахъ аламач чилел, дагълар!
Икъван дердер аквар къан чаз,
ЧыкIыкI вын жи къилел, дагълар!

DAĞLAR

Söz deməyə dilim gəlmir,
Ay arxamız olan dağlar.
Qəlbim ağlar zarı-zarı,
Dərdimiz var yaman, dağlar.

Sağdan, soldan gəldi monqol,
Dəli-dolu seldi monqol,
Səmumdan bəd yeldi monqol,
Vermədi bir aman, dağlar.

Daş üstündə daş qalmadı,
Quru yandı, yaşı qalmadı.
Daş dəyməmiş baş qalmadı,
Tutdu bizə divan, dağlar.

Ev dağıldı, söndü ocaq,
Sinələrə çökildi dağ.
Öldü qoca, öldü uşaq,
Bəs kim oldu qalan, dağlar?

Düşmən dedi: zorum haqdı,
Tutduğunu buraxmadı.
Niyə göydən od yağmadı,
Alışmadı duman, dağlar?

Kim yaslandı, kim şad oldu,
Bu nə aman, nə dad oldu.
Ləzgi yurdu bərbad oldu,
Nə qansızmış zaman, dağlar.

Haq ləzgidir Stur Dalah,
Bəs Yerdə haq hanı, Allah?
İşlətmişdik hansı günah,
Nədən axdı bu qan, dağlar?!

ВАТАНДИЗ

Ваз хъирхъвезва гъетер цава,
Жув суварин къужахдава.
Вав рахада ракъар, варцар,
Ви дагълариз къведа гъуцар.

Магърикаргъ кутуна кыил,
Лап пара я ви мулкар чил.
Вари крап физва къасан,
Берекатдиз авай тыш сан.

Такабур я сувар, синар,
Аярди я къацы Хинар.
Вун зи қівал я, зи эл, хзан,
Закагъ вуна урда мазан.

Чүкедава къацы чырыар,
Ваз лайих я ультем крап.
Рикалагъ ягъ талар жуван,
Хкъаж вува лирлидин ван.

Йтәни ви къвалар рехи,
Амбрив гва гъунар чехи.
Вун я зы чан, вун я зы тан,
Ваз тай авай тыш зы ватан.

Далагъаз чид къваларин чал,
Гъич кыил хъай тыш ягъияр вал.
Вун викъегъ я гъар са чавуз,
Акакъара на гъил цавуз.

VƏTƏNƏ

Gözəlliyin qucağında yerin var,
Göylərində gülümsəyir ulduzlar.
Ay, Gün sənə öz nurundan pay verir,
Dağların var, Allaha da hay verir.

Göz işləməz çəmənlərin, çöllərin,
Məskənidir çiçəklərin, güllərin.
Haq işinə haqsız bir pəl qatan yox,
Dövlətinə, varına əl qatan yox.

Təpələrin, zirvələrin qürurlu,
Bulağında, irmağında su nurlu;
Qoynundadır xoşbəxt elim, ailəm,
Bir mazanam, yaxın düşməz mənə qəm.

Övladların igid, aslan ürəkli,
İstəkləri, əməlləri gərəkli.
Bir sevincin min ağrısından öc alsın,
Mahnıların hər gün ərşə ucalsın.

Qayaların boz rənginə çalsa da,
Həftələrlə başı çənli qalsa da,
Hər birini canım, qəlbim sanıram,
Gecə-gündüz səndən ötrü yanıram.

Dalah bilir hər daşının dilini,
Dar məqamda kəsər yağı əlini;
Ey vətənim, kimdi çəkən ah-aman,
Öz elinlə qüdrətlisən hər zaman!

Я РУШ

Закъ элкъвентиз гъинз физва вун,
Йаи акунрал ашукъ я зун,
Яб ча магъи къве гаф лугъун,
Чан дагъларин сувгъуырлув къуш.

Зы ватандин велед я вун,
Вили цавун са гъед я вун,
Гүнедик квай са къвед я вун,
Вун зу гъилел ацакъдин, къуш?

Вун акурла зырзада рикI,
Заз чир жедаш раҳадатIа гъикI,
Ажузарна вуна зын икI,
Чан дагъларин сувгъуырлув къуш.

Вун галач, рехъ дувар я заз,
Ви гъар са гаф лувар я заз.
Вун акур йигъ сувар я заз,
Зы уьмуыр алван ая, руш.ы

Жегъил рикIин гафар я вун,
Заз са ширин афар я вун,
Зы уьмуырдин гатфар я вун,
Чилал ваз тай авайди туш.

Вуна зы рикI тар ийимир,
Чехи чилер дар ийимир,
Руыгъ пашмандай кар ийимир.
Зы мурадар имир аруш.

РикIа кызыра ашкъид цаяр,
Лирлияр я ваз зы паяр,
На Далагъаз лагъ кани яр,
Элкъуырай дагълар зы кыилел.
Тек бахтавар жен зын чилел.

AY GÖZƏL

Üzümə də baxmadan hara belə qaçırsan,
Aşıqinin qəlbində ağır yara açırsan;
Sən ey dağlar gözəli, ayaq saxla, bir dayan,
Könlümdən keçənləri edim sənə mən bəyan.

Bir elin övladı'yıq, unut dərdi-səri sən,
Məndən ötrü göydəki ulduzların birisən,
Yamacda dil-dil ötən kəklik kimi yeri sən,
Səni gözdən qoymağə halim hanı, ay gözəl?

Qarşımdan keçən zaman ürəyim tir-tir əsir,
Söz demək istəyəndə dilimi dişim kəsir,
Gözəlliyyin əlində mən olmuşam bir əsir,
Tutub qalan kimdi ki, bu dünyani, ay gözəl?

Sənsiz keçən düz yolum dönür yaman yoxuşa,
Bir kəlmə xoş sözünlə çevrilirəm bir quşa,
Hər günüm bayram olsun, ilhamım gəlsin coşa,
Xoşbəxt elə mənim tək binəvani, ay gözəl.

Sən ki, cavan ömrümün al-əlvan baharisan,
Bu nəğməli könlümun söz adlanan varisan,
Dünyada özündən çox yar sevənin yarisan,
İndi öz kimliyini bir də tanı, ay gözəl.

Qəlbim ağrı yuvası, gəl, ağrıtma qəlbimi,
Gözümə görünməsin gen dünya məzar kimi,
Ayrı gəzib dolanma özgə yarın var kimi,
Nahaq yerə alma sən candan canı, ay gözəl.

Ürəyimin içində eşqdən yanır alovlar,
Sənə dünya varından ancaq mahni payım var.
Bəxtəvər bir yar kimi çıxa bilim qarşına,
Uca dağlar dolansın qoy Dalahın başına!..

АХИР ГАФ

Ацаңвай жи хуърун ким,
Атана фидай дүнья я им.
Зы гафаркагъ татый чвэз хъел,
Чын алайда вари рекъел.

Сува фейда зы къар, варцар,
Зав рахырда нуцар, гъуцар.
Чиларин къил чир хъанач заз,
Цавар вичин сир ганач заз.

Талрыкъ Менди алцырайда,
Ракъын нурар рагхъурайда.
Азиз урда цайлапанд ван,
Вине къурда ватан жуван.

Бубади заз рахыр гафар.
Бадади заз авур афар.
За жув патал вине къырда,
Чехидан гаф къиле тырда.

Чака атайла къырда яракъ,
Мегъемвилиз хъайда чын ракъ.
Кіукіараиды йагъи михъиз,
Урда къирмиш лап чуытер хъиз.

Акурда заз канвай хуърэр,
Ацырайда за видив уърер.
Гилани зы атланвач агъ,
Гъунар майдан гъинваты лагъ.

Рекъе туртланы за уъмуэр икі
икіегъзама мазанан рикі.
Хайи хъантлан зы тандиз чил,
Саракъ къведда заз ахир къил.

Тамаша чуыне заз хтылар,
Япара тур чан штылар.
Зы чандиз муг хъайтІа цава,
Зы рэкъэл чуын алама.

Чуы рикъяр гъич тахъый пашман.
ЭкъечІайтІа зы тандагъ чан.
Ял акІана къейтІа Далагъ.
Жи арадай фейтІа Далагъ.

SON SÖZ

Gəldi-gedər dünyadı bu,
Gah sağlamıq, gah xəstəyik;
Kimsə məndən inciməsin,
Hamılıqla yol üstəyik.

Dağda keçib ayım, günüm,
Ona çatıb səsim, ünüm.
Yer versə də Yerlər mənə,
Sir vermədi göylər mənə.

Gündüz Günəş göndərdi nur,
Gecə Aya baxdim məğrur.
Gül-çiçəkdən xonça tutdum,
Vətənim uca tutdum.

Babam deyən hər sözünü,
Nənəminsə zər sözünü,
Yığış bir-bir təkbaşına,
Həkk elədim yaddaşima.

Bir əlimə oraq alıb,
Bir əlimə yaraq alıb,
Yağıları vurmuşam mən,
Birə kimi qırmişam mən.

Göz önumdə kənd kül oldu,
Gölməçələr qanla doldu.
Elə düşdü bir vəlvələ,
Ərşə qalxır ahım hələ.

Dar günlərim çox olsa da,
Canım dərdə tutulsa da,
Meyvələrim kal düşmədi,
Ürəyimə xal düşmədi.

Qulaq asın, nəvələrim,
Sabah göydə olsa yerim,
Qoymayın toz tuta yolum,
Hər biriniz igid olun.

Bu dünyadan köçsə Dalaḥ,
İstəmirəm çəkəsiz ah.
Arzunuzla ucalasız,
Vətənim tək qocalasız!

Ləzgicədən çevirəni: **Kələntər Kələntərli**

Müşkür İbrahim (XVI əsr)

XVI əsrda Müşkürün ləzgicə, azərbaycanca, ərəbcə və farsca yazıb-yaratmış sənətkarları arasında Müşkür Əkbər, Müşkür Məhəmməd və Müşkür İbrahim xüsusişə seçilmişlər. Müşkür İbrahim həm də Dağıştanda və Şirvanda məşhur idi. Onun Müşkür şəhərində təşkil etdiyi şeir məclislərinə qonşu ölkələrdən də şairlər gələrdi.

ЗАКАЙ

Зи рикI завай къакъуднавай кIаниди,
Хажалат вакай я, аламат закай.
Заманади кукIварна зи хиялар,
Хаянат вакай я, аламат закай.

Зи накъвари фур атІузва чилера,
АлакъдатІа, сагъара и гъилера.
АкІизва зун къер авачир гъуслера,
Акурла катзава къурамат закай.

Ибрагымал гълтай тават я залум,
Вучиз лагъ и фелек хъана заз къалум.
Дүнъяд крап кылий-кыилди я зулум,
Алахъна ийизва ягънат закай

MƏNDƏN

Başına döndügüm a nazlı dilbər,
Gələrmi guşinə sədalar məndən.
Gərdişi-zəmanə, hıyləyi-əğyar,
Demədimmi səni yad elər məndən.

Sənsiz bu aşiqin bir mədarı yox,
Can çıxdı cəsəddən, ixtiyarı yox.
Qərq oldum dəryaya, bir kənarı yox,
Görəndə xof eylər adalar məndən.

İbrahim der: tərsa sevdim zalımı,
Fələk əydi mənim qəddi-dalımı.
Mən kimə söyləyim ərzi-halımı,
Küsü saxlar mələkzadələr məndən.

Ləzgi Saleh (XVII əsr)

XVII əsrin məşhur ləzgi şairlərindən olan Ləzgi Saleh dörd dildə - ləzgi, Azərbaycan, ərəb və fars dillərində yazıb yaratmışdır. Bütün Qafqazda tanınan Yaraq mədrəsəsinə rəhbərlik etmiş şair hələ XVII əsrdə ana dilinin təmizliyi uğrunda mübarizə aparmış, başqa dillərdə şeir yazmağa Meyl edən, lakin o qədər də uğur qazana bilməyən şairləri əvvəlcə ana dilində yaratmağa səsləmişdi. Ləzgi ədəbiyyatı ilə yanaşı klassik Şərq və Azərbaycan ədəbiyyatı ilə də yaxından tanış olan Saleh Azərbaycan dilində qoşma, gəraylı, bayati, müxəmməs, təcnis, qəzəl janrlarında gözəl əsərlər yazımışdır.

ЧИР ЖЕНИ?

Варз я вун, Рагъ я вун лугъузтай ашукъ,
Лезги чал течирдаз, лагъ, фарс чир жени?
Кіел тавур са касдиз элифни, бейни,
Эдеблу са ківалах, я тарс чир жени?

Масад гыкІ чир хурай, вич тийижирдаз?
Гъахъ вуч я, экв вуч я, мичІ тийижирдаз?
Я Аллагъ, гъакъикъят, кичІ тийижирдаз,
Аванд кар кваз такъаз, лагъ, терс чир жени?

Асул сиясадта аби течирдаз,
Мисалра тівар авай Неби течирдаз,
Я вич, я вичин гаф, дебни течирдаз
Марифат, я акъул, я нефс чир жени?

Гъахъ рикіл тагъана, ийизвайдаз негъ,
Гыкъван авуртәни на телегъ-белегъ,
Кябедиз, Багъдатдиз тефейдаз, Салигъ,
Я Шам, я Эрзурум, я Къарс чир жени?!

NƏ BİLSİN

Ay usta, gün usta söyləyən aşiq,
Ləzgicə bilməyən farsı nə bilsin?!
Oxumayıb əlif, beyin binadan,
Ədəbi, ərkani, dərsi nə bilsin?!

Özgəni nə bilsin özün bilməyən?
Əyrisin nə bilsin düzün bilməyən?
Danışanda doğru sözün bilməyən
Işin avandını, tərsi nə bilsin?!

Əsil siyasətdə abi bilməyən,
Məsəllərdə neçə Nəbi bilməyən,
Özünü, sözünü, dəbi bilməyən,
Haqqı, qanacağı, nəfsi nə bilsin?!

Bu sində haqq gülə vüsal etməyən,
Canım, haqq yoluna cəfa qatmayan,
Kəbəyə, Bağdada, Saleh getməyən
Şamı, Ərzurumu, Qarsı nə bilsin?!

Əmirəli Tihirjalvi (1790-1846)

XIX əsr ləzgi ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Əmirəli 1790-ci ildə Azərbaycanın indiki Qusar rayonunun Tihirjal kəndində anadan olub. Şeyx Şamilə bir mədrəsədə təhsil alan Əmirəli onunla çiyin-çiyinə rus işgalçularına qarşı döyüşmiş, 1837-ci il Quba üsyəninin rəhbərlərindən biri olmuşdur. Əmirəli həm də tanınmış alim idi. O, Abbasqulu ağa Bakıxanovla dostluq edirdi. Hər ikisi 1846-ci ildə birlikdə Məkkəyə getmişdir. Şair Məkkədən qayıdanda vəfat etmişdir. Əmirəli iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində yazıb yaratmışdır.

ЖЕДАЧ

Дульядикай ханвай, куыңенвай гүгъуль,
Лугъумир ваз я багъ жедач, тар жедач.
Пехърен мука пехъ я чехи жедайди,
Лекърен мука алапехърен кар жедач.

Садлагъана кар атайдыа кыилел ви,
Гъамлувилин накъвар тахъуй вилел ви.
На жуван мукъвабур, стха яхъ кіеви,
Патандакай ваз дуст жедач, яр жедач.

Гъар са касди вичин касвал хұз ятда,
Яб акалрай, несигъятар гузватда.
Цвельиндаз вуна дуст, къуллугъ авуртда,
Адал я жум жедач, я анар жедач.

Дульяд крат дайм жуваз пар жеда,
Шумуд касдив шумуд касдин кар жеда.
Халис касдал инсанвилин тівар жеда.,
Асулсузыда я тівар жедач, ар жедач.

Зун Эмир я, гъахъ кіевидиз къунавай,
Дуст паталди жуван чанни ганавай.
Яб акала зи гафарихъ лагъанвай –
Намерддикай я рикін дуст, яр жедач.

OLMAZ

Zimistan elində bənd olan könül,
Demə daha bağça olmaz, bar olmaz.
Qarğı yuvasında qarğı bəslənər,
Tərlan yuvasında əsla sar olmaz.

Əgər haqdan bir iş gəlsə başına,
Məzəmmət eyləmə sən yoldaşına.
Arxalan qohuma, həm qardaşına,
Yaddan sənə yaxın vəfadar olmaz.

Hər kim istər insanlığın yeridə,
Qulaq versin nəsihətə, öyündə.
Hə qədər də qulluq etsən söyüdə,
Ondan sənə heyva olmaz, nar olmaz.

Səyyah tək dolanıb gəzdim dünyani,
Təcrübə eylədim neçə insanı,
Əsillidən gözlə ədəb, ərkani,
Bədəsildə həya olmaz, ar olmaz.

Mən Əmirəm, haq badəsin içmişəm,
Dost yolunda canı-başdan keçmişəm.
Çoxlarının halın ölçüb-biçmişəm,
Hər namərddən sirdəş olmaz, yar olmaz.

Mazalı Əli (1850-1890)

1850-ci ildə Dağıstanın Axtı rayonunun Maza kəndində anadan olmuş Əli iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində yazış yaratmışdır. O, hər iki xalqın şifahi xalq ədəbiyyatını yaxşı bilirdi. Şair həyatın haqsızlıqlarını qələmə almışdır. Gözəl çüngür (ləzgilərin saza oxşayan musiqi aləti) və kfürl (tütək) çalan Əli həm də məlahətli səsə malik idi. Şair 1890-ci ildə Malkamut dağında çovguna düşüb ölmüşdür. Onun iki dildə çap olunmuş şerlərindən biri “Namərdin” adlanır.

НАМЕРДДИЗ

Зи кIаниди, за квез лугъун авайвал,
Гыллени таб я гъар са кар намерддин.
Жагъич адан кIавалий са кIус фу гъалал,
Гъарамди я кIулавай пар намерддин.

Зимбил кIатI я, незвайд мухан лаваш я,
Аллагъдиз негъ, шейтIандин ам юлдаш я.
ЯкIуз къимиш текъvez, кIараб кармаш я,
Терг хъуй сивяй вири сарап намерддин.

Намерддиз гъич күмек ийиз кІан жемир,
Гыкъван ада гъарайайтІан, ван жемир.
Ахтындакай дуст къадай инсан жемир,
Къезил тахъуй рикІин азар намерддин.

Гатуз ялах, хъуытІуыз хъишлих къаз макан,
Алахъда ам хуыз анжах са вичин чан.
Кар я, кІвализ атун хъайитІа са мугъман,
Вилерилай фида накъвар намерддин.

Зун Мазави Али я, гъахъ рапада,
Фу балкІандал хъурай, намерд – пияда.
Са ягъсузни тамукърай и дуњъяда,
Квахъдайвал чи нугъатдай тІвар намерддин.

NAMƏRDİN

Sizə qurban olum, kamal əhlilər,
Daim yalan vurur döşü namərdin.
Evində tapılmaz bir loxma halal,
Haramdan asılır aşı namərdin.

Sabahdan-axşama dilində yalan,
Yeddi qapısında gəzib dolanan.
Atı körpü olsun, qamçısı ilan,
Ala qarğı olsun quşu namərdin.

Yayda yaylaqlarda, qışda aranda,
Sevinər həmişə yalqız olanda.
Yüz ah çəkər evə qonaq gələndə,
Gözündən tökülər yaşı namərdin.

Insan nişanəsi yox züriyyətdə,
Zənəndən eksikdir namus-qeyrətdə.
Xalq üçün yaramaz toyda, xeyratda,
Daş üstə qalmasın daşı namərdin.

Mazalı Əli deyər: həq etsin xuda,
Bir gündə eyləməz beş fərzi əda.
Çörəyi atlı olsun, özü piyada,
Heç yerə batmasın xışı namərdin!

Yetim Emin (1861-1884)

Yetim Emin (Məhəmmədemin) XIX əsr Dağıstan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrlərindəndir. Küre dairəsinin Yalsuq kəndində anadan olmuşdur. İlk təhsilini Qean kəndində Xoca əfəndinin mədrəsəsində almış, sonralar Alqadarda Abdullanın mədrəsəsində oxumuşdur. 1861-ci ildə Hacı Abdulla vəfat edir. Onun ölümündən sonra mədrəsə bağlanır. Emin Yuxarı Yaraq mədrəsəsinə gedir. Emin hələ Yaraq mədrəsəsində oxuyarkən şeirlər yazmışdır. O, ləzgi ədəbiyyatına həm üslub, həm də mövzu baxımdan yenilik gətirmiş şairlərdəndir. Y. Emin dörd dildə – ləzgi, ərəb, fars və türk dilində yazıb-yaratmışdır. Görkəmli şair Y. Emin 1884-cü ildə Yalsuq kəndində vəfat etmişdir.

ТУЬКВЕЗБАН

Гъайиф тушни вун эцигиз чилерал,
Ширин вирт я, хуш нямет я, Туьквезбан.
Хаму кард хыз хвена къанда гъилерал,
Вун жагъайдаз хупI девлет я, Туьквезбан.

Вун жагъайдаз гъич ви къадир чизавач,
Зар-зибада гъамиша вун хузавач.
Бес за гъикIда, вун рикIелай физавач,
Зав гвайди ви гъам-хифет я, Туьквезбан.

Гимишдин пул дуьзмишна на яхада,
Ви ширин мез шад билбил хыз рахада.
Агъузвалмир тай-туышерин арада,
За ийирди ваз минет я, Туьквезбан.

Гъар пакамахъ экъечІдай са рагъ я вун,
Гъилел кудай, нур гудай чирагъ я вун.
Гъар са ширин емиш авай багъ я вун,
Зав гвайди гъа са ви дерт я, Туквезбан.

TÜKƏZBAN

Heyfim gəlir səni yerə qoymağɑ,
Ən baha nemətsən, inan, Tükəzban.
Tərlan kimi əlim üstə bəslərəm,
Ən böyük dövlətsən, inan, Tükəzban.

Səni alan belə mələk biçimdə,
Saxlamadı niyə güllər içində?
İnan dərdin dağa dönüb içimdə,
Aman vermir mənə hicran, Tükəzban.

Ağ sinəyə gümüş ziynət yaraşır,
Şirin dildir, bülbül kimi danışır.
Görməyəndə halim yaman qarışır,
Könlüm səni istər hər an, Tükəzban.

Səhər çıxan günəş kimi parlaqsan,
Sən qəlbimə işiq saçan çıraqsan.
Meyvəsi bol, gülzarı xoş bir bağsan,
Necə dadım bu varından, Tükəzban?!

Ləzgicədən çevirəni: **Gülbəs Aslanxanova**

ЗИ АЗИЗ

Къушма, за ви тариф ийин,
Вун зи азиз, сагъзамани,
Заз са дугъри хабар це на
Вун, яр, дамах-чагъзамани?

Вун сагъ хурай акъван иер,
Айнахана я ви вилер,
Хинедавай лацу гъилер
Виликди хыз агъзамани?!

Ярдин сифет гзаф гуърчег,
Лацу хъухъвел къара бирчек,
Заз лагъайвал хъана керчек,
Вун зи Чалахъ агъзамани?

Ярдихъ ава гзаф абур,
Къекъеда къвед хыз такабур,
Самаркъанддин чар хътин хур
Гилани вав къазамани?

Хъанва Эминаз хажалат,
Салам-дуъя я ваз, тават.
Гъиляй гъилиз вугай савкъат
Аманат яз гваз амани?

AY ƏZİZİM

Sözlərimi deyim bir-bir,
Sağlam canın sağmı yenə?
Mənə doğru xəbər yetir,
Çağ damağın çağmı yenə?

Gözəlisən gözəllərin,
Qoynun barlı bağlı yenə?
Xinalanmış ağ əllərin
Gördüüm tək ağmı yenə?

Gözün qara, üzün də nur,
Yanağında al dururmu?
Dal gərdəndə saçların gur,
Buxağında xal dururmu?

Bir yad sənə yordan əl çək,
İndi mənə gəl deyibmi?
O səmərqənd kağızı tək
Ağ sinənə əl dəyibmi?

Emin səndən xəcalətli,
Dərdim səni yorurmu de?
Mənim üçün ən qiymətli
Əmanətim dururmu de?

Ləzgicədən çevirəni: **Kələntər Kələntərli**

ВЕСИ

Зун къейила тазиятдиз къведайди,
Ачух дуњня, я сагъ чан тахъайд атуй.
Зи гъалдикай хабар тирбур ягъади,
Архадикай хъсанвал тахъайд атуй.

Килиг, за хыз икI етимар хвейиди,
Зун, хыз эхир кана кабаб хъайди,
Зун хыз гъавая чан гъиляй фейиди,
Зи рикIикай гъам пияла хъвайд атуй.

Заз хыз архадикай са югъ тахъайди,
Зун хыз алтIушна пехъери чухвайди,
Зун хыз тарашна, вири мал тухвайди,
Заз хыз гъа ихътин зулумар хъайд атуй.

Зун хыз етим хвена пашман хъайди,
Заз хыз хайдакай душман хъайди,
Зун хыз зайдиф, гъал перишан хъайди,
Я са кесиб, гъахъ рикIел алайд атуй.

Етим Эмин, на етимар хуъналди,
Ваз арха жеч ви весияр туналди,
Татуй залум зи мейитдин чиналди,
Яд кас атуй, са инсаф авайд атуй.

VƏSİYYƏT

Mən öləndə cənazəmin üstünə,
Həyatda xoş dövran sürməyən gəlsin;
Toxunmasın bir kimsənin şəstинə,
Kimsədən yaxşılıq görməyən gəlsin.

Mənim kimi malı, mülkü talanan,
Bir arxasız, bir köməksiz dolanan,
Qarğaların dimdiyilə dalanan,
Qəlbi qəlbim kimi göynəyən gəlsin.

Mənim kimi sonra peşman olan kəs,
Doğmasından qatı düşmən olan kəs,
Gücdən düşüb halı yaman olan kəs,
Dağlı sinəsini dərd döyən gəlsin.

Mənim kimi yetimləri saxlayan,
Yad ağrısı ürəyini dağlayan,
Xoş günlərə bir gün ümid bağlayan,
Şeirimdən bir misra söyləyən gəlsin.

Yetim Emin sözü deyər düzünə,
Arxa tapmaz yetim bilən özünə.
Baxmayın heç meyidimin üzünə,
Qoy yad olsun, amma haqq deyən gəlsin.

Ləzgicədən çevirəni: **Kələntər Kələntərli**

Süleyman Stalski (1869-1937)

XX əsr ləzgi ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri, Dağıstan sovet poeziyasının banisi, 1934-cü ildə Ümumittifaq sovet yazıçularının I qurultayında “XX əsrin Homeri” adlandırılmuş Dağıstanın xalq şairi Süleyman Stalski 1869-cu ildə Cənubi Dağıstanın Aşağı Stal kəndində anadan olmuşdur. Şair həm ləzgi, həm də Azərbaycan dilində yazış yaratmışdır. SSRİ yazıçularının I qurultayında şeirlə Azərbaycan dilində çıkış etmişdir. Süleyman Stalskinin şeirləri ilk dəfə 1927-ci ildə Moskvada çap olunmuş “Ləzgi şairlərinin poeziyası” məcmuəsində nəşr edilmişdir. Onun ilk “Seçilmiş əsərləri” 1934-cü ildə çap olunub. Həmin il ona Dağıstanın xalq şairi adı verilmişdir. Lenin ordeninə layiq görülmüş S. Stalskinin əsərləri Çində, Çexoslovakiyada, Ukraynada, Almaniyada, Fransada, Avstriyada, İspaniyada daha çox nəşr edilmişdir. Onun şerləri SSRİ xalqlarının bütün dillərinə, ümumiyyətdə isə dünyanın 270-dən çox dilinə tərcümə olunmuşdur.

КъАФКъАЗ

Икъван эллер ийиз на кІватI,
Им вучтин ягънагъ я, Къафкъаз?
Вахъ галаз на чунни барбатI
Авун вуч кІвалах я, Къафкъаз?

Им мусибат хъана еке,
Чур мийир тІун на чи уълкве.
Гъар атайда вичиз гуylге –
Ацукъдай чардах я, Къафкъаз.

Гагъ хузар гъиз, гагъ на чИижер,
Гуж мийир чаз эхи тежер,
Гъар атайда вичиз ичер
АтIуз недай багъ я, Къафкъаз.

Шумуд кас ваз жеда шерик,
Шумудаз на гуда шилик,
Сан кыиле вун ийиз териик,
Шумуд ваз уртак я, Къафкъаз!

ад авачни вилаятар,
Куъз акъатна икъван ви тIвар?
Гафар гуърчег, амал-мурдар,
Вун гъикъван алчах я, Къафкъаз!

Шумудав вун къугъвад къумар,
Шумудаз на гуда румар.
Серф гъатайла яхун ламар
Къvez недай яйлах я, Къафкъаз!

Ява паб хъиз арадаллай,
Дайма вил чарадаллай,
Им вуч яргъи «Яхул даллай»
АкъалтI тийир мах я, Къафкъаз!

Къуна гъиле еке куъни,
Кыил кукIварин дакIана ви!
Гъар атайда вичиз тини
Ишиндай чанах я, Къафкъаз.

Гъар атайда гъализ чефте,
Вигъида ви кыилел фите.
Гъяд, саласа юкъуз гъафте
Хъунухъ вуч кIвалах я, Къафкъаз?

Душманариз дерди кIелиз,
Дустарикай вуна хъелиз,
Сан кыиле финиф са гъуылувъз
Бес им вуч саягъ я, Къафкъаз?

Сулейманан веревирдер
Лугъунар я ихътин бейтер.
Гъар атайда ягъиз метIер
Яд хъвадай булах я, Къафкъаз.

QAFQAZ

Hər gələni bərabəri
Olurmuş qardaşın,
Qafqaz. Kimi gəlib döñər geri,
Tökdürüb göz yaşın, Qafqaz.

A bimürvət, gəl insafa,
Bəgəm yoxdur səndə vəfa?
Gəlib neçə-neçə tayfa,
Qoyub burda leşin, Qafqaz.

Ay insafsız, gəl bir inan,
Sərraf olmaz kömür satan.
Kimisinə səndən vətən
Olubən əyləşən, Qafqaz.

Gah dönüb olursan ağa,
Gah edirsən qeyri qovğa.
Gah gedirsən yeyin, yorğा,
Gah himar yerişin, Qafqaz.

Gah dönüb olursan səfil,
Gah ağıldan belə qafil,
Gah olursan xırda tifil,
Bilinməz heç işin, Qafqaz.

Kimi küsər, kimi umar,
Kimisi gözlərin yumar,
Gah açıban sinə mərmər,
Gah göstərər dösün, Qafqaz.

Gah düşər dərdi dərinə,
Gah uyar düşmən felinə,
Gah tülək, tərlan yerinə
Olar qarğı quşun, Qafqaz.

Gah Denikin olar yaxın,
Gah aşnası Beçeruxin,
Gah gələcək molla axın,
Gah istər keşisin, Qafqaz.

Hər gələnə vermə yeri,
Sərt üz göstər, olsun dəli.
Sığallanmaz yadın teli,
Iti olsun dişin, Qafqaz.

Ey Süleyman, sən də indi,
Itirmə bu olan zəndi,
Gah deyir: “buyur, əfəndi...”
Gah da “tovarışı”, Qafqaz.

Xürüq Tahir (1893-1958)

Ləzgi xalqının məşhur şairi Xürüq Tahir (Alimov) 1893-cü ildə Axtı rayonunun Xürüq kəndində anadan olub. Tahirin atası Alim dövrün çətinlikləri ilə üzləşəndə ailəsi ilə birgə Azərbaycana köçməyə məcbur olur. Tahir ikinci sinfi Nuxada (Şəkiddə) oxuyur. Atasının vaxtsız vəfatından sonra Tahir təhsilini yarımcıq qoymağa məcbur olur. Xalqın məşəqqətlə həyatından, dövrünün haqsızlıqlarından yazan, Oktyabr inqilabından sonra Sovet quruluşunu tərənnüm edən, Böyük Vətən müharibəsində xalqın göstərdiyi qəhrəmanlıqlara onlarca şeir və poema həsr edən X. Tahir 1943-cü ildə Dağıstanın xalq şairi adına layiq görünlüb. Şair, həmin il SSRİ Ali Sovetinin deputati seçilib. Xürüq Tahir Azərbaycan dilini mükəmməl bilirdi və bu dildən ləzgi dilinə bir çox şairlərin şeirlərini tərcümə etmişdir. X. Tahir 1958-ci ildə vəfat edib.

ПУД РУШ

Са бахчада пуд руш ава,
Пудни жергеда къвазнава,
Садал алай чарар бурма,
Гыи рушаз къурбанд жеда зун.

Садан гъиле ава газет,
Сада хкудзава лезет,
Сада ийиз къуд пад гузет.
Гыи рушаз къурбанд жеда зун.

Садан галай къечлем патахъ,
Садан пузар – шекер-къаймах,
Садан хурук къизил санжах,
Гыи рушаз къурбанд жеда зун.

Сад я таза бағыдин емиш,
Садахъ ава къветрен ериш,
Сад акурла жеда чашмиш,
Гыи рушаз къурбанд жеда зун.
Сад акурла жеда гъейран.

Садни я лап хаму жейран,
Садахъ вилер ава катран.
Гыи рушаз къурбанд жеда зун.

Садан са чиб ава пеле,
Садахъ гъич тай авач хуъре.
Садахъ майва жуъреба-жуъре,
Лагъ, гъидаз къурбанд жеда зун.

Сада алукIнава михъиз,
Сад къвазнава чун вилив хуъз,
Сад пара хуш я зи рикIиз,
Гъа рушаз къурбанд жеда зун.

ÜÇ QIZ

Bir baxçada gözəl, göyçək
Üç qız gördüm, sanki çiçək.
Biri ürkək, teli ipək,
Hansına qurban mən olum?

Biri işvə-nazla gəzər,
Biri tərlan kimi süzər.
Biri salıb mənə nəzər,
Hansına qurban mən olum?

Biri zərif, qıymaq olmur,
Birin gözdən qoymaq olmur.
Birisindən doymaq olmur,
Hansına qurban mən olum?

Biri sanki nazlı ceyran,
Biri əsil tülək-tərlan.
Üçünə də oldum heyran,
Hansına qurban mən olum?

Başqa eldə belə güllər,
Bitməz, gün tək üzügülər.
Biri eşqdən ümid dilar,
Hansına qurban mən olum?

Biri qüvvət biləyimə,
Biri şərik diləyimə.
Biri yatıb ürəyimə,
Hansına qurban mən olum?

Ləzgicədən çevirəni: **Gülbəs Aslanxanova**

ЗАЗ КҮҮЗҮЙ ЖЕДАЙ МАЖАЛ АВАЧ

Тамашмир зи рехи хъанвай чIарариз,
Ам я, дустар, зи уьмуърдин лацуval.
Шад жеда зун килигайла багълариз,
Гзраф кIандада заз гатфарин къацуval.

Зи яхцIурни цIем(уу)жуъд йис я, гзраф туш,
Адан са пай гыижрандики фейид я.
Күнене заз гыич күүзүйд лугъун инсаф туш,
За чи халкъдин таъсиб къевиз хвейид я.

Нурламишиз уылкве абад жердавай,
Бахчади хызы цуук ахъайиз уьмуърди,
РикIин къуват артух жезва къвердавай,
Жегъилна зун алукънавай девирди.

Зи гуъгуълар хкажнава цавариз
Къакъан магъсул авай гегъенш чуыллери.
Килиг садра шад рушариз, сусариз,
Ватандиз мани лугъузва эллери.

Азад ватандикай кхъенвай мани,
Азад къуш хъиз, лув гуз цава къекъвезва,
Хайи Ватан гуърчег хъана заз къани,
Гуъгуъл шад яз, гатфар югъ хъиз хъуърезва.

Совет властди ганва зи рекіиз экв,
Заз къанзавач хиве къаз и къуъзуъвал.
Герек я халкъдиз зи къелемдин куымек,
Зи къанивал язва аб(у)рун къанивал.

Партияди ачуҳнава чаз майдан,
Чи партия къудратлу я, гужлу я.
Хайи халкъдиз, хайи Ватандиз жуван
Югъди-йифди къуллугъиз зун буржлу я.

YOXDUR MƏNİM QOÇALMAĞA MACALIM

Yavaş-yavaş gənçlik məndən kən düşür,
Bir yanaqdan milyon kərə mac alım.
Nə olsun ki, saclarıma dən düşür,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalim.

Həvəsliyəm baxım külli bağlara,
Ötüb kecən hicranlardan ağ alım.
Qalxım indi qalxmadığım dağlara,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalim.

Arzularım gündən-günə gül acır,
Adı uça sənətimlə uçalım.
Ürəyimdə neçə mahni dil açır,
Yoxdur mənim qoçalmaqa macalim.

Yaman qaldı pis qünlərə pis dövrən,
Xoş dövrənda haldan düşüm, qoçalım?
Çanan üçün canımda var hələ can,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalim.

Qörmədiyi günlər görür vətənim,
Qabağında yar oynasın, mən calım.
Çoxdur indi harayıma yetənim,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalim.

Alçalmadım bəyin, xanın öündə,
Daha kimin qabağında alçalım?
Eldən şadam elimin şad günündə,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalim.

Gözəlliyi aşib-daşan dünyada,
Gözəllərdən ilham alım, güç alım.
Hər yaz çağrı çavanlaşan dünyada,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalim.

Ləzgicədən çevirəni: **Kələntər Kələntərli**

ГЕЛЕЖЕГДИН НЕСИЛРИЗ

Вили гъульел лацу лепе каф алаз
Къугъаз жеда гъахъна гарун къужахда.
А лепейрал гими гъалда викIегъ яз,
Чанда намус авай гъар са къучагъда.

Къакъан дагъда рагарилай килигиз
Хпер хуъда викIегъ лезги чубанри.
Паласайра хуш баядрал илигиз,
НикIер цада чи лежберри – асланри.

ВацIал мутьяни эцигда чи гылери,
Жигъиарни дувъ шегърейриз элкъведа.
Заводарни, фабрикарни, чуъллерни,
Ярашугъ яз пайдахар хыз къекъведа.

Гележегдин несилар, чи балаяр,
Халкъ паталди кIвалах ая датIана.
Зунни рикIел хкваш азиз архаяр
Сурун кыилел манияр лагъ атана.

Күй манийри зегъметдикай лагъай мад,
Пехилбурун рикIер кана кабабда.
А вахтунда зи гуыгъульни жеда шад,
Күй жергейра авайдай яз гыисабда.

GƏLƏCƏK NƏSİLLƏRƏ

Külək qalxar çalxalanar göy ümman,
Göy dillənər gah yağışla , gah qarla,
Çıxsa yola qorxu bilməz kapitan,
Dalğaları yarib keçər vüqarla.

Məskən salıb qayaların belində,
Sürüləri bəslər ləzgi çobanlar.
Palasada xoş mahnilər dilində,
Taxıl əkər ləcbər adlı aslanlar.

Çaylar üstə qurulacağ körpülər,
Dar çıqlılar dönəcək gen yollara,
Gülüstana çevriləcək boz çöllər,
El çatacaq bol dövlətə, bol vara.

Xalqı dirçəlt ey gələcək nəsillər,
Tap dilini torpağın da, daşın da.
Siz qədrimi bilməsəniz kim bilər,
Mahnı oxu məzarımın başında.

Dilinizə səfil sözlər yad olar,
Qanlar axar paxılların qəlbindən,
Bax o zaman dərdli könlüm şad olar,
Sanaram ki, cərgənizdə varam mən.

Ləzgicədən çevirəni: **Kələntər Kələntərli**

Əlirza Saidov (1932-1978)

İyirminci əsrin ləzgi klassiki Əlirza Saidov 1932-ci ildə Axtı rayonunun Qutunxar kəndində anadan olub. 1955-ci ildə Moskvada Qorki adına ədəbiyyat institutuna daxil olan və burada təhsil alan Ə. Saidov məşhur rus şairləri ilə dostluq etmiş, SSRİ mətbuatında onun hələ tələbə ikən onlarca şeiri dərc olunmuşdur. Onlarca kitabın müəllifi Ə. Saidov Leninə həsr etdiyi poemalarına görə Ümumittifaq kom-somolu mükafatının laureati olmuşdur.

ДАГЬВИ Я ЗУН

Дагъви я зун, зи кылел зи цав ала,
Ам зи рикI хыз ачухни я, михьини.
Гуя кылел жуван кIвалин къав ала,
И цавук заз къулайни я, экуйни.

Гъетерикай гъетер хътин хиялар
Ийиз лувар тIалабнай зи дидеди.
Анжах гила кIвачел зириинг маралар –
Ракетаяр фена аниз уълкведин.

Дагъви я зун, захъ зи гъвечIи чил ава,
Къуй гъвечIи хъуй, бес я чка виридаз,
Ам гегъенш хъун патал захъ къве гъил ава,
Клан хъайитIа дарни жеда гъейридаз.

Чил накъвар туш, ам пакаман нефес я,
Пак иви я ргазвай зи беденда,
Лежбердин баҳт ва ашуқъдин гъевес я,
Аялдин хъвер, игитдин сур, легенда.

Дагъви я зун, и цавунни чилерин
Арада за жуван уъмуър тухузва,
Са хиялди лепейри хыз гъульерин,
Гъамиша зи рикIел нехиш атIузва:

«Гапур вуна гадарна, къуй гъакI хъурай,
Анжах туынтал гадар мийир ивидин,
Шуыткъуь вуна гадарна, къуй гъакI хъурай,
Анжах намус гадар мийир дагъвидин.»

MƏN DAĞLIYAM

Mən dağlıyam, başım üstə göy səma,
O, qəlbim tək həm açıqdır, həm təmiz.
Sanki səma öz evimin damıdır,
O, həm mənə yaraşıqdır, həm əziz.

Ulduzlara uçmaq üçün ulduzlu
Xəyallarla yaşayardı anamız.
Heyhat, indi raketləri qucaraq,
İnsanlara məskən olub səmamız.

Mən dağlıyam, kiçik ölkəm, elim var,
Hamımıza bəs eyləyər bu torpaq.
Qorumaqcun onu iki əlim var,
Düşmən gəlsə, dağlarım da bil, yaraq.

Bu torpaqdır gələcəyin nəfəsi,
O, pak qandır damarında qaynayan.
Bu torpağa göz diksə də neçəsi,
İgid elim verməz onu heç zaman.

Arasında bu torpaqla səmanın
Dağlı kimi yaşayıram hər zaman,
Bu xislətim qüvvət alıb qeyrətdən,
Onu heç nə əvəz etməz, dost, inan!

Xəncərini tullamışan, nə deyim,
Sən qanını zəhərləmə dağlinin.
Paltarını dəyişmişən, nə deyim,
Namusunu heç itirmə, dağlinin.

Ləzgicədən çevirəni: **Gülbəs Aslanxanova**

Kələntər Kələntərli (1933)

Ədəbiyyata ötən əsrin ortalarında gələn ədəbi nəslin nümayəndəsi idir. Şeirlərini ləzgicə və azərbaycanca yazan istedadlı şair, tərcüməçi və publisistdir. Coxsaylı poetik və publisistik kitabların müəllifi, Prezident təqaiüdçüsüdür. Azərbaycan Dövlət Radiosunun ləzgi dilində verilişlə redaksiyasının əməkdaşıdır.

ЛЕЗГИДИН РУЬГЬ КВАДАРНАЧ ЗА...

Етимвили къурла яха,
Виш азабдик акатна зун;
Кыилел бармак, тандал чухва
Дагъдин хуърый акъятна зун...

Хкведайла - тухвай затIар
Квахьна лугъуз, унач суза;
КвадарнатIан лезги пекер,
Лезгидин руьгъ квадарнач за...

LƏZGİ ÜRƏYİMİ İTİRMƏMİŞƏM!..

Yetimlik çəkəndə məni çarmixa,
Kövrək ürəyimi qəm sixa-sixa,
Əynimdə bir çuxa, başımda paraq,
Dağlardan ayrıldım neçə il qabaq.

Dağlara düşəndə yolum təzədən,
Nə olsun onları gətirməmişəm;
Ləzgi libasımı itirsəm də mən,
Ləzgi ürəyimi itirməmişəm!..

ГУЛЬЛЕ ГУРАЙ ДАГЪЛАРИ ЗАЗ

Хайiburал са кыил чүгваз,
Хайи хурууз хъфена зун;
Хуър атана гъал хабар къаз,
Дагъдин къане ифена зун.
Зи дидеди: - Чан дидедин,
Чал дидедин, ван дидедин,
Эмин я вун, Тагъир я вун,
Чалан устад шаир я вун;
Са чи риклер ахъя идай
Шишир къела,- лагъана заз;
Зи шад риклик акатна цай,
Зи туттуъна ақлана цаз.
Дидед чалал кхъей шиир,-
А дидедин чан гъинава?
Аял чавуз заз верци тир,
Чал гъинава, ван гъинава?
За жувавай жува хъелна,
Пагъ атана амукуна зун;
Маса чалал шиир къелна,
Гафар къаник кумукъна зун.
Са бадеди: - Дидедин нек,
Гъарам хъурай ваз, - лагъана;
Рикл пад жезвай зи хайдан
Килигунри заз лагъана:
«Я бала, вун куърпе тирла,
Къепинавай бебе тирла,
Къе ви сиве авай чалал
За ваз лайлай ягъайди туш;
Дидедин чал хътин са чал
Гъуцаризни жагъайди туш».
Кеф чур хъанвай хва акуна,
Рагъ авай чин цифед къуна;
Ахпа дидед гъил къакъажна,

Са сандухдин кыил хкажна,
Пуд пипIен пуд чар акъудна,
Кардин къеняй кар акъудна.
КIел тавуниз хъанач чара,
Ватан патал къей женгера,
Зи квахънавай стхад чаарар...
Ял тежедай залан паарар...
Зи тандикай къаяб хъана,
Къилин чарар раб-раб хъана.
Килигзавай, къе зи кардиз
Гъакимди хъиз и чаариз
КичIез - кичIез килигна за,
Гъам дердинив гилигна за.
Стхадин рикI хъана гъал-гъал,
Са стха хъиз зав рахана;
ГъикI хъана заз лезги чIалал,
Чил рахана, цав рахана.
Зи хиялдик кутуна гар,
Къана яргъиз и чаарари;
Дидед лугъун тавур гафар,
Лагъана заз и чаарари.
«Гуж къачуна ватандикай,
Диде, за къе душмандикай,
Хуър хуъзава, кIвал хуъзава,
Жуван дидед чIал хуъзава;
ЧIал чи девлет, ЧIал чи вар я,
Чала халкъдал абур гъида;
Им халкъариз малум кар я,-
ЧIал къейила халкъ рекъида!» ...
И цIарари акваз-такваз
РикIе къати тIурфан тұна;
Хур амукъна дакIваз-дакIваз,
Зи къве япа виш ван тұна.
Лагъана за жува-жуваз:
Стха гила лагъ вұна заз,

На душманар агуд тавур,
Чи дидедин чал гынава?
Ви мехъерни акун тавур,
Бубадин гъен, ківал гынава?
Лезги чил хыз, лезги халкъ хыз,
Чал къве патахъ пай хъанава;
Маса чалар гъахъна меце,
Чалан къилел цай хъанава.
Ківалай мадни чур хъана гъал
Дилиди хыз экъечіна зун;
Эвел, фена чи сурапал,
Бубад сурув эгечіна зун.
Меце маса чалан гъава,
Са къвед-пуд гаф лугъун кумаз, -
«Ви дидедин чал гынава?»
Лагъай бубад ван хъана заз.
И хъел галай ван хъайила,
Инай катиз кілан хъайила,
Кіларас хъана ківачерикай,
Амукъна зи гъилер цава;
Гъикі хъана заз хайи чили,
Зи тан ялна хъульткуйнзава.
Закай къилин къван авуна,
И сурапал таз кіланзава;
Дидедин чал маса гайи,
Са хайн хыз къаз кіланзава.
Регъуль-регъуль, кичіл- кичіл,
Жуван рикіни жува нез-нез,
Хтана зун хуруун кимел,
Мад зи къилел ківаті хъана эл;
Жуван мециз гана жаза,
Шиир кіелна инални за.
Са халуди кутуна къал,
Са халуди: - Пагъ, - лагъана,
Шиир ятіа, лезги чалал,

Са шиирни лагъ, - лагъана.
Хажалатди къурурна зун,
Ягъанатри цуурурна зун:
«Гила гъикIин? Гила вучин?» -
Лугъуз-лугъуз элкъурна чин,
Са гүнеда векь кIаватIавай
Чи рушарин патав фена.
АкI килигна са харуда,
РикIай рикIиз ялав фена.
«Сунажанар» лугъудай руш,
Кыил-кыилелай алудай руш,
Вучиз заз вун къисмет хъанач?
Зи вили къур са харуда,
Кифер яргъи, хъвехъ яруда,
Заз гаф лугъур мутьгълет ганач:
Шаирар чаз кIанибур я,
Абур рикIер къенибур я,
Чаз шиирар лагъ, - лагъана;
За зи рикIай: «Шиир кIелна,
АтIуда ви пагъ», - лагъана.
Инал за сив ахъайдамаз
Маса чалал акъатна ван;
Зи ван атай и рушарик
Билбилрик хъиз какатна ван:
«Агъадихъай рагъ акъада,
Вини патар гар галаз хъуй.
И дуњядал вад къан умумър,
РикIиз кIани яр галаз хъуй.»
И манидин ван атайла,
Чан чандивай къакъатна зи.
ГъикI хъана заз хуру падна,
РикI кIавачерик аватна зи.
Гатун цикIиз акъатна къай,
Зи келледа къуд патахъай,
Рушарин гъуд акъазвай хъиз.

Лезги чилин цуькни, векъни,
Чагъни, лифни, къведни, лекъни,
Лезги чалал рахазвай хьиз.
Яб акална зи шиирдихъ,
Къацу тулар къеццил хъана.
Рагар, къванер, къвалар, чархар,
Пад-пад хъана, цил-цил хъана.
Зи кларабра гъатна суза,
Чин шагъ дагъдихъ элкъурна за.
ГъикI хъана заз, зи ван хъана,
Завай яргъаз къакъатна дагъ.
Ахпа хайи хчин вилик,
Цайлапан гваз акъатна дагъ.
Катдай са пад захъ амукънач,
Зи пад хуьдай дагъ амукънач.
Дидедин чал вуч затI ятIa,
Геж ятIани, заз чир хъана заз.
Дидедин чал хуьзвай чка,
Иман хъана , пшир хъана заз.
Къенлай къулухъ йифиз-юкъуз,
Чалан рекье чанни гуз-гуз,
РикIe чалан тал тахъайтIa;
Зи чандавай чан акъатна,
Чилин кIаник хъфидалди,
Меце дидед чал тахъайтIa;
Зи уьмуър са хиял хурай,
Зи вил буьркуъ, мез лал хурай.
Анихъ къвазрай зи халкъ, зи хуэр,
Зал пучнавай вичин уьмуър,
Зи дидедиз акваз-акваз,
Гульле гурай дагълари заз!

GÜLLƏLƏSİN DAĞLAR MƏNİ...

Heç bilmirəm bu dərd ilə
 harda qalım, hara gedim,
Dil anlayan gül anama
 başqa dildə şeir dedim.
Anlamadı anam məni.
Qonum-qonşu, baçı-qardaş
 qabağında pərt olsa da,
Ürəyində dərd kükərəyib,
 qəhərlənin tutulsa da,
Danlamadı anam məni.
Göyə baxdı, yerə baxdı,
 sonra bir də mənə baxdı,
Sifətinə bulud qondı,
 gözlərində şimşək çaxdı.
Varlığını ağrı didən,
 əzabdan çox əzab çəkən,
Bircə kəlmə deməsə də,
 baxışından oxudum mən:
«Öz elimdə başqa elin
 ümüdüñə qalmamışam,
Bir yolsa da özgə dildə
 sənə layla calmamışam.
Öz dilimdə laylam da var,
 mahnım da var, ağım da var,
Mənim dilim laylamda var,
 mahnımda var, ağımda var.”
Gözümüz yaş odlasa da,
 lal dayandım mən lal olmuş,
Sonra anam qapağı da,
 göz yaşından xal-xal olmuş,
Neçə dağlı, okeanlı,
Quçağında min bir canlı,-
Silkələyən bir vaxt Yeri,

Savaş bitən gündən bəri,
Qifilinə əl dəyməmiş
 bir sandığı açdı o gün.
Üz-gözümə xəncər-xəncər
 sancılanda nəzərləri,

Ürəyimin dincliyi də
 həmişəlik qaçdı o gün.
Savaş vaxtı itkin düşmüş
 qardaşımın məktubları
O sandıqdan çıxdı üzə.
Belə dərdə dözmək üçün,
 ürək bir dağ ola barı,
Bir parça ət çətin dözə.
Rəngi qaçmış, qat-qat olmuş,
Qatları da çat-çat olmuş,
Haldan düşmüş bu məktublar,
 elə ötkəm danışdı ki,
Qürür, vüqar yüklü sözlər,
 elə yandı, alışdı ki,-
Anam mənə baxışıyla
 dedikləri yalan oldu,
Ömrümün son anınadək
 yaddaşında qalan oldu:
«Ana, indi faşist adlı,
Qan tökməyə istedadlı,
Quduz qurddan quduzlardan,
 təkçə böyük Vətəni yox,
Bir şah dağı, bir Suduru,
 bir atamı, bir səni yox,
Düzlük sevən, dinclik sevən,
 elimi də qoruyuram,
Qiyməti yox, baldan şirin
 dilimi də qoruyuram.
Ana dilim - ləzgi dili,
 ürəyidir o xalqımın,

Ta beşikdən qəbirəcən
gərəyidir o xalqımın...”

Aman Allah, adı sözlər
varlığımı silkələdi,
Heç bilmədim içimdəki
hansı balda zəlzələdi.
Öz-ozümə sual verdim:
qardaş, şəkər dilin hanı?
O sevdiyin “el atası”,

Güvəndiyin «dahi rəhbər»
lal etdirdi ləzgi elini.
Xalgra birgə iki yerə
paralanmış dilin üçün,
Anamızın qəlbini kimi
yaralanmış dilin üçün,
Qara, qorxunç əllər ilə
qaralanmış dilin üçün,
Səsləri də bir-birindən
aralanmış dilin üçün,
Başımı da əzən olsa,
Dilimi də kəsən olsa,
əvvəl-axır gün ağlaram,
Bu istəyim baş tutmasa,
başına bir şal bağlaram.
Havalanıb çıxdım evdən,
kərəm kimi yana-yana,
Tüstülənə-tüstülənə
üz çevirdim qəbristana,
Şix nəvəsi Şixkərimin-
öz atamın qəbri üstə,
nəfəsim lap son nəfəsdə,-
Başqa dildə dərdli sözlər
piçildadı dodaqlarım.

Aman, Allah, sanki birdən,
«Mənim dilim hanı?» deyə
Bir səs gəldi lal qəbirdən.
Burdan qaçmaq istəsəm də
tərpənmədi ayaqlarım.
Ləzgicə yox, başqa dildə
şəir dedim ləzgilərə.
Bir ağsaqqal yorma dedi,
sən özünü əbəs yerə
Danışdığını bu dil ki, var,
deyil mənə tanış dedi,
Bir ağbirçək: ləzgisənsə
öz dilində danış, dedi.
Ləzgiçə yox, başqa dildə
Məhəbbətdən, sədaqətdən,
Şeir dedim qızlara mən.
Susdu qızlar...
Hanı alqış?
Qəlblərində dil açmışdı
gizlin nifrət, gizlin qarğış.
Üzlərində min bir tənə,
Gözlərində sonsuz nifrət,
Biri mənə söz də atdı:
Öz dilini unudanda
nə məhəbbət, nə sədaqət?!
Canımdan can çıxa-çıxa,
Ürəyimi sıxa-sixa,
Baxdim sola, baxdim sağa,
Dərd əlindən çıxdım dağa...
Yer süpürdü Nuhdan qalma
daşların da qaş-qabağı,
İldirimla qarşılıdı
məni qibləm - o Şah dağı
Bildiyimi bildim onda,
qandığımı qandım onda,
Öz dilimdə topuq çalan
dilim üçün yandım onda.

Ey xalqımın ruhu olan,
qəlbi olan doğma dilim,
Ləzgi dili - əziz dilim,
Şəffaf sulu bulaqların
Suyu kimi təmiz dilim.

Varlığımsan... Dünənimşən,
bu günümşən, sabahımsan,
Uzaq vuran silahlardan,
uzaq vuran silahımsan.
İndi sənin itkin düşmüş
sözlərini güllüklərdən,
Yandırılmış, dandırılmış
səslərini küllüklərdən,
Yasaq olmuş, dustaq olmuş,
sözlərini arxivlərdən,
Mağaradan, lal qayadan,
sal qayadan, göydən, yerdən,
Gizlədilmiş kitablardan,
qəzetlərdən, kağızlardan,
Dağ-dağ olmuş sinələrdən,
ağrı yanmış ağızlardan,
Yana-yana tapmaliyam,
toplamları, yiğmaliyam,
Haqsızlığın, qansızlığının
axırına çıxmaliyam.
Doğma eldən ayrı düşmüş
dillər desin varsa əgər,
Doğma dilə həsrət qalmış
ellər desin varsa əgər;
Bu haqq yolda hansı qüvvə
öz yolumdan saxlar məni?
Əgər qorxub dönsəm geri...
Yaşamağın deyil yeri,-
Ürəyimin lap başından
güllələsin dağlar məni!..

1962

ВУЧ ЛУГЬУЗВА ЛЕПЕЙРИ?

Вили мани хытин гъульуъз
Рагъ ақайла килигна за, -
Кушкушзава лепейри.
Жуван фикир чархараллаз,
Эллэр верцли ахвараллаз,
Чили цавун гъетерикай
Вил атайла килигна за, -
Кушкушзава лепейри.
Къвалав гъетер гваз атана,
Гъульуън юкъвал варз атана,
Хъуърез-хъуърез эхъведайла,
Кушкушзава лепейри.
Виш цүкведин атиргалаз,
Мецел хъсан мани алаз,
Къерехра гар къекъведайла,
Кушкушзава лепейри.
Югъ хъунайкай хабар гана,
Цавун са пад лацу хъана,
Экуйнин гъед акъурлани,
Кушкушзава лепейри.
Экуйн гарук звер кутуна,
Цавун сивик хъвер кутуна,
Дуныядиз рагъ акурлани,
Кушкушзава лепейри.
Яраб Аллагъ, гъихътин гафар
Ихтилатар абрув гватIа?
Михъи ашкъни, мульгъуббатни
Цаварилай дерин ятIа?
Вучиз ара гун тавуна
Кушкушзава лепейри?
Вуч хъсан тир чир хъанайтIа,
Вуч лугъузва лепейри?!

NƏ DANIŞIR LƏPƏLƏR?

Bu səmavi dənizə,
Suyu mavi dənizə,
Günəş batanda baxdım, -
Piçıldışır ləpələr.
Ellər yatanda baxdım, -
Piçıldışır ləpələr.
Ulduzlar qonaq gəlib,
Ay çıməndə izlədim, -
Piçıldışır ləpələr.
Küləkdən qabaq gəlib,
Lap damağı çağğ gəlib,
Gözlədim, ha gözlədim, -
Piçıldışır ləpələr.
Üfüqlərə xal düşüb
Dan ulduzu doğanda, -
Piçıldışır ləpələr.
Günəş Yerlə öpüşüb
Qaranlığı boğanda, -
Piçıldışır ləpələr.
Onların bəlkə şirin
Sözü var, söhbəti var?
Bəlkə dərindən dərin
Eşqi, məhbəbbəti var?
Niyə aram olmadan
Bir belə, yorulmadan, -
Piçıldışır ləpələr?
Kaş ki, başa düşəydim,
Nə danışır ləpələr!..

1956-ci ildə Qusar rayonun Sudur kəndində anadan olub, hazırda Quba şəhərində yaşayır, Qırmızı qəsəbə orta məktəbində müəllim işləyir. Ləzgi və Azərbaycan dilində yazılıb-yaradır, «Şuşa fəryadları» kitabının müəllfididir.

ЛЕЗГИ МАНИ

Лезги мани, чан зи халкъдин, тарихдин сес,
Чан цувкведин, чан чигедин,
Зи қуьрпедин михъи нефес.
Лезги мани
Асиrrилай - асиrrалди камна атай,
Чи рак гатай, Атана зи рикIе гъахъай
Лезги халкъдин руъьди гъарай!
Ви нефесди, ви гъевесди
Кана зи рикI, кана чухна гъамунин кIвал,
Хъульмэд сарай.
Кана чухна пашманвилин гыседавай
Рагъ авачир мичIи цавар
Вун авачир, варз авачир-ичIи цавар.
«Перизада, гъай гуъзел яр,
Шуьшедин рикI хай гуъзел яр:
ТIебиатди бахшначни ваз,
Регъимдикай пай гуъзел яр?
«Саламмелейк Пейкер къала»
Зав зи ярдин кIвалер къала.
Инсаф ая Пейкер хала
Пашманармир ашукъ гада.
Лезги мани, чан генг цава сирнавдайла
Зи къве лувар.
Чан зи мехъер, чан зи сувар.
КъацI гуда за гаф лугъудай гапурдалди
Вун бамишдай гъилериз,

Дувул мягъкем тар пуч жедач
Къван гуналди хилерииз
Хъутиуын цкIиз атир вавай къачурди я
Къизилгүльдин цуквери, за гъиссерин никIери,
Гъеле гузмай бегъерар гузетзамай сегъерар.

ДИДЕ

Сифте вил ахъйна заз вун акунай,
Вун шириин мурадрин лувар я, диде.
Ви чинал, вилерал заз нагъв такурай,
Вун зи хуш уьмуърдин сувар я, диде.

Вун аваз зи рикIе гъамар жедайд туш,
Ви лайлай галачир ахвар жедайд туш,
Вун дагъ я, садвайни ярхар жедайд туш,
Зул течир, къуд течир гатIар я, диде.

Диде чан, хъел къвемир, цук лугъун за ваз,
Вилерин нур лугъун, рикI лугъун за ваз.
Рагъ я вун, варз, я вун гъикI лугъун за ваз,
Абур вири авай цавар я, диде;

ЯШАМИША ЛЕЗГИЯР ХЬИЗ

Чан лезгияр,
Чан патанбур,
Чан дакIанбур,
Чан масанбур,
Чан жуванбур,
Вири чирбур
Ва течирбур,
Лам квахъайбур,
Кал квахъайбур,
Лым гатадай

Тгъал квахъайбур
Лугъурай чаз.
Квахъ тавурай
Такавурвал,
Лезги намус
Асулсузар
Хъурай кIус-кIус.
Них квахъайбур,
Сал квахъайбур,
Пул квахъайбур,
Мал квахъайбур
Лугъурай чаз.
Я дидедин
ЧIал квахъайбур,
Я бубудин
КIвал квахъайбур
Тальурай чаз.
Лезги намус,
Дидедин чIал,
Бубадин кIвал
Абурни я,
Сабурни я.
Такабурни.

Алахъа куын
Чан лезгияр
Яшамиш жез
Лезги хътин,
Рехне квачир
Гульзгуь хътин.
Алахъа куын
Дидедин чIал
Бубадин кIвал
Кладар тийиз,
Абурсузар,
Сабурсузар
Шадар тийиз.

Са вад юкъуз
Харжны фидай
Вар-девлетдив
Лезги намус,
Дидедин чал,
Бубадин кIвал
Садар тийиз.
Пелеш жеда,
Язух жеда,
Ужуз жеда,
Саврух жеда
Бубад кIвалин
Рехъ квахъай руш.
Къеневай рикI,
Пелевай вил,
ДакIардавай
Экв квахъай руш.

Чан лезгияр
Минет хурай
КландатIа квез
Къимет гурай
Элувхъармир
РикIевай цай
Чал квадармир,
Жуван пикIер,
Жуван ванIар
Акадармир,
Какадармир.
Чан лезгияр,
Мусс чир жеда
Кек хкажна
ЭкъечIиз квез
Жуван ванцай

Яд авачир?
Мусс чир жеда
Ширин лугъуз
Жуван таран
Са кИридиz
Дад авачир?
Чан лезгияр?
Яшамиша
Лезгияр хъиз,
Рехне квачир
Гульгульяр хъиз.
Дульз рахадай,
Дульз къекъведай
Гъахъсуздакай
Хуш текъведай
Дульз лезгияр,
Саф лезгияр,
Куль рикIерин
Михъивилиз,
Чехивилиз
Ни лугъуда,
Гаф лезгияр?!

СТИАЛ САЯДАЗ

Галукъна ви хажалатдин серт аяз,
И назик рикI црана зи къен канан.
Са жавабсуз суал я им: вучиз наз
Баҳт галтугна къаз тежедай жъен хъана?

Са яд, ганач лугууз уьмуърди чаз дад,
Кысмет гъикъван гафаралди кукIварин?
Къезил хъурай лугууз ва дерт хъвана яд
За булухдай ви вилерин накъварин.

Гъам къекъвена чулав хъана чехи пай
Къелизбур я ви гамунин Щилихар.
Устардини нашида и нехишдай
Кил такътната ктуна бул синихар.

Шумуд уьмуърдин рехъ туш лугъуз цалцам,
Дульядин тере чин акуна къах хъана.
Кысмет тукъуыл агъу хъана, буба гъам,
Диде илгъам, чун къвед хайи вах хъана.

Ви гъиссериз дульядин ківал дар я, вах,
Нагъахъ вуна, «дулья тирвал гъарайна».
Шехъуналди ксай баҳтар жеч дях.
Вучих кана зи гульгульдин сарай на?

Саяд вавай хаму уьмуър са тай хъиз
Мулыгъариз хъанач вегъиз кеменар.
Кыил акъатдач, вафасуз уьмуърди низ
Хар ракъурна, наз авуна теменар?

А девирда цафбурун рикI «бархун»
Вун лукъман тир, чир хъайи туш къимет ви.
На яд хъвайи вирей яд хъвайибурун
РикIе ава гъамишалух гъумбет ви.

Галукъна ви хажалатдин серт аяз,
И назик рикI црана зи, къен кана.
Са жавабсуз суал я им: вучиз чаз
Баҳт галтугна къаз тежедай хъел хъана?

Müzəffər Məlikməmmədov

Müasir ləzgi ədəbiyyatının tanınmış nümayəndəsindən olan Müzəffər Məlikməmmədov 1948-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Quba rayonunun Digah kəndində anadan olub. 1975-ci ildə ADU-nun jurnalistika fakültəsinin fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş Müzəffər Məlikməmmədov həmin dövrdən Azərbaycan KP MK-nin “Sovet kəndi” qəzetində müxbir, baş müxbir və şöbə müdürü vəzifələrində çalışmışdır. Hazırda “Samur” qəzeti baş redaktorunun müaviniidir. Jurnalistika sahəsindəki xidmətlərinə görə 2 medala və “Qızıl qələm” mükafatına layiq görülləib. Şair-jurnalistin əsərləri ləzgi, Azərbaycan və rus dillərində çap olunur. M.Məlikməmmədovu xüsusilə şöhrətləndirən onun ləzgicə nəşr edilmiş “Adın ləzgidirsə...” kitabı olmuşdur. Bu əsəri ilə o, ləzgi ədəbiyyatında esse janrinin əsasını qoyub. M.Məlikməmmədov ləzgi və Azərbaycan dillərində çapdan çıxmış 10 kitabın müəllifidir. Onun azərbaycanca işıq üzü görmüş “Gecə işığı”, “Xaçmaz zəfər gözləyir”, “Polkovnikin andı” kitabları və Qarabağ müharibəsinə hasr olunmuş “Döyüş balladası” poeması oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanıb. Şair “Araz” ali ədəbi mükafatına layiq görüllüib.

КІУКІ Я ВУН

Седакъет Керимовадиз

Лезгийри дидедиз хъайила аял,
Адаз тівар таганмаз лугъуда «къегъал».
Килигдач руш яни, гада яни ам,
Руш ятла садрани чүгвадач хъи гъам.
Хуър ківачел къарагъына ківач жеда магъле,
Түккүйрда межлисар руш авай ківале.
Лугуъда датана дидед аялдиз:
- Барабар хъурай вун ирид къегъалдиз.
Ирид тост лугъуда рушан бубади,
Ирид къилих хъурай лугъуз куърпедихъ:
Инсанвал, къегъалвал, дуъзвал, такабур,
Ватандиз мұғъуъбат, намусни абур.

Ирид макъам ягъиз «Лезгинкадалди»
Шадвалда, къуылера вири магъалди.
Са виляй аквада велед михъидиз,
Рушарин къадир хупI чида лезгилиз.
А ирид къилихди гана ваз илгъам,
А ирид къакъан кIукI авунва на рам.
Седакъет! Элди вал ийизва дамах,
Чи къакъан дагъ я вун, кIукI я вун, зи вах!

ZİRVƏ TƏK QALASAN

Sədaqət Kərimovaya

Ləzgi ellərində adətdir çoxdan,
Uşaq doğuldumu, deyərlər igid.
Baxmazlar doğulan qızdır, ya oğlan,
Qızdırısa heç zaman verməzlər öyüd.
Yığilar məclisə bütün kənd, oba,
Toy, büsət qurular qız olan evdə.
Körpəni qaldırıb söyləyər ana:
- Bərabər olasan yeddi igidə.
Yeddi tost söyləyər qızın atası,
Görməkçün uşaqla yeddi əlamət:
Məgrurluq, igidlilik, elə məhəbbət.
Ar-namus, insanlıq, düzlük, sədaqət.
Yeddi hava çalıb “Ləzginka” üstə,
Rəqs edər ləzgilər, gülər ləzgilər.
Qız ilə oğlana fərq qoymaz heç vaxt,
Qızların qədrini bilər ləzgilər.
Sən yeddi zirvəni fəth elemisən,
Sədaqət – şöhrətim, Sədaqət – tacım.
İstərəm xalqımın ürəyində sən,
Özün də zirvə tək qalasan, bacım!

Sədaqət Kərimova

*Yazıçı-jurnalist Sədaqət Kərimova 1953-cü ildə Qusarda anadan olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistik fakültəsini bitirmiş, "Sovet kəndi", "Həyat", "Azərbaycan" və "Günay" qəzetlərində müxbir, şöbə müdürü, baş redaktorun müavini vəzifələrində çalışmışdır. 1997-ci ildən "Samur" qəzetiinin baş redaktorudur. Jurnalistica sahəsindəki uğurlarına görə Azərbaycan Jurnalistlər İttifaqının "Qızıl qələm", Həsənbəy Zərdabi adına və KİV Hİ-nin Məhsəti Gəncəvi adına və Xan qızı Natəvan adına mükafatları ilə təltif olunmuşdur. 2006-ci ildə S. Kərimovaya "Azərbaycanın əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adı verilmişdir. S. Kərimova Azərbaycan, rus və ləzgi dillərində çap olunmuş 14 kitabın müəllifidir. Onun Azərbaycan dilində çap olunmuş "Səssiz haray", "Bir yaz gecəsi", "Hal", "Qərib quşun nəğməsi", "Qürub", "Qəlbini boy-
lan, insan" və sair kitablari oxucuların böyük rəğbətini qazanmışdır.*

«Лезгинкадал» илига

Ягъ я стха, «Лезгинкадал» илига,
И макъамдин аламатдиз килига.
Далдамдинни зуърнедин ван атайла,
Адан аваз зи дамарра гъатайла,
Чил зурзада, зи ківачериз звер къведа,
Шад жеда зун, зи вилериз хъвер къвнда.
Ягъ я стха, «Лезгинкадал» илига,
Ви ялавдик күкъура зун, алуга.
Элкъура зун, гелкъура зун, галуда,
Вири дердер зи рикелай алуда.
Ягъ «Лезгинка», чи фикирап зурзурай,
Чи рикерин живер, муркар цурурай.
Хура рикI ваъ, къван авайбур жагъура,
Япа кичле ван авайбур юзура.

«LEZGINKA» ÇAL, QARDAŞIM!

Bir hava çal, bir hava çal, qardaşım,
Bu havanın ruhunu al, qardaşım.
Qanadlansın «Lezginka»nın avazı,
Unutdursun dərdi, qəmi, ayazı.
Qol götürüb qoca, cavan oynasın,
Cuşa gəlib damarda qan oynasın.
Çal qardaşım, bir şidirgı hava çal,
Yallı getsin dərə, təpə, qaya, yal.
Çapım, çapım onun kəhər atında,
Yer titrəsin ayağımın altında.
Zurna-qaval dilə gəlsin zil ilə,
Sevincimi bölüşdürüm el ilə.

QAÇAQ KİRİ BUBA HAQQINDA MAHNILAR

19-cu əsrin sonu, 20-ci əsrin əvvəllərində Samur çayı vadisində bir qaçaq at oynadırdı. Dağıstanın Kiri kəndindən olan bu oğlanın adı Buba idi, ona görə də onu Kiri Buba kimi tanıydılar. Sevgilisini qovuşmaq eşqi ilə yaşayan, toy xərcləri üçün pul qazanmağa Bakıya gələn bu gənci həyatın keşməkəşli çətinlikləri əlinə silah almağa məcbur etdi. Çar məmurlarının, yerli mülkədar və sahibkarların özbaşnalığına qarşı çıxan bu gənc 15 ilə yaxın bir müddətdə xalqın ümidi yeri, müdafiəcisi oldu. Onun ölüsinə və ya dirisinə çar qubernatoru 15000 rubl qızıl pul mükafatı təyin etsə də, uzun müddət onu tutmaq mümkün olmadı. Yalnız 1908-ci ildə 40-dan çox kazakın mühasirəsinə düşən Kiri Buba iki yoldaşı ilə həlak oldu. Hətta ölümə üz-üzə gələndə belə bu məgrur qaçaq baş əymədi, düşmən qarşısında yixilmaq istəmədi, güllə yağışı altında bir tərəfdən divara söykənərək “bu gecə axırinci dayağımsan” deyib sinəsini tüsənginə dirədi, öldü də amma yixilmədi. Nəticədə düşmənlər bilmədi ki, o kimin gülləsindən həlak oldu və hökümmətin mükafatı heç kəsə çatmadı. Bundan əlavə, pusquda durmuş əsgərlər bütün gecəni yatmadılar, bu da məhşur qaçağın onlara vurduğu daha bir zərbə idi. Kiri Bubanın obrazı, xalqın ona olan məhəbbəti xalq yaradıcılığında xüsusilə geniş tərənnüm olunub. O üç tarixi şəxsiyyətdən (əfsanəvi Şərvili və Şeyx Şamilə birgə) biridir ki, onun haqqında xalq çoxlu mahni bəstələyib. Hal-hazırda bizə onun haqqında 70-ə yaxın bayati məlumudur. Dərc etdiyimiz bayatıların böyük əksəriyyəti şair Kələntər Kələntərli tərəfindən tərcümə olunmuşdur.

Buba yatıb tüsəngiyilə,
Oyanmağa təhəri yox.
Məni ona verməyənin,
Bu dünyadan xəbəri yox.

Buba verən ağ paltarı,
Geyinməyə tamahim var.
Heç vaxt səfil olma Buba,
Mənim də öz Allahım var.

Dar qazmaya aparsan da,
Adın ilə olmaz dərdim.
Olmasan da yanımda sən,
Verdiyin bir tar istərdim.

Kosa adlı yavanın da,
Ailədir, evdir canı.
Yar həsrəti çəkən Buba,
Bir dərdinə çalan hanı?

Tir-tir əsir qazi, kovxa,
Buba adı gələn yerdə.
Çuxasını soyundurub,
O, mollanı salıb dərdə.

İbil deyil, saman yiğib,
Hakimlərə od qalayan.
O, Bubadır yetimlərə,
Qızıl, gümüş pul paylayan.

Hiyləgərlər söz bir etdi,
Boşaldıldı patrondaşın.
Buba, səni atıb getdi,
Çox yaxının, çox yoldaşın.

Sənə qismət olmayan can,
Qoy qəbirə mehman olsun.
Satqın alsın cəzasını,
Nəsibi ah, aman olsun.

Əlbir olub, dilbir olub,
Qazi, kovxa ilə, zalm.
Girdin Buba qılığına,
Tutdun onu dilə, zalm.

Gündən qorxan kaftar kimi,
Ova çıxdın gecə, zalim.
Ər qaçağı öldürməyə,
Ürək etdin necə, zalim?

Kaş tutaydım divan sənə,
Öz abrını satan, zalim.
Buba kimi fələk batmaz,
Bir igidə batan, zalim.

İtyeməzə teşnə oldun,
Bəd niyyəti qara, zalim.
Sən bir canaq undan ötrü,
Düşmüştünümü dara, zalim.

Fəndgirlərə satılana,
Xuda versin cəza, zalim.
Azğınların başına da,
Gəlsin ağır cəza, zalim.

Nə vəfa, nə ar bilməyən,
Qəlbini ox dəlsin, zalim;
O pul ilə çəkdiyin kef,
Gözlərindən gəlsin, zalim.

Fikir versək, ay el-oba,
Kimin kefi kök oldu ki?
Enlikürək Kiri Buba,
Arabayə yük oldu ki.

Buba yaman yuxu gördü,
Nəsə damdı ürəyinə.
«Buba öldü» deyən xəbər,
Güllə kimi dəydi mənə.

Nəhs çənəli, cəllad İbil,
Şallağ dadı bildi, qızlar.
Beş yüz patron belindəki,
Kiri Buba öldü, kızlar.

Hamar yolla gedən maşın,
Matorunda tüstü hanı?
Kiri Buba, o mindiyin,
Yorğa atın şəsti hanı?

Bubanın ağ, yorğa atı,
Yüyən didib ağlar, bacı;
Bu zarafat bir iş deyil,
At sinəmi dağlar, bacı.

Minnət dostlar, siz Bubanı,
Zər kəfəndə torpağa qat;
Ona zəhər verəni də,
Daşa basıb zindana at.

Yar həsrətli Kiri Buba,
Boy-buxunda xan çinardı.
Bükülməyən qollarında,
Beş kişinin gücü vardı.

Kasıblara çıraq Buba,
Qazax bizi heç nə sayır.
Qəbri yarıb, bir qalx Buba,
Düşmən səni tapdalayır.

Buba öldü, Əhməd qaçıdı,
Qorxu izlər onu hər an.
Bubanın mərd şəkli baxır,
Dərbəndlının divarından.

Onun ən çox xoşladığı,
Berdankası pas tutubdu.
Buba vaxtsız öldü deyə,
Ləzgi xalqı yas tutubdu.

Göyü aldı qara bulud,
Bu ilki qış bəd oldu ki.
Kiri Buba əldən getdi,
Ləzgilərə səd oldu ki.

Mərd Bubanı satan kəsi,
Allah salsın şər altına.
Kovxa kimi əbləhləri,
Tez göndərsin yer altına.

Çay içdiyi istəkandan,
Kim nə edib, bilmək olar.
Donuz oğlu kütüllünün,
Qaçırımlı üç qızı var.

Şahpərinin sözü imiş
Bubanı mən doğmamışam.
Amma Buba deyirmiş ki,
Bu dünyada olmamışam.

Buba çıxan ağaç ki, var
Qoy meşədə o tək olsun.
İpək qəlbli bir insanın,
Kəfəni də ipək olsun.

Patrondaşı boşaldan kəs,
Saldı onu dara, getdi.
Görən Buba can verəndə,
Yoldaşları hara getdi?

Bubaya qəsd edən kəsə,
Qədərsizdir xalqın kini.
Qasum kəndə ərzə yazsaq,
Görərikmi meyidini?

Bubanın yox bir xəbəri,
Kovxa yoldu bağlayıbdır.
Dostlarının yox ləpiri,
Bud ərd bizi dağlayıbdır.

Çamadanın bir küncündə,
Patrondaş pas bağlayıbmış.
Kiri Buba öldü deyə,
Ləzgi eli yas saxlayıbmış.

Bir təpədən enir Buba,
Şirin nəğmə deyə-deyə.
Buba yenə pul verəcək, -
Axişibdi el küçəyə.

Özününki satdı səni,
Yaşamadın yüz, ay Buba.
Qisasın heç yerdə qalmaz,
Döz ay Buba, döz ay Buba.

Patrondaşın pas bağlayıb,
Kimsə gəlmir bir gulləyə.
Düşmən bizi qırıb tökür,
Sahibimiz yoxdur deyə.

Arabanın beli sindi
Daşlı yola çıxan anda.
Yeri də od aldı, Buba,
Cənazəni aparanda.

Çar Nikolay verən buyruq,
Naçanniki oyaq saldı.
Buba qəfil ölen günü,
Qalayçılar çasib qaldı.

Samur çayı yolu azdı,
Düşən zaman seli bəndə.
Qurah dağı ağlayıbmış,
Mərd Bubanı itirəndə.

Başın batsın kütüllü qız,
Bu dünyaya gəldin nədən?
İçi çürük, qara çəngi,
Niyə doğdun Kürəni sən?

Bubaya əl qaldıranın,
Lap dibindən çıxdı qolu.
Ulayırmış Kürə qurd tək, -
Sərt qayadan düşdü yolu.

Şağa - qəlbi qan ağlayan,
Qara libas geyib, gəlsin.
Meyidini almaq üçün,
Ellər gəlir, deyib gəlsin.

Buba dərdi ləzgi elinin,
Hər yerində dərd olubdur.
Şəkli çara göndərməyə,
Açız qalıb, pərt olubdur.

Gözü çıxmış rus qabani,
Xalqı saldı dağa-daşa.
Qabandan dost olmayacaq,
Ellər indi düşdü başa.

Dağ başında qara bulud,
Yerə yağmur ötürməsin.
Buba öldü, qoy ləzgilər,
Bir də belə yas görməsin.

Yağış yüklü qara bulud,
Dəniz səmtə ötürülsün.
Qorumaçı, Buba, səni,
Qoy dostların hamı ölsün.

Üsyan etsin kIirivilər,
Daha bəsdir, yas tutmasın.
Alaq onun qisasını,
Patrondaşlar pas tutmasın.

Ondan qalan çamadanda,
Göy varağı kim gördü, kim?
Həbil deyir: Kiri Buba,
Ölən yerdə mən yox idim.

Əli, Əhməd ağlamadı,
Buba üçün ağlayıram.
Evimizin divarında,
Sürətini saxlayıram.

Əli, Əhməd arabada,
Ortalıqda meyit... gedir.
Buba kimi igid kişi.
Dərbənddə bir qəbirdədir.

Dilə gəlsə bərdənkası,
Səsi düşər sağa, sola.
Buba kimi igidlərdən,
Kaş hər kənddə biri ola.

Bizə dünya dar edən kəs
Qoy gəbərsin bir vəhşi tək.
Xalqı dardan qurtarmağa,
Buba kimi igid gərək.

Xain Küre tapılınca,
Rus gavurdan oldu bir daş.
Kiri Buba ölüncə qoy,
Min bir Küre ölüydi kaş.

Mərd Bubaya dəyən gülə,
Ürəyinə dəysin Küre.
Bizi satan o alçaqlar,
Gırsin gərək bir-bir yerə.

Ləzgicədən çevirəni: Kələnlər Kələntərlə

КИРИ БУБАДИКАЙ БАЯДАР

Буба тфенг аваз къуьне
Пленид багъда ахварава.
Зун Бубадиз тагай диде,
Дульяда вуч хабар ава?

Бубади гъай лацу дульгуър,
Заз алукIдай темягъ ава.
Клани Буба, сефил жемир,
Чи къайгъуда Аллагъ ава.

Зун къазмадиз тухвайтIани,
Заз вун хъайи са тIвар кIан тир,
Вун зи патав тахъайтIани,
Вуна бахшай са тар кIан тир.

Квасадини кваз серт, ява
Вичиз хзан, кІвал ийизва.
Я кІани руш тахъай, Буба,
Ваз ни дерди гъал ийизва?

Зурзазава къази, кавха
Буба лагъай ван хъайила,
Кесибдиз гай фекъид чухва,
ГъакI кефиниз кІан хъайила.

Ам Ибил туш, гъакимариз,
Самарикай цЛай ийидай.
Ам Буба я, етимариз,
Лацу пулар пай ийидай.

Вун гадриз сад авуна чІал,
Тарашна ви патрумдашар,
Катна тұна вун-буш хъай гъал,
Кири Буба, ви юлдашар.

Икъван кІани ваз тахъайла,
Зун сурариз мугъман хъурай.
Ваз фенд авурд, къаз тахъайла,
А фендингар яман хъурай.

Сад авуна гафар, чІалар
Къази, кавха галаз, залум,
Буба къейи, яна къулар,
Мецел шекер алаз, залум.

МичIи йифиз гъуърч авун хас,
КафтIарди хьиз геже, залум.
Рекъиз ахътин асуллу кас,
Ваз хъаначни кичIе, залум?

Жез кIандай ви дуван завай,
Маса гана абур, залум,
А гъайбатлу къамат авай
Бубадиз гуж авур, залум.

Пул лагъайла къаних жез акI,
Къе югъ хъанвай няни, залум,
Гъуyr амачиз кIавале са такIv,
Вун гъижрандик квайни, залум?

Фендигаррин арха, ахун,
Ваз худад гуй жаза, залум.
Акъван мискъи, мутIлакъ, азгъун,
Ви чандиз хъуй къаза, залум.

Чин тийидай намус, вафа,
Яллагъ, вал чIар татуй, залум.
А пулунихъ чIугур сафа,
Ви вилерай хутуй, залум!

Фагъумайла гзаф зурба
Мусибатдин кар хъана хъи.
Юрфарал юкI алай Буба ,
Арабдиз пар хъана хъи.

А Бубадиз акур ахвар,
Якъин вичел алукуна хъи.
Буба къена лагъай хабар,
Захъ, гуylle хъиз, галукъна хъи.

А Ибилаз вегъей лашар,
Няс жаллатIдин чене авай,
КИири Буба къена, рушар,
Вад виш патрум къульне авай.

Шегъре рекъяй физвай машин,
Ви матордин гум гынава?
Кири Буба, а ви лачин,
Юргъа шивдин тум гынава?

Бубад лацу, юргъа балкIан
Къенер жакъваз шезва, вахар.
Зарафат кар туш им гъакIан,
Заз адан язух къвезва, вахар.

Кvez минет я, бубад дустар,
Буба деред кафанда тур.
Адаз байгъуш гайи кафтар
Къван гана са зинданда тур.

Ярдив ийиз тахъай са сир,
Пагълиландин къамат авай,
Кири Буба къучагъ кас тир,
Вад итимдин къуват авай.

Я кесибрин чирагъ, Буба,
Чаз къазахри зур гузава.
Сур къве падна къарагъ, Буба,
Ваз душманри кIур гузава.

Агъмед, Буба къейла катна,
Верхера са валавалда.
Бубад шикил, нур аватна,
Дербентлудин цлавалда.

Бубадин рикI алай, куъруь,
Берданкади пас къунава.
Буба къена лугъуз вири,
Лезгистанди яс къунава.

Чулаври къур цифед лужар,
Цинин хъльтер фад хъана хьи.
Кири Буба къена лугъуз,
Лезги халкъдиз сед хъана хьи.

Буба маса гайи кавха,
Аллагъди ваз сед авурай.
Тамукъдайвал вун хътинбур,
Ирид чилив сад авурай.

Бубад чай хъвай истиканда,
Лимундик кваз бейгъуш ава.
Буба вак хъай кіутілвидиз
Газ катайтіа пуд руш ава.

Шапериidi лугъудалда,
Вичи Буба ханач лугъуз.
Кири Бубад лугъудалда,
Вич дүньядал ханач лугъуз.

Буба (а) къахай явшандин тар
Кіутіларин къаншарда тур.
Кvez минет хъуй, чан жегъилар,
Буба деред кафанда тур.

Кири Бубад гъилевайбур,
Юкъвалай хай патрумдашар.
Буба яна рекъидайла,
Гынис фена бес юлдашар?!

Рухунвидин ківалин чилел
Экійнавай рангадин лит.
Къасумхуърел арза гайтіа,
Аквадач жал Бубад мейит?

Буба хъана вун бейхабар,
Кавха хъана рекъин чапар.
Күн вири кий Бубад дустар,
Кvez садазни хъанчни хабар?

Кири Бубад чамаданда
Патрумдашри пас къуналда.
Кири Буба къена лугъуз,
Лезги халкъди яс къуналда.

Синелайгъуз Буба къведа,
Ширин баяд лугъуз - лугъуз.
Кесибарни рекъел къведа,
Бубади пул пайды лугъуз.

Вун жуванда маса гана,
Чехи Буба, Чехи Буба.
Къисас чилел тадач чна,
Эха Буба, эха Буба.

Патрумдашри пас къунава,
Бубад ружа авач лугъуз.
Чун душманри кукIварзава,
Чахъ иеси амач лугъуз.

Арабадин хъел ханалда,
Къванцин рекъиз акъудайла.
Лезги чили цай къуналда,
Бубад мейит тухудайла.

Николая гайи буйругъ,
Начальникдив агакъналда.
Буба къейла яхулвияр
Пагъ атIана амукъналда.

КъуланвацIу рехъ квадарна,
Гъульухъ селлер физ тахъайла.
Къурагъ дагълар ишенаалда,
Кири Буба хузъ тахъайла.

Я сед хъайи кIутIулвид руш,
На дуњядал хъана вучдай.
Къенер ктIай чIулав ченги,
Куъредикай хана вучдай?

Бубадал гъил хкажайдан
Гъил кIанелай акъатналда.
Къув ягъана къейи Куъре,
Къаядилай аватналда.

Шагъадин рикI хъана чIулав,
ЧIулав бешме алаz атуй.
Бубад мейит къахчун патал,
Вири эллер галаз атуй.

Бубадин дерт Лезги чилин
Вири элдихъ галукъналда.
Николояз кIан хъай шикил
Ракъуз тежез амукъналда.

Вил акъатай урусдин вак,
Гъугъанар къаз атана хъи.
Адакай дуст тежедайди,
Гила элди къатIана хъи.

Дагъдин синел чIулав цифер,
ЧIулав цифер мад татурай.
Буба къена, чи эллериz
Садни ихътин яс такурай.

Хва къейидан чIулав цифер
Гъул галайнихъ чукваз фирай.
Квелай Буба хуз алакънач,
Бубад дустар вири кырай.

Къарагъя лагъ кIирикийиз,
Бес я, икъван яс такъурай.
Бубад къисас къахчун чна,
Патрумдашри пас такъурай.

КИри Бубад чамаданда
Вили чарап амачлудай.
КИри Буба рекъидайла,
Гъэбила вич авачлудай.

Али, Агъмед арабада,
Бубад мейит къула туна.
А Бубадин гуърчек сурет,
За чи кIвалин цла туна.

Алини Агъмед арабадал,
Бубад мейит юкъавалда.
А Бубадин игит беден,
Дербенд пата суравалда.

КИри Бубад берданкади,
Садлагъана ванда вахар.
Буба хътин къегъал ксар
Гъар хуъре сад кIанда вахар.

Чехи дуънья чаз сал авур,
Аничхирдиз ажал кIандай.
Зулумдикай чун хкудиз
Буба хътин къегъал кIандай.

Урус гавур къах хъаналда,
Хайн Куъре жагъидалди.
Ахътин агъзурд къена кIандай,
Кири Буба рекъидалди.

Кири Бубад акъур гульле
Куъред рикъе акъаз кIан тир.
Чун маса гай (и) алчах ксар,
ЧIулав сура аваз кIан тир.

ETNOQRAFIYA

Этибар Багъиров

АЯЛ ГЪУЦАРИ ХУЬДА

(Ləzgicə etnoqrafiq yazı)

Гъар са халкъдин, халкъ хын патал сифтегъан шартI гъульчукъ несил хуъз, чIехи ийиз, андаз тербия гуз алакъиникъ галаз кIевиз галкIанва. Ин карда агалкъынар авачирбур чIарах къуркъуyr са тар хыз къуркъуна финда. Тек ин кар алакъайбурин несилар гъич азур саривагъди “чинал” са нахиш таз тахъана яшамиш хъанда. Ин кардиз тIалукъ яз вири халкъариз чпин аялар чIехи ийидай, амбрис тербия гудай кIалубар хъанда. Ин кIалубдик дидеди къепин къиликъ лагъай лайлаярни, аялдиз уъл ахъайна акур кIвалин цларни, андаз ахъайдай махарни, андан патав ахъайзавай гафарни, ама кам йегъейлагъ къылыкъ экъвей чкаярни, андаз ван атай маниярни, мадни лугъуз тижен къван пара затIар гала. Ин рекъе чIехибруз рекъ къалырин патал цыдралди-вишералди бубайрин гафарни ава. Жи бубайрин “Аял алай чкадал вуч хъайтIани рахамир”, “Аялдиз табиз инсанри чиризда”, “Аялди акурди къадда”, “Рушаз дидедвагъ, гададиз бубадвагъ акуна канда”, “Аялдиз дунья маx тычир чIал чира”, “КIевера гъатай аял кIеви жедда”, “Къамал къыр аял, къамални чIехи жедда”, “Вери аялдиз кандайвал имир” хътин ва маса мисалри чаз гъар камуна чына чын гъикI тухвана канзатIа къалурзава. Амбрин гъардакъ вичин мана, вичин чIарах ава. Манадиз залан, къиметдиз масан, чIараходиз дерин мисалрикагъ сад “Аял Гъуцари хида” я. Ин мисал ван татай

лезги чиларал тҒимил ала. Жи бубайри ин мисал гъин гъуцра мус хидата лагъайтIа, ама тҒимил лезгийриз чизва. ЛукIарлагъни амбрин аялар пара канзвай Рагъ гъуцра мици гъуца-ризни вичин дидедин танда амаз аялрин къайгъуда амукъин тIалаб туна. Вичини ин къвалахдикъ сифтени-сифте кыил ку-туна. Рагъ гъуцра надан къене иви элкъуэрзва. Ахпагъан къвед лагъай вацран кар къве чин алай Мен гъуцдин хиве туна. Мен гъуцра аялдин дидедин гъалар вич хътин кыил такъатдайди ийизва. Анда аялар къве чкадал-рушаризни, га-дайриз пайズва. Ин вацра гъакIани чиликъ Мендин пис чин элкъвейла аялдин дидедин гъаларни чыр жен мумкин я, андаз талар къвенни. Пуд лагъай вацра нупа викIегъ, кичIен тей-идай, женгинлагъ элкъвен тейидай, женгерин гъуц Цегъре аялдиз гъерекетиз, агъва жез чирда. Ахпани къуд лагъай вацра аял гъамиша къене хъел авай, са чуьлагъни рази тушир, таб, угърувал кватIани, гъакъдилагъни элквен тийидай, вич рази авурла хийир гудай Пекъ гъуцран тасирдикъ акатзва, анда аялдиз къатын гузва. Вад лагъай вацра аял цЫн гъуц Алпа-нан тасирдикъ галаз лукIариз хас пара хисетар жезва. Алпа-нан чими, михъи ашъиди аялдикагъ инсан унва. Ругуд лагъай вацра аял ашкъидин, аярвилин, алакъынрин гъуц Яргъи руша-Мезена хизва. Ан вацра аялдин рикI ашкъидив ацузы. Андаз аярвал вучIата чир жезва. Ахпа эрид лагъай вацра нупа берекатдин гъуц Тар гъуцранди я. Анда аялдикъ берекат ку-тазда. Ин чавуз дидеди вич галайвал тухун, рикIа пис хиял тутан, мецел пис гаф тегъин, масдан куьгъульда акъадай кар тийин пара важиб я. ТIа лагъайтIа, андагъ ихътин крар акъ-атин Тар гъуцран хатурда акъада, анда аялдикъ я тҒимил бе-рекат кутада, яни тамам кутун тавуна яргъал жеда. Муъжууд лагъай вацра лагъайтIа, аял гила лукIариз тIалукъ вери шар-тIар галайди я. Андан рикI цаварин ашкъидив ацууда. Ахпа

ама чууд лагъай вацра къуватлу гъуц Дайусан тасирдикъ акатзва. Аялдиз вич Дайуса чиларин кланук галай дүняды авай хыз жезватыани, анда Дайуса къыват гузва, андан клараб къеви ийизва. Ама са инсан хъана чиларал къвезд гъазур жезва. Цуд лагъай варз лагъайтая, анда аял ажалдин гъуц Ардавулан гъилик гала. Ин вацраз фей аяларин чехи пай рекъизда, яни шулу жезда. Жи бадейри лугъуда хьи, цуд лагъай вацраз фена, саламат амукъай аялар Рагъ гъуцраз пара кан-дайбур я. Анда ан аялпиз хъсан заттаркагъни пай гуда. Амбиркагъ гагъ-гагъ тай авачир, чирвилер авай аяларни ийида. Имбур жегъил дидейриз аял чилерал татанмаз ама гъикчи жээтия, гын вацра гын къвалахрин къайгъуда амукъна кан-зватыя къалурзвай мислагъатрин са тимил пай я. Амбур вири ахкуна къилел акъудинин жи къведай сихилар патал чехи къумек хъуниз гъич шак авач.

(Материал Стюрай къватынавайвиляй нугъат хвена ганва.)

UŞAQLARI ALLAHLAR QORUYUR...

Hər bir xalqın gələcəyi onun tarixindən, keçmişindən gələn dəyərlərin qorunub saxlanmasından, gələcək nəslin tərbiyəsindən çox asılıdır. Gələcək nəslin formalaşması isə körpənin dünyaya gəlmişindən və onun həyata münasibətinin yaranmasından başlanır. Uşağın tərbiyəsində ana laylasının, onun böyüdüyü mühitin, eşitdiyi nağılların, gəzdiyi yerlərin, dinlədiyi mahniların rolü böyükdür. Bununla yanaşı hər bir xalqın dünyagörüşünün özünə məxsus məqamları vardır ki, onlar gələcək nəslin həyat tərzinin formalaşmasında əvəzsiz rol oynayır. Ləzgi dilində «Uşaq olan yerdə hər şeyi danışmazlar», «Uşağı yalan danışmağı böyükler öyrədir», «Uşaq gördüğünü deyər», «Oğul atasından, qız anasından götürər», «Uşağı dünyanın nağıl olmadığını anlat», «Bərkə düşən uşaq bərkiyər», «Uşağı üz versən, üzünə qayıdar» kimi atalar sözləri ilə tez-tez rastlaşırıq. Amma bu ifadələrin həyatımızda böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini anlayanlar azdır. Mənaca dərin, deyimi dilə yatan, məzmunu insanı düşünməyə vadər edən belə atalar sözlərindən biri də «Uşağı Allah özü qoruyur» məsələsidir. Bu məsli eşitməyən ləzgi az tapılar. Amma onun mahiyyətini və tarixçəsini bilənlərə nadir halarda rast gəlmək olar. Vaxtilə bu atalar sözünün mənasını dərindən anlamaq üçün doğma kəndimdə çox adamlarla söhbət etmişəm. Dünya görmüş qocalar mənə açıqladılır ki, ləzgilərin Ğuts (çoxallahlıq) dininə görə baş ilahi (tanrı – red.) Rağ (Günəş) qalan ilahilərə uşağı hələ ana bətnində ikən qorumağı tapşırır: birinci ay bu vəzifəni öz üzərinə götürürərək, uşağın ana bətnində formalaşmasının ilk mərhələsini tənzimləyir. Körpənin ikinci aylığında onu qorumaq Men (Ay) ilahisinə həvalə edilir. O, ananın əhvalını anlaşılmaz bir hala salır, qadın gah yaxşılaşır, gah da pisləşir. İkiüzlü Men uşağı cin-

ini müəyyənləşdirir. Hamiləliyin ikinci ayında həm anaya, həm də bətnindəki uşaqa ayın tutulması, üzünə ləkə gəlməsi və s. böyük təsir göstərir. Üçüncü ay mübarizlik, döyüşkənlilik rəmzi olan Seh (Keçi) ilahisi körpəni hərəkətə gətirir. Dördüncü ayda uşaq Pex (Qarğı) Allahının təsiri altına düşür. Yalançılıq, oğurluq kimi pis xislətlərə malik olsa da, ədaləti unutmayan, özünə yaxşı baxana yaxşılıq edən Pex uşaqa duymağı, düşünməyi anladır. Beş aylığında uşaq od ilahisi Alpanın təsiri altında bəndəyə xas bir çox keyfiyyətləri əxz etməyə başlayır. Alpanın qaynar və təmiz məhəbbəti uşaqda insana məxsus xüsusiyyətlər formasıdır. Altıncı ayda uşaq eşq və gözəllik ilahisi Yarıgıruşun – Mezənin (Göyqurşağı) himayıesi altına keçir. Həmin ayda uşaqın qəlbi eşqlə dolur. O, gözəlliyyin nə olduğunu anlamağa başlayır. Yeddi aylığında bərəkət Allahi Tar uşaqa xeyir-bərəkət təlqin edir. Bu vaxt ananın özünü yaxşı aparması, pis xəyallara düşməməsi, dilinə pis sözər gətirməməsi vacibdir. Səkkizinci ayda uşaq bəndəyə xas bütün keyfiyyətləri əxz edir. Doqquzuncu ayda o, yeraltı dünyasının hakimi ilahi Dayusun təsiri altına düşür. Uşaq özünü yeraltı dünyada hiss etsə də, Dayus ona güc verir, sümüyünü bərkidir. Onuncu ayda uşaq əcəl ilahisi Ardavulun nəzarəti altında qalır. Bəlkə də ona görədir ki, ana bətnində onuncu aya keçən uşaqların çoxusu tələf olur. Nənələrimiz deyərdi ki, əgər onuncu aya keçən uşaq salamat qalarsa bu, o deməkdir ki, həmin uşaq Rağ ilahisinin birbaşa himayısi altındadır və onun sevdiyi məxluqdur. Onların çoxusuna xüsusi istedad verilir, onların arasından çox vaxt tayı-bərabəri olmayan savadlı insanlar yetişir. Bütün bunlar gənc analarda uşaq hələ dünyaya gəlməmişdən necə böyüdükləri barədə, hansı ayda hansı işləri görməyin vacib olduğu haqqında bilikləri formalaşdırın məlumatlar sistemidir. Bu gün də dünya görmüş müdrük ağsaqqallarımız, ağbirçəklərimiz inanırlar ki, bu prinsiplərə əməl olunması gələcək nəsillərin sağlam böyüməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

UŞAQLARIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ İLƏ BAĞLI LƏZGİ ULDUZ FALLARI

İlkinlər (Яранбүр. «Yar» sözündəndir, ləzgi dilində «Yar» sözünün bir çox mənaları var, o cümlədən «ilkin» mənasında da işlənir.) (21.III – 4.IV)

Başladıqları işi başa çatdırmağı bacarsalar, ilkinlərin tayı-bərabəri olmaz.

Ləzgi xalq deyimi

Tanrı tərəfindən mükafatlandırılmış insanlardır. Qəzəbləri də, həyat eşqləri də sonsuzdur. Yaraşıqlıdırular. Başqasına kömək etməyi, əl tutmağı xoşlayır və bacarırlar. Müsahibin fikrini duymaq, ürəyindən xəbər tutmaq qabiliyyətinə malikdirlər. Uşaqlıqdan təhsilə, biliyə həvəsləri çox olur, ancaq onların tərbiyəsində tutduqları işi başa çatdırmaq vərdişinin formalasdırılmasına diqqət etmək vacibdir. Əks halda, gələcək həyatlarında hər zaman başladıqları işi yarımcıq qoyaraq ağıllarına gələn kimi hərəkət edəcəklər.

Baharlılar (Гатфаранбүр – baharda doğulan uşaqlara deyirlər. Görünür, onların bütün həyatları boyu bahar təravətini, gücünü saxlamalarına işaretdir.) (05.IV-21.IV)

*Xasiyyətcə zirək, özü təmiz
Baharlılar da qəlbə əziz...*

mahnıdan sətir

Daxili enerjisi zəngin insanlardır. Uşaqlıqdan zirək və nadincidlər, amma əsla xatakar deyillər. Öz qayğısına qalan olurlar. İsteklərinə çatmaq üçün çətinliklərə baxmazlar, nə etmək istədiklərini də ətrafdakılar anlamaz. Baş verəcək hadisələri öncədən hiss etmək kimi özəllikləri var.

Tən baharlılar (Гатфарын цикІнбұр – «yaz çağы» sözündən götürüлüb.) (22.IV-6.V)

*Qonaq qarşısına evi ilə,
düşmən qarşısına dava ilə çıxanlardır.*
Xasiyyətin özəlliyi

Xasiyyətcə utancaq, ancaq özləri haqda yüksək fikirdə olurlar. Şadyanalıq sevəndirlər. Öz planlarını heç kəslə bölüşməzlər, günü boş yerə yola verməyi xoşlamazlar. Mübahisə düşsə, dediklərindən dönən deyillər.

Dəncilər (Тұмаринбұр – «toxum» sözünün hallanmasıdır, maraqlı və özünəməxsus adamlardır.) (7.V-21.V)

*Hər dəndən (toxumdan) min meyvə bitər.
Ləzgi atalar sözü*

Hamının diqqətini özlerinə cəlb etməyi, ətrafdakıları başlarına toplamağı bacaranlardır. Məzeli və maraqlı danışq tərzinə malikdirlər, amma bununla belə, öz niyyətlərini bürüzə verməzlər. Başlıdıqları işi yarımcıq saxlamaq, hətta dostu darda qoymaq kimi özəllikləri var. Aılədə ağır xasiyyətlidirlər, uşaqlara ürəyi yanın deyillər.

İsinmişlər (Чиминбұр – havanın yağmurlu keçdiyi dövr ilə əlaqəli addır.) (22.V-5.VI)

*İsinmişlərin başları dumanlardan da yuxarıda olar.
Ləzgi atalar sözü*

Göz oxşayan görünüşləri olur. Təkəbbürlüdürdər. Qarşidakıyla hesablaşmazlar, hətta onu tapdayıb keçə də bilərlər. Hadisələri öncədənduyma qabiliyyətinə malikdirlər və bu özəllikləri ilə öyünürlər.

Sovrulanlar (Ракънинбур – mövsümi xüsusiyyətlərlə bağlı sözdür.) (6.VI-20VI)

*Fikirləri göylərdə olduğu üçün yerləri sevməyənlər.
Xasiyyətin özəlliyi*

Özləri haqda yaman yüksək fikirdə olurlar. Yerə-göyə sığmayan fantaziyaları var. Xeyirli və xoş işlərlə məşğul olmayı bacarırlar. Yaxşı yaddaşları var. Qohum-qardaşa ürək yandıran, imkan da-xilində kömək edənlərdir. Ancaq əsəbiləşəndə qarşılarda durmaq çətindir.

Yaya dönənlər (Гатун əlkəyuuñinbur – «üzü yaya tərəf dönənlər» deməkdir, görünür, xasiyyətin formalaşmasına işaretdir.) (21.VI-5.VII)

*Yaya dönənlərin tarazlığı həmişə pərgar kimi olar.
Ləzgi xalq deyimi*

Öz qədrini bilən, çetinliyə qarşı döyümlü insanlardır. Xasiyyətcə qaba deyillər, kobudluq etməzlər. Ancaq hər kəsə də qaynayıb-qarişan deyillər. Qabiliyyətlidirlər, qızıl kimi əlləri var. Dost-tanış yolunda olar-olmazını xərcleyər, ancaq qarşılıq gözlərlər. Gözlədi-klərinə çatmayanda, umduqları yerdən küsərlər.

Yayçılars (Гатунбур – yayın xarakterik xüsusiyyətlərini təzahür edir.) (6.VII-20.VII)

*Yayçını təsirə düşməz
Ləzgi xalq deyimi*

Təkliyi sevəndirlər. Kiminsə təsiri altına düşmələri demək olar ki, qeyri-mümkündür. Ağlılı, yaxşı insanlardır. Boyun olduqları işi müvəffəqiyyətlə başa vurandırlar. İşin ağırlığı onları heç zaman qorxutmur.

Оғлан yayçıлар (Гатун цикІнбұр – yayın қызғын çağında-тән ортасада дүnyaya гөлмөлөрini гөстәrir.) (21.VII-4.VIII)

*Oğlaq yayçıların qaytarmaqla araları yoxdur.
Ləzgi xalq deyimi*

Şəraitə tez uyğunlaşandırlar. Büyük iştəhası olmayan insandırlar. Var-dövlət dalınca qaçan deyillər. Sakit ömür sürməyi xoşlayırlar, mübahisələrə baş qosmazlar. Axına qoşularaq getməyə üstünlük verirlər. Onlara xahişə gələnləri geriyə boş qaytarmazlar, bacardıqları hörməti göstərərlər.

Tarlahılar (Никіеринбұр – nəsildən nəslə keçərək becərilən əkin sahələrinin adından götürülüb.) (5.VIII-21.VIII)

*Bunlar heç acıyan deyillər.
Ləzgi xalq deyimi*

İşdən iş çıxaranlardır, bu səbəbdən həyatları boyu olmazın əziyyətlərlə qarşılaşırlar, çəkdikləri bəla və əzablar onları vaxtından tez qocaldır. Ancaq zirək olmaları və ürəklərinin möhkəmliyi onları çətinliklərdən xilas edir, maneələri dəf etməkdə kömək olur. Qəlbələrinin böyük hissəsi göylərə məxsusdur. Dinə, fəlsəfi elmlərə meyllidirlər.

Cütçülər (Къуыгъверинбұр – tarlanı şumlayan kotanı işlədən insanların sənətinə işarədir.) (22.VIII-5.IX)

*Belələri bütün kəndi yedizdirər.
Ləzgi xalq inamı*

Özünü öyən, gözə soxanlardır. Çətinliklərdən qorxmazlar, maneələri dəf edərək yollarına davam edərlər. Gün-güzəranlarının xoşluğunu hər şeydən üstün tutarlar. İşin təşkilində, qurulmasında böyük nailiyyətlər qazanarlar. Belələri olan yerdə çox işləri irəli aparmaq mümkündür.

İlkin payızlılar (Зулун яранбұр – «payızın əvvəli» sözündən götürüлüb.) (6.IX-20.IX)

Çüngür (saza bənzər ləzqi xalq çalğı aləti) insanlara payızın əvvəlində pay verilib.

Mifoloji inam

Öz işlərindən heç özləri də baş açmaz. İsti sevəndirlər. Özlərini bəzən aciz kimi göstərsələr də, yeri gələndə işlərini möhkəm tutarlar. Başqalarının gözündən qaçan məqamlara diqqət yetirirməklə seçilirlər. Yaraşıqlıdırlar, aralarında şair və müğənnilərə çox rast gəlinir.

Payızlılar (Зулунбұг – «payız» mövsümünün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirilir.) (21.IX-5.X)

*Payız daxilində soyuqla gəzir.
Ləzgi xalq inamı*

Onların dövrəni günəş payız səma siklinə daxil olanda başlanır. Bədənləri enerji dolu olsa da, özlərini günəşə verməyi, istini xoşlayırlar. Sakit, təmkinli insanlardır. Qismətlərinə düşən iztirablarla səbrlə dözürlər, haqq tərəfdarıdırular. Söz altda qalmazlar, söz qədri bilənlərdir.

Toxumlular (Тұмаринбұр – «toxum» sözünün hallanmasıdır.) (6.X-20.X)

*Toxum qarşidakı həyat üçündür.
Ləzgi xalq deyimi*

Şəraitə tez uyğunlaşanlardır. Dost-tanışa, qohum-əqrəbəya əl tutur, öhdələrinə düşən işi başqalarının üstünə atmadan, özləri həll edirlər. Gələcəyi düşünəndirlər. Dost qədri biləndlər. Başladıqları işi yarımcıq qoymaq kimi xasiyyətləri də var.

Tən payızlılar (Зулун цикIинбүр – payızın oğlan çağının spesifik xüsusiyyətlərinin özündə gəmləşməsinə işarədir.) (21.X-4.XI)

*Bunlar hələ payız küləyi kimidirlər.
Mahnıdan sətir*

Payız küləyi kimi, ağillarına gələn tərəfə üz tutanlardır. Buna baxmayaraq, görəcəkləri işi hərtərəfli düşünərlər. Anlayışlı və bacarıqlıdırlar. Bir qərara gəlib işin qulpundan yapışınca, heç nəyə baxmadan onu davam etdirərlər. Özlərindən başqa heç kimə ümidi olmazlar. Çıskınlılar (Çlime-rinbur – dumanlı və çıskın hava şəraiti ilə əlaqəlidir.) (6.XI-20.XI)

*Payız çıskını bərəkət gətirər.
Ləzgi xalq inamı*

Daxili enerjisi aşib-dاشan, zirək və bacarıqlı insanlardır. Hər zaman ədalət axtarışındadırlar, onun uğrunda mübarizədən çəkinməzlər. Mal-dövlət həvəskaridirlər. Cox danışmazlar, onları çox az adam başa düşə bilər.

Cütləşənlər (Хибинбүр – çəşqinliq, dolaşıqlığa düşmək sözlərinin hallanmasıdır, görünür, havanın qeyri-müəyyənliyinə işarədir.) (21.XI-5.XII)

*Bu ay donuzların «meydan sulayan»
vaxtidır.
Ləzgi xalq deyimi*

Boylu-buxunlu, güclü-qüvvətli insandırlar. Hər kəsin onlara əl tutmasını, kömək etməsini istəyərlər. Məqsədlərinə çatmaq üçün heç nəyə baxmadan hətta qarşılardakı insanları tapdayaraq irəliləyərlər. Qor-xub-çəkinmək nadir, bilməzlər. Cox mətləblərdə həddi aşarlar.

Şaxtalılar (Аязринбүр – qışın oğlan çağına məxsus sərt hava şəraiti ilə əlaqələndirilir.) (6.XII-20.XII)

*Üşütmə bədəni ölnə qədər tərk etməz.
Ləzgi xalq deyimi*

Onların bədənlərində daim gizli bir üzütmə var, bu səbəbdən istini çox sevirlər. İşləri çətinə düşən kimi məyus olub qəmə batandırlar. Belə vaxtlarda onların yaxın insanların qəlbərinin istisİNƏ ehtiyacları çox olur. Xoşxasiyyətdirlər. Öz işləri qaydasında olduqda qohum-əqrəbəni yaddan çıxarmazlar.

Qıṣa dönənlər (ХъуытIуын элкъвейбүр - üzü qıṣa dönənlər sözündən götürüлүб.) (21.XII-4.I)

*Belələri bir inəyə arvadını da satar.
Ləzgi atalar sözü*

Bədən enerjisi əzəldən zəif olan insanlardır. Bəlkə də buna görə onları ilk öncə mal-dövlət, sonra isə arvad-uşaq, ailə maraqlandırır. İşi hərtərəfli düşünüb gördükleri üçün səhvleri az olur. Zaman və yer seçimi düzgün olarsa fəhləlikdən padşahlıq mərtəbəsinə qədər yüksəlməyi bacaranlardır.

Qışçılar (ХъуытIуынбүр – qış sözündəndir, bu mövsümün bəzi məxsusi məqamları özündə cəmləyir) (5.I-19.I)

*İçindəki soyuq bədənini heç zaman tərk etməz.
Ləzgi xalq deyimi*

Qış soyuğu onları bütün həyatları boyu tərk etmir. Bəlkə buna görədir, hər bir işə əvvəlcə soyuq yanaşırlar. Gün-güzəranlarını ağırlaşdırıran hər şeydən uzaq olmağa çalışırlar. Həyatlarını sakit keçirməyə üstünlük verirlər. Əllərindən çox yaxşı iş gəlir. Ətrafdakıları özlərinə qulaq asmağa vadar edənlərdir.

Ortancıllar (Цигинбүр – qış mövsümünün ortası ilə bağlı sözdür) (20.I-3.II)

*İlahilər yolunda hər şeyə razidirlər.
Ləzgi xalq deyimi*

Mal-dövlətə biganədirlər. Taleyn qismətinə razi olub, ömürlerini könlü şad sürmək isteyirlər. Yayda çöl- çəməndə ürəkləri sevinir. İşarə-bazlar (İşidinbur – təkəbbür sözünün hallanmasıdır.) (4.II-18.II)

*Ruhu da möhkəmdir, bədəni də.
Mahnidan sətir*

Zirək, qoçaq adamlardır. Canları möhkəm olur. Hamının diqqətini özlərinə çəkməyə çalışırlar. Təkəbbürlü olsalar da, başqasının təsirinə tez düşəndirlər. Yalnız özlərini haqlı sanarlar.

Oyanmışlar (Хибдинбур –çaşqınlıqdan çıxan, öz yerini axtaranlar mənasında işlədirilir.) (19.II-5.III)

*Zaman bahara doğru gedir, insan işə doğru.
Ləzgi xalq deyimi*

İstəkləri çoxdur. Niyyətlərinə çatmaq üçün başlarını aşağı salıb çalışmaqdan usanmazlar. İş qurmağı, onu inkişaf etdirməyi bacarırlar, çətinlikləri dəf etməyə çalışırlar. İsinməyi, özlərini günə verməyi xoşlayırlar.

Şumçular (Күүгъверинбур – tərpənən, yaşıllaşmağa hazırlaşan toxumun vəziyyətinə işarədir.) (6.III-20.III)

*Onları təki tərifləyəsən.
Məsləhət*

Özlərini hər kəsdən üstün tuturlar, tərifdən xoşallanırlar. Fikirlərini tez-tez dəyişirlər, hansı işlə məşğul olduqlarını anlamaq çətindir. Onlarla söhbət əsnasında özləri haqda çox xoş təəssürat yaradırlar. İnsanların yaxşı münasibətindən yararlanmaq kimi niyyətləri olmaz.

TALİŞ ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
talışların yaşadıqları ərazilər

Talışlar Astara, Lənkəran, Lerik, Yardımlı və qismən Masallıda, əsasən Lənkəran-Astara iqtisadi coğrafi rayonuna daxil olan bölgədə yaşayırlar. Aqrar-sənaye kompleksi rayonun iqtisadiyyatının əsasını təşkil edir. Kənd təsərrüfatını inkişaf etdirmək üçün burada çox əlverişli təbii-iqtisadi şərait var. Rütubətli subtropik iqlim, məhsuldar torpaqlar, su və kifayət qədər əmək ehtiyatları kənd təsərrüfatının intensiv inkişafı üçün böyük imkanlar yaradır. Kənd təsərrüfatının strukturunda faraş tərəvəzçilik, çayçılıq, üzümçülük, taxılçılıq üstünlük təşkil edir.

TALIŞ ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(talışca və azərbaycanca)

“ÇİMİ XƏBƏ MƏBƏN BO ÇİMİ NƏNƏ”

Kanə vaxtonədə çəmə ve sənətkaron bən ki, əvon tolışı mahneon ifa əkən, vəyonədə iştə məhorəti nümayiş əkən, çı tolışı müsiqi inkışof karde roədə ve zəhmətüşən kəşə. Çəvonədə qılıy Liki Caynəvu dio beşə sənətkor Balabaci Sənhomi kinəye. Sivo çı müsahibə çı Balabaci Sənhomi kinə yodədə mandə mahneon dərc kardedəmon.

- **Şimə in mahneyon konco ifo əkəyşon?**

- Kinə vəyədə bəvədə aşığ nəbi. İ manq bə kinə vəyə mandə co diyonkü əvoyn qırda əbin. Ə vindimon devran şedə, əmənənə əşimon. Çəğin olətə birmədə, vəyü bardeədə mahne ə votin. Kinə vəyədə iqlə merd nəbi, əncax jenon əbin. Əmmə zoə vəyədə aşığ əvəyn. Bəvədə zoə vəyədə jen raxs nəzne kay, ə voni bə merdə vəyə na haştın.

- **Mahne vote çöknə ümüte bedəbe, yəni xüsüsü məktəbon hestibin? Məsələn, şimə mahne vote çöknənə ümütsə?**

- Az mahne vote iştə moə - Soğraküm ümütsə. Əv hejo vəyonədə diştə evesnə Mələki mahne ə voti. İnə kədə voteyədə mi peqətəm. Nizneədə xəbə əstənim: «İnə filon mahne çöknəye?» yəvon ə voti. Dədə haştə nibe şanqone bışəmon. Lovə əkəy mon: «şinə pə, bıdə bışəmon». Dı hovə əşimon. Ə ziboci dı Kinəboci ə voti, mi dı Xanimqüli.

- **Mahneyon kon formədə ə voti şon?**

- Mahne, əncax 4 kəs, dı kəs - dı kəs dı nübə ə votin, oqıneədə co 4 kəs ə voti. İ beyti i kərə əbi vote, dı minci kərə votero bəpe mahne sə dəqiq əkəyş.

- **Çə vaxti vəyon həxədə çıçon şimə yodo mandən?**

- Hələ bə Bokü omənbim, i kərə çı Təbizlikü bə Caynəvü, çəğon bə Kornədi mahne vote-vote dı dastə şemon bə vəyə. Ağaboni vəyədə, Təbizliyədə, Vistənijon oməbin olətşon vabe. Değ tərəfədə,

Yardımlıdə mahne ve zümand əvotin. Əmə dı Xanımqülü dəvon yarış karde. Əvon dəqiq əbin, əmə nəbimon. Əvonmon ekişte, oqının, niştin bə kəno. Bəvədə vəyə soybon xahiş əkəyn pəkü ki, bิดə Balaboci bo, çəmə vəyədə mahne bivoto. Cohiləti be, mahne vote-vote bəyəndi piyəraşimon, əsirimon.

- **Şimə Vizəzəmin Sovetliyədə çan kəs mahne handəkəs əbi?**

- Handəkəs ve be. Mahne əvotin, əncax dəf nəznin küy. İnə, Zərəşon, Xanımqül, Kinonəğə, ısənə Gizil, mi dəf əküymon. Kornədiydə Kifoyət, Əxonim hestbe. Bə 4 qlə handə kəsi 1 qlə dəf əküy eqindəbe.

- **Jıqo beştə ki, hiç mbü 30-40 kəs handəkəs hestbe.**

- Bəli, handəkəs ve be.

- **Şimə dəf ısat mandə?**

- 1967 sori oməym bə Bokü dı oilə. Dəfim oqəte Təbizliyədə.

Nomimən çay səpe be. Peşe vote pedirniəşonbe.

- **Oxonnə vəyə şimə yodoye?**

- 70-ci soronədə çı Bokükü şem bə Təbizli. Bəvədə çı Bacxonımı vəyədə mahnemon vote.

- **Boçi in odət çı yodo beşə?**

- Odət yodoşon bekardeyəni.

Qəpi ənivisi: Səlahəddin Səbarz

TOLİŞƏ NƏĞMON

Avəvü ton bimand manqış bivindom
Eşdə cohiləyü ranqış bivindom
Nə manqonom vinde, nəinki soron
İjənən mandim az bə ğofol bivindom.

Telə çardə çəvon bandon əşimon
Rüji-rüj mandəbe diynə beşemon
Xəbə oməy çəmə dışmenon mardən
Əmə bəyəndi həsrət noxəşimon.

Əcəb siyo xole bə dime heste,
Çımı piyə de tı se sore heste.
Se sor se manq bışoş bə sə navisə,
İ kərə yod biyəş minən yo heste.

Xosə zoə tı dıl barde nibəneş,
Dılı barde niğə doye nibəneş.
Jı dilon hestin nübəndi şışə,
Şişəli barşeyo baste nibəneş.

Osmoni bə diyəm, osmon ranqine,
Mını damə məkən, dilim ğəmqine.
Bəmi tanə məjən azən bəmardem,
Rüşinə dünyo botı tanq dəbəvarde.

Bil-bili çək-çəke doyi bəşədə,
Arsım rü xün karde mande çəşədə.
Balalış bimiyəş ay çıımı bədxo,
Mını nəyi karde bıyəm çəşədə.

Oşımı ponzəmə qırde omedə,
Kaşdəlim nabüde hirde omedə.
Çımı xəbə bibə bo çıımı nənə,
Çımı vil qülə ranq zarde omədə.

Kinəlim-kinəlim, co-co niştəbiş,
Honı kəşonədə, sə sıstedəbiş.
Ovaynəş peqətə zılf riştedəbiş,
Ğələmiş peqətə nıviştedəbiş.

Həşı şe bəsə kuy kamje mandə,
Pələnq şe bəsə ovi səmjə mandə.
Çımı xəbə bibə bə çıımı nənə,
Dardi dıl kandəbe kamje mandə.

Bəleti po bıryə poyım botıro,
Conım sanqə pülon beye botıro.
A bəstı ğıbonşom ha dədəm zoə,
Ə vəyə mübarək beye botıro.

Sıpyə pandom bome mını bəkişte,
Dışmenon bəməsen dastəkə bəküyen.
Çımı xəbə məbən bo çımı nənə,
Çımı nənə bəje iştəni bəkişte.

Ostoro paytaxte miyon di bandon,
Barzə küye əbim ğələyə sindox.
Ha ki miyon tı dıl bə dü bəvotə,
Si sori kındəbüş, cil sori zindon.

Voyi qını sə sefi bəş lovnişe,
Kəmim saxte ni bənəm kəsi lovne.
Bı dünyo dimisə həzo civone,
Mınən mardim bo bıyə çəş lovne-lovne.

Nənə əgonəğə kinə,
Şəvi şonbəyə kinə.
Sə vil çanqəyə kinə,
Bolo rəvişi ğıbon.
Kəyi qardışı qıbon,
A nənə əgonəğə kinə
İ şəvi lampəyə kinə.

Qələ bə Mığon* ha düdül ha,
Elçi bə Şıvon** ha düdül ha.
Qələşon barde, ha düdül ha,
Lanqə pəs mande ha düdül ha.
Sa si pəs be, ha düdül ha.
Donzə kəs be, ha düdül ha.
Qərəli bəst bəsə poysə, ha düdül ha.

Oxonşon barde, ha düdül ha.
Əynəli fəğire, ha düdül ha.
Nəsir səğire ha düdül ha.
Qələ bə Mıgon ha düdül ha,
Elçi bə Şivon, ha düdül ha.

*Mıgon - Müğan

**Şivon - Şirvan

* * *

Dastədəm dəpe,
Əğəm bə qəpe.
Hələ tam bijən,
Çokə sehbəte.

Nəqarət:

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Dodo bəştü ġibon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Dastədəm tovə,
Xanımə hovə.
İləz səb bikə,
Məkə bəy lovə!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Dodo bəştı qıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Az siyo çəsim,
İşti poysə əşim.
Doktor, bə əgrənamı
Az bə şu bəşem.

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Dodo bəştı qıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Balə moə didə,
Tİ ə zoə vində?!
Koədə zərbəçiye,
Dodo, əvim pidə!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Dodo bəştı əibon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

TOLIŞA MAHNION
(Müzəffər Nəsirli, *Bukü*, 1931)

Qıləvo 1
(*mahne*)

Ay qiləəvoooo,
Booy, booy, booooy.
Ay qiləəvoooo,
Booy, booy, booooy. - musiqi

Nəqarət:

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolishi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bijən üjnən bəməno boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Xəbəmon ni vətəni marzi çə ton vətənikü,
Pükə im yarə sütəy tovnedə yarəm conikü.
Bıqın avon dərəmon çı Tolishi osmonikü,
Bijən avon şülisə tı Tolishi veyzə, ləvo -2 kərə.

Biyə Şandermani, Rizvanşəhəri barzə sədo,
Niye çı Ostoro, çı Nəmini, çı Həştərə to.
Bikə Masülə, Masali, Fuməni tı xəbədo,
Qıləvo, vazilə vo, ay Tolishi xoşqıləvo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolishi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bijən üjnən bəməno boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Qinedə Xəzri piyo əv pozi vardə üjənən,
Tolishi orzü doon zizon ekardə üjənən.
Vətəni osmoni avon siyo kardə üjənən,
Tı nivoş Xəzri bəka bo Tolishi vay, Qıləvo -2 kərə.

Botono ni oxo zindəm bomı bə marzə teğon,
Tini çəş kardə çı yürdi, vətəni havzə toğon.
Sipyərükü tosə Kura Tolışi vəşdə boğon,
Tı nivoş şor bəka boğon siyo vavaz, telə vo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bijən üjnən bəməno boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Sədo kardəm tini, mandəm bəsə bandon, qıləvo,
Tiniş im yürdi qemij əndə vilon dardi dəvo.
Bijən üjnən bəməno çı Tolışi i be həvo,
Tosə i be vətəni boy mədə tı fasilə vo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bijən üjnən bəməno boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy..

KƏJƏLƏ, KƏJƏLƏ

Kəjələ, kəjələ,
Bə çıımı do tik məjən,
Çıımı do livə bəva,
Livə bədom bəştə góçi,
Góç bəmi dəmə bədo,
Dəmə bədom bə nənə,
Nənə bəmi kukə bədo,
Kukə bədom bə məlo,
Məlo bəmi dərs bədo,
Dərsi bədom bə Xido,
Xido bəmi umr bədo.
Bə piəjenon maq bədo,
Bə nöəjenon kaq bədo.

TALIŞ NAĞILLARI VƏ ƏFSANƏLƏRİ

(*Talışca*)

ÇI MAVLƏ SIRR

Qıləy hestbe, qıləy nibe, őrəyz Xıdo hiçki nibe. Qıləy məholədə qıləy podşo hestbe. Çı podşo ah-imon i qılə kinəş hestbe.

Ruji bə podşo məhol qıləy dəvuş omeydə. Dəvuş har tərəfədə codi kardeydə, rəml őandeydə, bə cəmati tale diyə kardeyro fol okardeydə[]

Podşo imi məseydə, dəvuşü doydə vanq karde ıştə tono. Bəy voteydə ki, bominən qıləy fol okə, hələ bunum az çoknə bəmardem.

Dəvuş fol okardeydə, voteydə:

-Vaxt bome bərəse, ıştə kinə bə şu bədoş, əçəy səkəs ıştı virdə bə taxt bebəşə, əmr bədo, tini çı cəmati çəsi vədə məydonədə bədo ehaşte.

Podşo im sixanon məseydə, əhvolış xəyli bevəc beydə; őəm-güssə peqəteydə əy...

...Soron dəvardeydən, podşo kinə perəseydə, şüşənin beydə. Əçəy reçinəti sorəx məholbəməhol şeydə rəseydə. Çı har tərəfo bo kinə mışteriyon pəydo beydən.

Podşo bə yod vardeydə çı dəvuşü sixanon. Car doydə jəy ki, չımı kinə ki bıpiyo səy, əv bəcimi i qılə şərti bəpe əməl bıkə. Çımı qıləy məvləm heste, əçəy dılədə qıləy sıpiyə, qıləyən siyo sığ heste. Ə odəm ıştə dasti bəpe dəğando bə məvlə dılə, çə siğonədə qıləy bekə. Ehanə sıpiyə sığ beko, kinən, ıştə podşoetiyən bədom bəy. Ne, ehanə siyo sıgi beko, bəvədə bəpe əy bıdəm quli karde çı haliku.

Əncəx podşo bə niyonı bə məvlə dılə hejo dı qılə siyo sığ eğandeydə, sıpiyə sığ eğandeydəni.

Çı dönya har tərəfiku omeydən nuperəsə cıvonon, şahzodon, dasti dənoydən bə məvlə, həmməyən siyo sığ bekardeydən. Podşoən qılə-qılə əvoni doydə quli karde çı haliku.

Jıqo beydə ki, çı podşo kinə çə məvlə sırrı omuteydə. Əncəx çı tarsiku hiçi karde zineydəni.

İ kərən podşo kinə çı kuləfirənqiku diyə kardeyədə, vindeydə ki, elçiyə sığisə qılıy piyəmerd niştə, xəyli həftəçi bardeydə. Vığandeydə iştə kənizonədə i kəsi, doydə vanq karde im merdi iştə tono. Qordineydə iştə peşti bə piyəmerdi, xəbə səydə de riki:

-Bəti çic lozime, mamu?

Piyəmerd voteydə:

-Az oməm, iştı piə mavləku sıpiyə sığı bekəm, tiniyən, iştı piə taxt-tociyən bışənom boşəno.

Kinə hejə jəqo niştə vəzyətədə voteydə:

-Çand soronin cıvon-cıvonə iqidon, çand qılə ağılməndə şahzodon bekarde zinəni sıpiyə sığı, iştənşon ğıbon doə. Tı qılıy piyəmerd, nohəx eqiniyəş bı savdo. Çənə səlomətiş, beşi bishi bəştə kə.

Bımədə çı podşo kinə qardeyədə bə peşo, vindeydə ki, piyəmerd bəke, ladiku demi qəp jəkəs qılıy cıvonə, reçinə zoey, iştəniş dəğandə bə piyəmerdi libos. Dılış band beydə bı zoə, kardeyədə bəy lovə ki, bəs hol-ğəziyə jıqoy. Tı bekarde əzinis sıpiyə sığı, çümü beinsofə piən bədo kışte tini. Tı beşi bishi bəştə kə.

Rozi beydəni zoə, voteydə:

-Ne, az sıpiyə sığı bebəkam çı mavlə dıləku!

Xəbə rəseydə bə podşo ki, omə qılıy tojə elçi. Car kəşeydən bə şəhri cəmati, vəzir-vəkil, sıpirişən-siyorişən qırdə beydən bə məydon. Vardeydən çı podşo mavlən noydən duz çı məydonı miyonədə. Podşo kinən iştə çəsi arson ru karde-karde, deştə həmroə kinon bə ivrə çı podşo səray kuləfirənqiku mandə bə təmşo...

Vanq kardeyədən zoə. Omeydə ev bə mavlə nezi. Məxlox de intizori çəş kardeyədə əy. Yoli-ruk həmməy bəmə-şivən kardeyədən ki, hiçki bekarde zinəyənən sıpiyə sığı çı mavləku, iştəni nohəxədə doydən kışte. In purcəmolə zoən nohəx ədəmiş noə bı roy.

Zoə dasti dənoydə bə mavlə, iştə misti pur bekardeyədə bə beton. Məxloxi dıl de tip-tipi jəydə. Podşo kinən şivən kardeyədə çə tərəfo.

Podşo jəydə zikkə ki, dasti okə, hələ bunum, kon sığı bekardə.

Zoə ənəxəbədə iştə dasti qordineydə osmonədə, çənə zuş heste, kırtəğə doydə sığı. Sıq şeydə qin beydə çı çəşiku.

Podşo rəyrə əmr doydə, epuşteydən çı zoə kəş-poçon. Iştə odəmonən viğandeydə çı sığı dumo. Əncəx pəydo karde zineydənin sığı. Mandeydən mətəl, zineydənin çıç bıkən. Zoə bı vaxtı damə beydə:

-Ay cəmat, bıməsən, az sıpiyə sığım bekarde, şoy-şoyku əvim şodoy. Podşo votəy rostebu, bəvədə az çı podşo kinən, əçəy taxtociyən soybim.

Har tərəfiku cəmat xəbə səydə:

-Oxo, əmə çoknə bovə bıkəmon ki, tı sıpiyə sığı bekardə?

Zoə voteydə:

-Im vej houstonə koy! Şimə diyə bıkənən bə mavlə dılədə mandə sığı. Ehənə siyo sığ mandəbu, bızın, az sıpiyə sığım bekardə.

Odəmon qineydən bəyəndi. Rəyrə diyə kardeydən bə mavlə dılə. Vindeydən ki, qılıyə siyo sığ mandə əçəy dılədə. Sığı vardən nişo doydən bə podşo. Podşo suteydə-evəşeydə, hiçi vote zineydəni.

Zoə çı podşo kinə səydə, nişteydə bə taxt. Çı kanə podşo kardə hilə bə cəmati voteydə. Peşoən əmr doydə ki, in zolimə podşo çı cəmati çəsi vədə çı daro ehaştən məydonədə.

Osmonədə se qılə sef eqiniye: qılıyə çımı, qılıyə çı nəğilbivoti, qılıyənən əçəy binivıştı.

Səvon: Dolçə sirr.

MUSA PEYĞƏMBƏR

(Rəvayət)

İ şəv bə İsləyil peyğəmbəri (s) xəbə doydən hanədə ki, bə dînə qılıyə tojə peyğəmbər bome. Çəy nom Musa bəbe. Çə rujnəku hejə çı İsləyil peyğəmbəri (s) çəş bə ro be.

İsləyil peyğəmbəriyən (s) dı qılə kinə sonij hestbe, zoə fərzəndiş nibe.

Ruji in kinon pəson danə kardeydən, bardeydən bə honi bo ov doy. Vindeydən, bə honi qəv qılıyə çənə yoli sığ pırtiyə, honi qəvij qətə. Ha zu jəydən, sığı çı honi qəviku bə kəno doy zineydənin. Vindeydən ki, de roy qılıyə zoə dəvardeydə. Bımı voteydən:

-Çəmə bəə, bəmə koməq bıkə, in sıgi peqətəmon çı honi qəviku. Bıdə pəson ov peşomon.

Zoə voteydə:

-Dəvardən, az sıgi pebəqətem, rəd bəkam.

Kinon voteydən:

-Ne, iştı coylinə zu əvişkini. Əmənən koməq bıkəmon.

Zoə bı kinon votəy quş doydəni. Xəyli qoni bə in sıgi çı honi qəviku rost kardeydə, şodoydə bə kəno.

Pəson ov peşome bəpeştə kinon omeydən bə kə. In əhvolotı qəp jəydən boştə piə. İsmoyil peyğəmbər (s) şedə bə fik. Bəştə kinon voteydə, bışən, binəvən, pəydo bıkən ə zoə, biyən çımı tono.

Kinon tikəy nəve bəpeştə in zoə pəydo kardeydən. Iştə piə sifarişi bəy rosneydən. Zoə peqətəyedən, vardeydən piə tono.

İsmoyil peyğəmbər (s) xəbə səydə zoəku, iştı nom çıçə?

Zoə voteydə:

-Musa.

Bəçəy dili əyon beydə ki, ım bəmi hanədə votə bə peyğəmbəre. Voteydə bə zoə:

-Çımı 50 qılə pəsim heste, zoə fərzəndim ni. Tı bımand çıımı tono, əvoni bıçovın bomı. Imsor çanə moə və bə, həmə iştine.

Musa rozi beydə.

Sor dəvardeydə. Bı sori pəson həmmə moə və zandeydən.

İsmoyil peyğəmbər (s) voteydə:

-İ sorən bımand. Imsor çanə niyə və be, həmmə iştı bəben.

Musa ijən rozi beydə. İ sorən pəson چovneydə. Bı sorədən pəson həmməy niyə və zandeydən. İsmoyılən ponə soriyən, imsornə soriyən vəon həmməy bə şərti hisob doydə bə Musa.

Bı vaxtçı Musa 20 sin təmom beydə. Bəy xəbə rəseydə ki, çəy piə diyədə Cəbrayıl nomədə i kəs iştənij peyğəmbər elan kardə. Əyçı Musa pəj doə kişə. Musa İsmoyil peyğəmbəriku (s) icozə səydə ki, bışu bəştə piə kə. İsmoyil icozə doydə bəy. Ğərəyz ımi, iştə qılıy kinən doydə bə Musa.

Musa peyğəmbərən (s) iştə jeni peqətəyedə, omeydə bəştə piə kə. Vindeydə, Cəbrayili dívuyədə iştənij peyğəmbər elan kardə. Diyədə har çıçıj piyeydə kardeydə, hiçki bımı hiçi vote zineydəni.

Çı tərəfoən xəbə nəveydə ki, Musan iştəni bənə peyğəmbəri bardeydə.

Diyədə çımon dıkəsi toyfə har vırədə bə i yəndi piyariş kardeydə, yəndi qəteydən. Imi vində Musa Cəbrayili vanq kardeydə, voteydə:

—Çəmə kom qılə həyğətən peyğəmbər be sıbut kardeyro boy tinən, azən iştə toyfə odəmon həmməy sədo bıkəmon bə Nili şam. Əmr bıkəmon. Hələ bunum, bə çiki sıxan Nili ov ru beydəni, mandeydə? Bə çiki sıxan bımando, bızın, həyğətən peyğəmbər əve.

Bo maştənə kəsimot kardeydən, co beydən.

Şanqo Cəbrayıl iştə linqonku iştəni epuşteydə bə şalmoni. Kardeydə lovə bə Xido ki, tı mını risvo məkə. Tosə maştə hiteydəni, lovə kardeydə.

Musa (s) isə orxoyin hiteydə, iştən-bəstə voteydə: -Az peyğəmbərim, Xido çımı votəy bəməse.

Maştənəy dikəsən deştə toyfə omeydən bə Nili şam. Sıftə Musa peyğəmbər əmr kardeydə. Nili ov hiç bəstə nəzən vardeydəni. Çəğin Cəbrayıl əmr kardeydə. Nilə ru bə saət mandeydə.

Musa bərk ğıyzın beydə. Cəbrayıl bəy rık doyro voteydə:

—Boy deştə toyfon eşəmon bə ru. Ki deştə odəmon nitarso, əv coyli bəmande, peyğəmbərti bəka.

De şaydə Cəbrayili piyedəşə Musa (s) çı arəku peqəto.

Musa (s) rikso beydə, iştən-bəstə voteydə: -Hələ diyə bıkəy, Xido, az iştı peyğəmbər be-be, Tı mını iyo risvo kardeydəş. Bıdə hejə bimardom.

Diyənənən deştə toyfon i vırədə eşeydən bə ru. Cəbrayıl deştə toyfəumjən Nilədə təseydən. Musa (s) isə deştə toyfə səğ-sələmət mandeydə. Musa (s) iştə peyğəmbərti kardeydə.

Əve voteydən: -Xidoən zəhlə barde əbini!

*Bə Ələm səkəs: Nazim Haciyev,
Lik, Nodə di*

KOSİBƏ ZOƏ NƏĞİL

Qıləy hestbe, qıləy nibe, ərəvəz Xıdo hiçki nibe. Qıləy məmləkətədə qıləy kosibə zoə hestbe. In zoə çəş dameydə bə podşo kinə. Podşo kinən əvij piyeydə. Əncəx podşo voteydə: -Az iştə kinə bə kosibi ədənim.

Vey voteydən, podşo kam məseydə. Oxoydə kinə bə zoə umjən qineydə, viteydən şeydən bə co məhol.

Bı məholədə boştə qıləy kumə duteydən, jiye dən iyo.

Ruji zoə şeydə bə vijor. İ kilo əno səydə vardə bə kə. Jeni-şu nişteydən bo əno harde. Kinə qıləy əno poə kardeydə, əno dıləku i miş əziz emeydə eposə. Imon xəyli şoypo kardeydən. Zoə əzizlən qırda kardeydə, bardeydə bə vijor, həvateydə.

Boştə de əzizli qıləy çökə, səhmoninə boğ soxteydən.

Kinə piə-podşo vey nəveydə boəvon, pəydo karde nızne bəpeştə, rikış emeydə. Bino kardeydə bə sorəx karde ki, çımi kinə pəydo bıkən, az deyə dust beydəm.

Podşo əvoni sorəx kardeydə bibu, boşmə qəp bijənom çı kosibə zoə iyən podşo kinəku...

Bı vaxt çəvon jiyə məmləkəti podşo eqineydə mardeydə. Vəzir, vəkil qırda beydən ki, çic bıkəmon? Voteydən, kafte bıbornəmon, çiki amisə nişte, əy podşo bəvijnəmon. Rozi beydən.

Kafte vardeydən, porneydən. Kafte pəreydə niştə çı kosibə zoə amisə.

Vəziri bımı rik omeydə, voteydə:

-Im hisob ni. Im çöknə bəbe, kosib, həmən qıləy əribə bəbe boəmə podşo?

Kafte diminə kərə vadoydən. İjən əv pəreydə, omeydə niştə çı zoə amisə.

Vəzir lap iştəku beşeydə. Əmr doydə, zoə qəteydən dənəyən bə zindon.

Seminə kərə kafte porneydən. Ha çəş kardeydən, kafte hiçki amisə nişteydəni. Xəyli osmonədə qardə bəpeştə, pəreydə. Eqineydən bədi əy.

Bı vaxt iştəbən bo zoə bə zindon nun bardənbən. Zindoni

kəybə çoknə obeydə, kafte pəreydə, dəşeydə bə zindon, niştə ijən
çı zoə amisə.

İmi bə vəziri rosneydən. Vəzir məcbür mandeydə, çı kosibə
zoə podşo mande rozi beydə.

Kosibə zoə iyo ıştə podşoeti kardeyədə bıbu, bəşmə xəbə
bıdəm çı kinə piəku.

Kinə piə xəbə qəteydə ki, çəy kinə de yeznə bı məmləkətədə
jiyyedən, əncəx, zineydəni ki, yeznə podşoy. Bəştə vəziri əmr
doydə ki, bə da qılə dəvə var-davlət, əzizil bo bijəno, bıbə bo
yeznəro.

Vəzir çəy votəy kardeyədə. Dəvon de boy vardeyədə bə yeznə
bə məmləkət. Zoə xəbə səyədə. Voteydən bəs əv çəmə podşo.

Vəziri de dəvə boon vardeyədən çı zoə tono. Zoə əhvolutiku
xəbədo beydə. İştə var-davlətikuyən da dəvə bo doydə hozı karde,
oqordinəyədə bə həsuyə kə.

Vəzir oqardeyədə de vist dəvə boy bə podşo səray, xəbə doydə
ki, ıştı yeznə ısə iştisən ərbobə podşo.

Podşo bəştə kardə koon pəşimon beydə. İjən baxşə
peqəteydə, bə podşo layiq de humrəti omeydə bə yeznə məmləkət. Bə
yeznə - potşo xəbə doydən ki, ıştı həsuyə omeydə. Əvən bo
həsuyə exroc nübero ıştə vəzir - vəkili peqəteydə, de humrəti
beşeydə bəçəy nav. Demiyən dust beydən.

Əve, voteydən ki, hiçki oxoy əbini zinə. Imrujnə kosib maştə
ən yola ərbob bəzne be.

Həməkəsi tale Xido nivışteydə.

Osmonədə se qılə sef eqiniye. Qıləy çı nəğil votəkəsi, qıləy
əy bə ələm səkəsi, qıləyən əçəy handəkəsi.

*Bə ələm səkəson: Nəriman Ağazadə,
Aytəkin Zeynalova, Nazqul Məmmədova,
Seyfəddin Əliyev, Lik, Nodə di*

TALIŞ DİLİNƏ POETİK TƏRCÜMƏLƏR

BƏ TOLİŞİ ZIVON POETİK TƏRCÜMON

Talışcaya tərcümə edəni: Rza Musayev

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar

BƏ HEYDƏRBONO SƏLOM

(poemakü i poə)

Heydərbobo, qınıyədə avəvu,
Ovəyz de ğiyzi omedə, jəydə zu,
De dastə diyə kardə kinə, vəyu
Viğandedəm bə el-obə az səlom,
Bəşmə zivon ikərə bo çımı nom.

Heydərbobo, de həsi peş bisuton,
Dim bisiro, honiyon ekon ason,
Əğiloni i dastə vil dəvason
Biyo bı tərəf, əy bıdə bə vavazi,
Bəlkə bəyşdi çı hitə bəxti yazi.

İd oməbe, şəbpərə handedəbe,
Pəvəndiyə zoə roy səpe mandedəbe,
Har kəs bə i kə kişdi ğandedəbe.
Ah, çı xosə ğaydəbe kişdi ğande,
Bə dasmoli idə baxşə dəğande.

Vərzəğandə ambu bəhvət omədə.
Əğlon sədo eqindəbe dəbədə.
Əmə əçəy ome xəbə məsədə
Əvitimon, eğandimon vanqi-vu,
Qandım ədəymon, əstənimon ambu.

Heydərbobo, avə eqətə osmon,
Çı yəndisə yavə bə rujonımon,
Çı yəndiku əmone, co məbəmon!
Çokətişon çəmə dasdə səşone,
Əcəb bəmə bevəcə ruj doəşone.

Çı fələkiku bıqətənən xəbə,
Bıdə bıvoto: boçi dəmə dəbə?
Astovon bə parcin jəy yəğin səbə.
Bıdə əvon həmmə bə zəmin emon,
Məfbo dışdə duz kardə tələ şeyton.

Keş pərəbəym az de qınıyə vavazi,
Umuj bəbəym bando omə ovəyzi,
Diyəro eqınıyə eli bəbəym az i!
Nıznəmə in coəti ki eğande,
Bə tərəfədə ki marde, ki mande.

Heydərbobo, mərdə zoon peroson.
Nomerdon ti bəçəy cəzo birosun,
Kıl-kimotdə neçiyon bıqət, bitosun,
Bıdə pəson aləfi bəhən rohət,
Neçi əvoni nikə hiç norohət.

Heydərbobo, iştı dıl hey şo bıbo.
Çiçi harde, təmin bıbo, ho bıbo,
Deti dəvardə kəson həmro bıbo!
Bıvot çımı Şəhriyar, şairə zoəm,
Əçəy umur nibe heç be dard, be ğəm.

HƏ

Çəşon asin, oqinyə hə,
Həmuş iştə şələ bıbə.
In roy i ruj bəjəş bə sə.
Oqne botı bəmande.

Şələ jiton fəğir beyədə,
Tam-tami bəstə ro şeyədə,
Şələ iştı peşti jəyədə
Umu bə cili dəmande.

Palan zolime, doydə doj,
Hələ jidəş, çəşoni oj.
Tini dəro bəka i ruj:
Əv boştu balə bəmande.

TALIŞ ŞAIRLƏRİN DOĞMA DİLLƏRİNDƏ ŞEİRLƏRİ TOLIŞŞAİRON MOƏ ZIVİNƏDƏ ŞERON

Zulfuqar Əmədzodə

TÜKƏ MAHNE

Rüji-bə tojə obedə,
Sibi kijon cə-cə jedə,
Kə xiyzon həmə pebedə
Xosə moəm bə tük şedə.

Takardə tükə oləton,
Tünükə de dasə vünon.
Peşo qofe bəsə nodə.
Şinə moəm bə tük şedə.

Damedə bəy tüki olət,
Dasonədəş çokə ğıvət,
Bə pəhlivoni oşedə.
Şirə moəm bə tük şedə.

Jenon həmə dasə-dasə,
Har rüj beşdən bə lekəsə
Məzə bənəy vəyə bedə;
Xosə moəm bə tük şedə.

Həmə takə i ranq olət,
Lekonədə vıtdən sıbət,
Qılə-qılə donə jedə,
Şinə moəm bə tük şedə.

DAVARDƏ RÜJON

(poemakü i poə)

İ tonı bande, i tonı diyoy,
 Vəyşt ki votedən, əv ənə iyoy.
 Maştə çə diyo pemedə həşi,
 Dəvətdə bə vilən, bə doon bəşι.

Tolışı məhol, ha xosə vətən!
 İşti umriku vey soron şədən.
 Ocnən zindənin vey kəson tini,
 İşti dovləti, işti heste-ni...

Şəkər Aslan

LANKON

Tojə şəhər, kanə şəhər,ğ
 Tı dəqiqış bəş çanə şəhər.

Çı gəşənqin vilə boğon,
 Bılındə doon, qədə toğon.

Ah, çı xəşe, xəşe həvo,
 Dardi dəvo, doji dəvo.

Avlodonı zəhmətkəşin.
 İşti dılin, işti çəsin.

Zındəşçiçe işti sinə?
 Xəzinəye, əv xəzinə!

Moye hise, mivî hise
 Ambür, üləs, kivî hise.

Ətrinə çay nişə əvəz,
Sofe həvo, sofe nəfəs.

Tı liğmoniş, conə Lankon,
Çəmə Lankon, Çəmə Lankon.

Əhəd Müxtar

IŞTİ HƏŞİ TOJƏ PEMƏ (poeməkü i poə)

Ki bəne vote Tolış qədəye?
Tolış bəməno qılıey nənəye,

Şinə boliye, xose inəye,
Qədə nəvəye, yolə dədəye...

Tolışı fəxr Əhmədi zoəye –
Zülfügar Pencəj Əhmədzodəye!

Məəqr Pensəje? Əncəx Pensəje?
Ki dü bıvoto, Xido əy bəje!

Zülfügar Pensəj tolışın dile,
Dı əgli əgil, dı yoli yole.

Əv çı məholi sementə parde,
Fələki peşti arıştə merde!..

Xanəli Tolış

OZORBOYCON

Ozorboycon – obə iyo har curə vilon,
İyo ocey keynə pidə bo dusti dilon.
Çıvrəy tulən, çıvrəy ovən dəvoye, dəvo.
Çıqın bə kə sərost bəşə şikəston, şilon.

Ozorbocon, Ozorbocon, tı çəmə moə!
Ləzqi, tolış, tirk iyən kurd - i dədə zoə!
Çan sa sore i virədə cidəmon əmə,
Bə iyəndi koməqimon, nunımon doə.

In zəmini məhbub bəkarde Kaspi diyo,
Qasbu bəhişt iştənəbu in vişon iyo.
Ozorboycon – çı sə-bə sə İlahi şere,
Hiçki çəşon si əbini, əşini çiyo.

Ozorboycon – xosə məhol, çəmə Vətəne,
De banid-kuy, de kəfşənon, dəmə Vətəne.
Az dcoylinə, tı dcoylinə, oxo çıçimon?
Çiç vindəmon i virədə həmməy Vətəne.

CON, TOLİŞƏ BANDON

Dildəm botı olıvə
Xun, Tolışə bandon.
Omim dəşim bəşdi və
Con, Tolışə bandon.

Havze əmə bandi-ku,
Kaspi, Viləş, Vazə ru
Sedə hoco işdiku
Con, Tolışə bandon.

Dilim bo tı larzedə,
Çoko bəbəş – tarsedəm.
Vilonədə parzedə
Şon, Tolışə bandon.

Əməni şo kardedəş,
Dardı-səron bardedəş.
Bo tolışon vardedəş
Nun, Tolışə bandon.

Məsud

* * *

Az tolışım, bandı zoəm,
Məhəmmədi handı zoəm.
Rosto votedəm, az qolışım,
Çe Kadusi qəndi zoəm.

Az tolışım, diyo çəşim,
Biyə honi çəşmə təşim.
Şodon mını bə bul qıyə,
Oviku az ələtəsim.

Az tolışım, bərəkəşim,
Təvəmən hest, ərəkəşim.
İ ruc bome, bəvindeyon
Vulkan obə, az bebəşem,
Az tolışım, az tolışım!

Yadulla Sayad

* * *

Tı, ha çımı xoşə zıvon,
tolışə zıvon,
Tı, ha çımı moə zıvon,
hovə zıvon, boə zıvon!
Tı, çımı kəy,
çımı xəlqi, çımı eli
suniş, bızın,
bo dco kəsi telən bıboş,
bomı ha vaxt şiniş, bızın.

Tı ni boboş,
ni bəbem az,
ci qapəzon vi bəbem az.
Tı qin bıboş,
bı dınyoədə du bəbem az,
imi bızın, əndcəx dıtı
bə zəmini, osmoniyən
zu bəbem az!

Nəriman Əğəzodə

* * *

Ha dustum, boy bə səyr beşi,
Bı Tolışə bandonədə.
Vəyştı bıvind deştə çəsi,
Bı Tolışə bandonədə.

Honi ovon bənə biyəy,
Ki peşoməy, sa sor ciyəy.
Pəydo bəkaş, çıçı piyəy,
Bı Tolışə bandonədə.

Dimbədimin çəmə bandon,
Im Kəmərku, əv Səvalon.
İye vişə, ruy, kuy zıvon,
Bı Tolışə bandonədə.

Har halədə tarix hitdə,
Okə, diyəkə, çıçon votdə.
Bızəyədə, Bıləbandədə,
Bı Tolışə bandonədə.

İm Xəlifon, im Osnəqon,
İmən çəmə Canqəmiyon.
Çe Boboki rizon iyon,
Bı Tolışə bandonədə.

Qəssəm bıbu bə həsi çاش,
Veye çəmə tarixi yaş.
Siron niyon, tı obikoş,
Bı Tolışə bandonədə.

Rza Musayev

BƏ İNSOF BOY, A BILBIL

Çəmə boğdə bı pozi
Səvili okardəşe.
Bılbil, tiku norozi
Sinəş poə kardəşe.
Bə insof boy, a bılbil,
Bınışt çəmə xolisə.
Həsrəte bəti in vil,
Sute əçəy dili sə.

Pozədə beşdəş şedəş,
Nomi mandə bebəfo.
Çoknəy çəyku co bedəş?
In vil kəşedə cəfo.

Çokə zoəş, bəhə tov,
Zomsoni voə-voşı.
Bə vili məkə zulim,
Mətars, beməşि məşि.
Bə insof boy, a bilbil,
Bınışt çəmə xolisə.
Həsrəte bəti in vil,
Sute əçəy dili sə.

ĞƏZƏL

Boy bovə bıkə, beti çəşədəm məhol bevəce,
İ ruj nivindim tini, dardon bedən bol, bevəce.

Çı dinyoku bexəbəy iştı reçi nivindəkəs,
Qəv lol bibo voteydə «dimədəki xol bevəce».

Bəşti həvo pəreydəm, mariş çıımı kəşi-pori,
Bə çəşim han əşini, bıməsom əhvəl bevəce.

Qıləy siyo çəş-bəvi, sipyə dimi noxəşinim,
Noşı xəbə qəteydə: boçı iştı hol bevəce?
Dil pure de sıxani, voteydəm: vindime az ti,
Şin-şini qəp bəjemon, vindəm, bedəm lol, bevəce.

Iştə dili sıxanım votəmbe az boşə dodo,
Məsəmə ki, bəyi votə: çı Rza xəyol bevəce.

BOYATİYON

Kinə, mənəv marzisə,
Darzi bənon darzisə.
Mardənəbəym, i ruj az
In səm noəbəy barzisə.

Kinə, bomı noz bıkə,
In nozi diroz bıkə.
«Iştı pəvəndi bəbəm»
Tİ in xəbə rost bıkə.

Kinə, vişədə mənəv,
Bətarsəş dəşoş bə şəv.
Sa sor şini əhənim:
Lıbut dəşo bəçmi qəv.

Ha kinə, qədə-qədə,
Boy, bə xəlxı sır mədə.
Az bıbum, ijənən tı,
Qıləy xəlvətə kədə.

Ha kinə, vəse, vəse,
Eşğən qıləy həvəse.
Çimiku qiy məqordın,
Dişmen imi bəməse.

Kinə, vil vanqo-vanqo,
Az bədom bəti şanqo.
Bemı çoko hitedəş?
Mor dəno iştı yonqo.

Ha kinə, məşı, məşı,
Tİ çımı ovşum, həşı.
İ rujim nivinde tı,
Qətəme botı pəşı.

Joğó məzin xəşim az,
Çı sutə doy bəşim az.
Çimi dard zinəy pidə?
Botino noxəsim az.

Allaverdi Bayramı

JƏĞOY IM, YA JƏĞO NI?

Conımon xəy beydəni,
Dıləvaqi beydə ni,
Dard pıxniedə əməni,
Hay qləy bandı qoni –
Jəğoy im, ya jəğo ni?

Boğədə dı nıdılı,
Qardəmon qırdo vili,
Həx bəmon bə bılbılı,
Pi bəmon, hol ni həni,
Jəğoy im, ya jəğo ni?

Bəsə i linqə, rəyrə,
Vaşdəbiş sa i kərə.
Əyşdəsəy – jedəş nırə,
Dəmon novniedə tunı –
Jəğoy im, ya jəğo ni?

Sio muəxolon dəjəniş,
Bə ro lənqər əjəniş,
Isət pi bəş, piəjeniş,
Si beydəniş çı hani –
Jəğoy im, ya jəğo ni?

Umrimon qınyə bə sə,
Xəməni oxo rəsə,
Əzrayıl mandə poysə,
Bo nəho bəstey conı –
Jəğoy im, ya jəğo ni?

BO RƏHMONİ

Ha maştəni şim,
Bəşmə ro beşim,
Tinən nivindəy.

Bəney ço vəşim,
Sutim evəşim,
Tinən nivindəy.

Qardışı rəsim,
Bə həycon dəşim,
Mandim - edəsim:

Bunum omeydəş?
Bəmi xoş beydəş?
Bə məktəb şeydəş?

Bənem roədə niş,
Bə çəş ziedəniş,
Həjin doedəniş.

Mini əvindiş,
Kəşon oəşəndiş
- Məşiş - əvotış,
Bənəy hirdəni
Bə ro əvitiş.

Isət tibədə,
Cənnət məkoniş,
Cismo ğəbədə,
Ruhə dəməniş.
Zəmə ğəlbədə -
Həmon Rəmoniş.

NIQINO ÇƏŞ BƏVON
(*mahne*)

Nəqino çəş bəvon

Niqino çəş bəvon, damə cimi çəş bəvon,
Çimi dardi dəvon işti siyo çəş-bəvon.

Micə ros kardedəş, tı bəmi noz kardedəeş,
Ə nozi vey bıkə, tı nozi xos kardedəş.
Mini ka ov bə şom, bəştı vilə dil dəşom.
Ki ğibon votdə və, az ğibonim bə çəson.

Niqino çəş bəvon, damə cimi çəş bəvon,
Çimi dardi dəvon işti siyo çəş-bəvon.

Tı bəmi noz bıkə, az botı nozə bıkəm,
Çı vi洛 bəştı qiy vilə qiyozə takəm.
Şo bıbü çöknə dil, dardi əviş ka be hol,
Bıhitö çöknə çəş, mandəbü bılbil be vil.

Niqino çəş bəvon, damə cimi çəş bəvon,
Çimi dardi dəvon işti siyo çəş-bəvon.

Dı micon ox cedəş, bə dılısə doğ cedəş,
Mini kişdəş, peşə səy enovindəş şedəş.
Kinəlim boy məsi, avə dəbaste həsi,
Çimi dınyo bizin diştı çəson bə rüsin.

Niqino çəş bəvon, damə cimi çəş bəvon,
Çimi dardi dəvon işti siyo çəş-bəvon.

HA BİBƏFO, HA BİBƏFO

Ha bibəfo, ha bibəfo (4 kərə)

Umri zimiston dabame,
Bə sə sipyə va ebəme.
Dil bəvəte, çəş bəbəmə,
Daston bənəven bo ləvo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.
Dimə kükon kütə bəbe,
Avşümədim sütə bəbe.
Astovəçəş mütə bəbe,
Çal bəbe siyo çəş-bəvon,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Bılbuli hande bo vili,
Vili doğ cəy bəçey dili.
Vindişə bılbuli holi,
Vılışən süte telə vo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Ecə bə dil eşgi teğи,
Ümür kardəm az də doğı.
Tınən i rüç eşgi boğى-
Be ətrə vil bəbeş oxo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Tı nikay bə dardi dəvo,
Həni ə Leyli niş, məvo.
Xido zinə coğnə rəvo,
Nasir bışüto, bítəvo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Ha bibəfo, ha bibəfo (4 kərə)

VİY NƏNƏLE

Nəğəro

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşə mərdiməzo.

Coqo zikkəş ce piyo əv co bızın doydə əzon,
Bıbünom heç niciyo, hardeədə nün bitəso.
Diminiş karde əzəzo: Ay balə, çiç dızdəş hiyo?
Oxo cəğonə nənəkü az tını çöknə bıpiyom?

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşə mərdiməzo.

Votime, ay xaləle, iştə vilim vində iyo,
Dızd çiçe, bılıblım az, boştə vili handəm iyo.
Bıməso qasbü beşü az diyəkəm bəstə vili,
Pidəme iştı kinə, boy tı məqin bəçmə dili.

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşə mərdiməzo.

Bımədə jindo be lap, soy siğoniş əgəndə bəmi.
Votışe dızdi dəkə həpli-həpo handə bomı,
Siğ oməy ay kinəle, lap ci dili səysə qine,
Dı zü az iştə jonım çey dasədə roxne zine.

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşə mərdiməzo.

Eqino siğ bə rüci iştı nənəm vinde əyo.
Be dilim az çə rüci, eqne dilim mande əyo,
Əçey qızqon dı şonə çanə bərandəş ha kinə?
Po bıqət boy çəmə kəy, kəykü bəmandəş də nənə.

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşə mərdiməzo.

Tİ QILƏY VİLİŞ

Bəpəre sədom çı boğo bə boğ,
Bəməse həmmə, tı ço əməsnış?
Bəpəre sədom çı boğo bə boğ,
Bəməse həmmə, tı ço əməsnış?

Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.
Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.

Tı qiley viliş honiyəçəsənsə,
Azən bılbilim vilə bəşənsə,
Azən bılbilim vilə bəşənsə.

Şəv-rüç botino, botino handəm,
Boy bınışd qüs bıdə çımı kəşənsə,
Boy bınışd qüs bıdə çımı kəşənsə.

Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.

Həsrətən sütdə, ciğو yəlov nii,
Han-hitim qin bə çəşədəm ov ni.
Həsrətən sütdə, ciğo yəlov nii,
Han-hitim qin bə çəşədəm ov ni.

Nəvedəm boto, nəvedəm şəv-rüç,
Jonədəm xov ni, dılədəm tov ni.
Nəvedəm boto, nəvedəm şəv-rüç,
Jonədəm xov ni, dılədəm tov ni.

Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.
Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.

Çı vili qılış bomo, tı qiley viliş bomo,
Tı qiley viliş bomo,çı vili qılış bomo.

Baladdin Veşo

Pİ NIBU

Qırıyatmand avlodon, çı xəlxı roədə
Bidənən dastbədəst, zəhmət pi nibu!
Ki coni dəvardə çı həxi roədə,
Xəlxox bəpe əçəy giymət pi nibu.

Bə jiye bəqinə, ar be dimono,
Navəjən şəx nəvəy xəy mərəkono.
Nuperəson mərdiy niğodən xuno
Merdyəti pi nibu, giyət pi nibu.

Umi məbir dilo bə şəkon qoris
Rujçarı səfo hest bə pokon qoris
Im dinyo jiyədə bə çokon qoris
Bo çokonro omə rəhmət pi nibu.

Mərd əve ehtiram bo dusti qətdə
Həm həxi zinedə, həm rosti qətde
Nəhlət bəy ki, dinyo didasti qətdə
Bə hərəkətə ki, qiybət pi nibu...

Vində bəd zəmonə sitəmi, Veşo
Dəvvnə xoş rujon xoş təmi, Veşo
Iştən pi bibujən, çı əşəmi, Veşo,
Xəlkayı dilo bə hurmət pi nibu.

XIDO

Jimoni sırij ve, ni bızınə kəs,
Okarde piyəyon rə kiştə xido.
Doydə xoş rujqarı bə komi, ço bəs,
Nimədə çəy kiyə okıştə xido?

Bə iy dəvlət doydə, çəy ağılı səydə
Bə qılıy ağılıj doy, çəy bəxti jeydə,
Har şeyij bıbı ni, jiqoye ğaydə,
Hay ğisməti i cur nivıştə xido.

İy şəni, hurməti soybe kardedə
İy şeron dılədə qij-qij çardedə

İy şoyku məste, ləzət bardedə
Çı iy çəşə arso dəniştə xido

Ki zində bivoto imi, isə, ço
Nohəx zutnin beşdə çı həxisə ço?
Nomerdi vadloydə istən bəsə, ço.
Çı mərdi dı aspin səniştə xido?

Həromxur azadə hardə, nəvdə şik
Həloli zəhmət şon, ğəzəncij sıvık
Çəy ruji dəndə bə siyo pəlu tik
Kasibi bo coni pekiştə xido

Bo sirron okay ro-sıvoldaj bə ki,
Mudrik bə fik bəşə, nodon bə həki
Veşo, rosti bivot bəni hələki
Ço dı bədi çokon ekıştə xido?..

ÇƏMƏ LANKON

Vəyşti oxşə, xoş diləkəş,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.
Jı şəhəre, şəhəron ças,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Çı giryəto bərkone im,
Çı iqidon arkone im,
Tarixədə Hirkone im,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Bo vətəni con noy komi,
Qətdə çəvon ehtirami.
Fəxr kardə dı Həzi nomi,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Iştə ğudrət Xido viyo,
Nuşo doəje Mehro, xəyo,
Havi-boy dı Kaspi diyo,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Reçinəti qıləy cəlol,
Eşğ yo dilo haştəni hol.
Siyo çasə kinon məhol,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Tamşokə bə çayə kulon,
Butə-butə obə vilon.
Ivrəy vətən çı bilbilon –
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Ço aləme feyxo viğon,
Ças randedən lima toğon,
Portəğali, əno bağon
Çəmə Lankon, çəmə Lankon

Barzə bolo çinarə don,
Oxşər bəştü iqidə zon.
Varde Veşo həvəs bə con,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon!

DINYO

Mərdon, fəron jiqo jəysə,
Çəxi bino bevo, dınyo.
Şedəş sə qij, bə nıvəysə
Ro qin kardə qabu, dınyo?

Çokı baste çı kəşəno,
Bədij, çıdaş çı nişono
Lap eqinəj çı çəşono
Bənə tırşə əvu dınyo.

Nahaşteki, sədoj beşo,
Ekişte tı həxi hejo,
Məxloğ votdə bıdə eşo
Felin dıdim, dıvu dınyo.

Dı sıra, dı bəmə bə dast,
Dəndə i cur həmə bə dast.
Boki, zolim, gəmə bə dast,
Boki nozəyn vəvu dınyo.

Qa sirdəş, qa bəmedəş tı,
Bə sa cur dim damedəş tı,
Xəzon bedəş, emedəş tı
Bedəj ijən kavu dınyo.

Veşo fikij kay niğilo
Səj beniše çı dəğilo
Zono bə pe əğəmi dilo
Kardəş ijnən şoyvo, dınyo.

BANDON BOY, BOY VOTDON

Dili pidə bə seyr beşum,
Bə vənəşə həvəs bışum.
Tusbin zonı bə şığ də şum –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Beşi bə rəğ, eşi bə dul,
Çəkut akkə manqul-manqul.
Vonəye ov – kijə-kəvul –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Bandon çımı rastə kəşim,
Qədimiku barzə bəşim!
Bızəy halon, Divəğəşim –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Mistonisə, Həzovisə,
Honyon ov şin vinovisə.
Umri bibən say bovisə –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Çı tarixe kitob – Coni,
Boboy haştə boştə soni.
Bə şer eğand tı imoni –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Çı içidən inə – bande
Boboki poy çinə bande
Im orande, Şinəbande –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Suvar bəbi, bırom aspi,
Bə Kəmərkuy bəsi rostbi,
Çıyo çıdə diyo Kaspi –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Əvəsori hır be perand
İşti məydon Canqyəsəy band
Bə Həmati yon fik eğand –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Zindəm çımı roy bə çəşə,
Piran, Zuyən ğəyd bıkəşə,
Maştə-maştə həşi beşə
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Değe nəvdəm rizə-rizə,
İlhami lap oka zizə.
Həvəs omdə həvəsisə –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Şonəysığı həvoj çiçə?
Çı Poçkoni ətri kuçə.
Barzəvu bandon reçə –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Vilvo bandon naxşə-mandə!
Vilin, vəyəsti oxşə-mandə!
Vənəşədə baxşı mandə –
Bandon bəmi boy, boy votdən!

Liki bandon vilistonin,
Bə ha tərəf Veşo yonin,
Səvoəloni qədə boonin –
Bandon bəmi boy, boy votdən!

Zahir Əzəmət

TOLİŞƏ MƏHOL

Kəfşəniş behiştə, vişoniş nəğil,
Osmoni-rismoni ranq bandonədəy.
Astovon har şanqo mahne handedən,
Ovşumi rüşinə çanq bandonədəy.

Dıyo həzo sore sə jeydə iyo,
həsi çı bandonkü bə ro dəqində.
Roon-çı zəminini boftə timonin,
nə odəm oqındə, nə ro oqındə.

har vijə çı qıləy hoii çəşməye,
Qıləy rüf hitədə har sıgi jiədə.
Diəkə çəsi püri bə ambürə do,
Çımı tarix hitə çey rəği jiədə.

COYLI VAMƏDƏ

Az işti çəşonkü dənibəvardem,
İşti çəşonədə bəmardem, dili.
Az işti əlibonim, az işti baxşım,
Bətim dim okardə bəbol-bəboli.
Az işti çəşonkü dənibəvardem,
İşti çəşə qile - Tolışi nəğil.
Tı istən i vijəş, civoni mardəy,
İ bandı dardı doy, vəsi doy, dəğl.
Az işti çəşonkü dənibəvardem,
Lap joğó zindəmən, çəş ni, otəše.
Bəştə sə biqardom, məvit bə diero,
Im çımı orzüye- tınədə vəşə!
Az işti çəşonkü dənibəvardem,
İstənim pəydo ka işti nomədə.
Ay bəştə sardonə insöfi əlibon,
Boy, mını ənədə coyli vamədə!

IŞTI QƏDƏ DİLİ

Işti qədə dili bədizem i şəv,
Işti qədə dili baham şin-şini.
Tı çımı i vənqo onibə sıriş,
Tı çımı i çanqə şinə rüşini.

Az bənə voşədə mandə vənəşə,
Işti məhəbbətdə lisqə bəm, dili.
Bənə papürüzi orəxəm, sütəm,
Isət i mütə bəm, lisqə bəm, dili.

Az bənə yətimə astovə rüşnə
Işti çəşonədə pepüşəm, kinə.
Tı joğó məzİN li, əğilim hələ,
Tikü istə həyfi bebəşem, kinə.

Işti qədə dili bədizem i şəv,
Işti qədə dili baham şin-şini.

Sadiq Elyer

ABSÜRD

Qıləğ vəyə yiğnəği
Bənə ən kosibə şonəğİ
Bənə ən şinə tikə -
Çı pıxə dandonon mionədə
Iştə ümürü ən oxonə rüji jiə odəm
Be xəbəy marde omekü.
Soədə dərivə sıpə nom Bime –
əçəyən vəşise.
İyən vindəş ki,
tovış ni...

Bə osmon fişənq ğandedən:
Sı,
Zard,
Kavü...

Səmayə Güləliqızı

BAYATIÖN

Mı aşığ bə sıə vili
Sutdə nodə bılıbılı.
Əmonətim oqətə
İştı doə piyə dılı

Mı aşağ bəti oxşəş
Bəmə oxşəş, bəti oxşəş.
Çanna məholi nəvim
Hejoy ni bəti oxşəş.
Mı aşığ bə Bolədi
Moy, mívədə bolə di.
Əve zuənocon vitə
Boşamon bə Bolədi.

Bolədi taje sədəm
Ənə əyo moədə bəm.
Ki bə yod dənodəni
Ha ruc bə yod dənodəm.

XƏBƏ HISE?

İştı eşge mınış şair kardaşə
Heç iştı xəbə hise?
Ovəyz omə həməş şırtə bardaşə,
Heç iştı xəbə hise?

Əvəsore çı ruy kənoədə mandəm,
İşti vtə sixanıñku damandəm,
Bənə aspi bə rucino samandəm,
Heç işti xəbə hise?

Tı Samaya bə bəlon vey eğande,
Bəçə nomi annə namə voğande,
İruc əvni bəştı nomi bağande,
Heç işti xəbə hise?

MINİ POŞ MƏKƏ

Annə mını poş məkə
Bə otəşı tovom ni.
Moyon beşən ovi dimi
Çəpim hise domon ni.

Mı vey sutəm otəşədə,
Ğısmət nıbım iştə diədə,
Nişon ome joqlə diədə,
Ğərəz bimi jo rom ni.

Tale minış bə həmoə ro niğande,
Heco minış bə sığə ro dağande,
Pime çı bəxti dumo bo ğande,
Vindime ki, dasım təylie sığım ni.

Çımı əsil çə Bolədi xokədə,
Xıdo bəmə səbirış doə anədə,
Osmoni dim avə omə çanadə,
Pərem pidə kəşim hise həvom ni.

AZƏRBAYCANCA YAZAN TALİŞ ŞAIRLƏRİ

Camal Yusifzadə

HAMININ KÖLGƏSİ QARADI...

Kimə üz tutum, kimə?
Həyat faniymış demə,
Kim ölücək yerimə?
Bənzər ölüm ölümə!?
Nə qalıb ki, dünyada?
Boşdur daha dünya da!
Mən nə isə apardım?
Nəsə qaldı dünyada?

Oğlum, qızım, ay nəvəm! -
Dərdi verməyin yada!
Arxamca boylanmayın:
Dərd yaşamır dünyada!

Upuzun sevda yolu
Dirənibdi gözümə,
Mən gedirəm özümə -
Qayıdırəm özümə.

VAXTA YAĞAN GÖZ YAŞI

Bu payız da eləcə
Ağlayacaq bu gecə
Dərd göyərdi içimdə -
Qəhərləndim gör necə?
Ölən ümidlərə vay,
Sevdali günlərə vay!

Kölgə düşən bəxtimə,
Kimsəsiz evimə vay -
Ağla, ağla ki, ağla!
İtən gününə ağla,
Bitən ününə ağla,
Ölənin ölübdü ta!
Qalan dirinə ağla!
Bu dərd saralan deyil,
Kiməsə qalan deyil.
Boylan əngin göylərə,
Yalın dizinə ağla:
Kimdi sənə ağlayan? -
Sağsan, özünə ağla!
Vaxta yağan göz yaşı
Sel olacaq yaz başı!
Daman payızə ağla -
Qoy göyərsin baş daş! -
Ağla, ağla ki ağla!
Tutub deyəsən səni
Ötən payızın ahı?
Axı bu gün bilirsən
Necə xoşbəxtsənmiş dünən, İLAHİ!

Tərlan

* * *

Pəncərəm öündə lampa işığı
Söykənib qulağın qapı səsinə.
Sükuta sallanan kimsəsiz evim,
Bənzəyir boş qalan pul kisəsinə.

Yenə ağaçanad pozan sükutun
Kölgəsi çırpılır saat səsinə.
Sobada üzüyən külün qoxusu
Qənim kəsilməkdə öz nəfəsinə.
Bürünüb gecəyə uyuyur şəhər,
Yaman kimsəsizəm, kimsəsiz bu gün.
Sabah oyanmağa bir bəhanə var,
Yenə gün çıxacaq təsəlli üçün.

* * *

Mən hörümçəyəm -
ölümün toz basmış küncünə sallanmış
hörümçək.
- Vətən deyilən labirintdə
qürurludur
tükdən asılı həyatım.
Toxunacaq, oxunacaq
çox şeylər var dövrəmdə,
dövrəm təpədən dırnağa tor.
Yoxdur məni isidəcək özgə qor.
Baxın mənə,
baxın və görün
qurdugum həyat xəritəsini.
Sevin, əziz tutun ölüm iyiyəsini.
Niyəsini soruşsanız da

deyəcəyim, söyləyəcəyim yasaq,
Lap elə bir yerdə olsaq da,
bir yerdə gülüb,
bir yerdə ağlasaq da
heç nə dəyişmir,
dəyişmir heç nə bu dünyada.
Balıqlardan və quşlardan fərqli
yalnız bir şey üzür məni,
yalnız bir şey -
özümlə üz-üzə gəlmək.

Mən hörümçəyəm,
Ölümümə atdığım imzadı
Toxuduğum tor.

Balayar Sadiq

DƏRD SİMFONİYASI (sonetlər çələngi, ixtisarla)

I

Bu çöllər uzanan sükut dənizi,
Səssizlik uçuşur qağayıltək.
Torpağın ovçuna göylərdən düşən,
Ünvan yazılmamış məktubdur külək.

Aç oxu, gözlərin qoy çiçəkləsin,
Tənhalıq buludu dağıldı bəlkə.
Yerlər göy arası ilişib qalan
Üfüqlər bir əlçim nağıldı bəlkə.

Ağrı sularında bir haray çimir,
Fələk də bir qoca əkinçi kimi,
Addım səslərini yollara səpir.

Taledən, qismətdən, əcəldən uzaq,
Torpağın qoynunda yırğalanır, bax, -
Yelkənsiz qayıqdır o tənha qəbir.

II

Yelkənsiz qayıqdır o tənha qəbir,
Üzür qəmli-qəmli xatirələrdə.
Uçuq bir daxmanın divarlarıtək,
Ovulub töküür xatirələr də.

Bir parça bulud tək alınma qonub,
Bu andıra qalmış alın yazısı.
Günahsız günahın baxışı altda,
Udur sarısını tövbə qapısı.
Çırrı tək ocağa atdım illəri,
Doğma ölü kimi xatirələri,
Basdırıdım alnimin qırışlarında.

O kimdir şəkildə gözünü qırır,
Ayaq izlərini toz kimi çırır, -
Bir yol avar çəkir göz yaşlarında.

Nurəddin Mirzəxanlı

Vətən dağı,
Yurd yeri, Vətən dağı.
Dağ qədər ağır imiş
El dərdi, Vətən dağı!

Vətən dərdi,
El qəmi, Vətən dərdi.
Xoşbəxtəm — söz bağımin
Barını Vətən dərdi!

Ağ dərəni,
Qar edib ağ dərəni.
El qalxar — yad əllərdə
Saxlamaz Ağdərəni!

Ya da üzüm,
Ya kəsim, ya da üzüm.
Həzinin varisiyəm —
Tanışdı yada üzüm!

Xaldan deyil,
Qax deyil, Xaldan deyil.
Ürəyi incidən xal
Yzdəki xaldan deyil!

Kəs dilimi,
Sən bir də kəs dilimi.
Dədə Qorqud saziyam —
Bilməz hər kəs dilimi!

AVAR ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
avarların yaşadıqları ərazilər

Avarlar Azərbaycanın şimal bölgəsində, əsasən Balakən, qışmən də Qax və Zaqatala rayonlarında yaşayırlar. Avar yazarları Qafqaz dilinin Dağıstan qrupuna aid olan avar dilini, eləcə də Azərbaycan dilində ədəbiyyat yaradırlar. Əhali tərəvəzçilik və meyvəçiliklə məşğul olur. Avarlar doğma dillərində dərs keçir, avarca kitab və dərsliklər çoxdur.

AVAR ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(avarca və azərbaycanca)

Asiyat Tinayeva
(filolgiya elmləri namizədi)

Ц1ОРАЛЪУЛ МАГ1АРУЛАЗУЛ МАГ1ИШАТИЯБ ЛИРИКА

Маг1арул фольклориял асараз х1айран гъаруна гъеб раг1арал. Гъельие хасаб къимат къуна машгъурал хъвадарухъабаз. "Х1икмата боч1ол хазина. Хасго дие асар гъабуна цо маг1арул сариналь. Раг1аби гъельуль дагъал рук1ана, амма кинабго гъельул берцинлъи бук1ана пашманго такрар гъабулеб: Ай! Дай! Далаляйльуль" (Л.Толстой)

"Маг1арулазул куч1дул ... жибго Пушкиница гъазда гъоркъ гъулбасилаан" (Белинский)

Маг1арул фольклоральул цо т1елльун бук1араф Ц1оралъул фольклориял асаразда гъоркъоб хасаб бак1 ккола маг1ишатиял куч1дуз. Гъел куч1дузда нильеда ратула ц1акъ гъайбатал раг1удалъун рахъарал, гъеб пиқру рит1ухъ гъабулел суратал. Сордо бач1ун, моц1 баккун, ц1авби кунч1ун, бакъ шун хисардилеб бугеб дунялалъул х1акъикъят Ц1оралъул маг1арулаз ц1акъ камилаб сурат баҳъун цебе ч1езабулеб буго.

Умумуз аллагъасдаса ц1ад, бакъ гъарулеб мехалъ ах1ана бат1и – бат1иял куч1дул.

Дагъистаналъул маг1арулазухъ "Ц1адал х1ама" г1адин, Ц1оралъул маг1арулазухъ данделъана гъельда рельъараф вариант. Гъениб гъедин ах1ана:

Г1исин бади, шурун бади,
Шуго къояль чвахун бади.

Амин, я аллагъ.

Гъеб къояль рукъзабазда гъабуна бурджах1ал абураб квен.
(Гъеб гъабуна буцараб г1ат1идаса гъит1инал т1еренал кескал къот1ун я лъимгун, яльунун рахъгун белъун)

Бакъ гъарулең мекаль гъедин ах1ана:
Горде – горди, гордина,
Горди салам вардина
Жакъа мужой бакъ швайги
Метер нижей нах1 – магаш
Нах1 къурасе вас вейги,
Магаш къурасе яс ейги.

Бакъ гъарулең мекаль гъабуна махара абураб квен (махара –
рахъгун г1ат1 жубан гъабуна). Ц1ияб моц1 бакки нек1сиял умумуз
праздник х1исаб гъабуна. Гъез ах1ана:

Ц1ияб моц1, ц1ияб моц1
Вихъхыне ц1онеб
Зоде канльнеб
Дур нуралье
Нух1 бит1аги.

Ц1оралъул фольклоралда жанир ниж дандельула лъималазе
эбелалъ ах1улел коч1оц1аги. Гъездаса цояблъун ккода эбелалъ
лъимер – ясде йэдун ах1улеб кеч1:

Игъли ц1отун чал ругези къезина
Чувал ц1отун роль бугесе къезина
Чоли ц1отун г1и бугези къезина
Ч1ипи ц1отун г1арац бугесе къезина
Ункъго туман тункарасе къезина
Тункун г1арац бехрасе къезина.

Жиндир тематика ва сипатазул г1уц1ияльул рахъальян
хасаб бак1 ккода рокъул куч1дуз. Рокъул куч1дузда ниж
дандельула рокъарал бат1альизарурал мац1ихъаби васаз гуккарал
х1алихъатал ясал какулил куч1дуздаги.

Якъалаги йоа
Ячзилаги йоа
Къороб мац1 барасул
Мац1 борхъид к1айги

Эбелалъ чудухъин
Чакар къо хъихъарай
Чадал васас йэт1арай
Ц1уюй, х1алих1ат.

Г1емерщинал рокъул куч1дузда къуна ясазул ц1аралги.
Гъедин куч1дуздаса цояблъун кколя "Аминат" абураб кеч1:

Бехе к1олеб г1ор буго,
Г1арба ц1отун хер буго,
Ячзи шарав дун вуго,
К1инзи шарай мун йуго.

Цогидаб коч1оль яс рельльинизаюна ральдал ччуг1ида:
Бехе к1олаб хехаб г1ор,
Хехго шайги ральадухъ,
Ральдахъ* бугеб ччуг1ида,
Дица салам бицун.

* (ральад гъениб к1удияб г1оралда абула)

Цо чанго рокъул кеч1алда чияр бак1азда росасе аразул
пашманлыи загъирльана:

Чидал бак1азул рокъи,
Рукъбузда унти,
Рокъица йох1ич1ей дун,
Ц1удуд йох1нур.

Дидаса аманат,
Убалъул ясал,
Убаса къат1иб бекъехъ,
Рокъи гъабуге.

Маг1ишатияб лирикаялда гъоркъоб хасаб бак1 кколя
берталъ ах1улел куч1дуз.

Бах1арай ячизе араб мехаль васасул яцаль гъельул мугъалда
бекана чед ва ах1ана:

Квер нух1улай, бох кусулай,
Рикъий къурай, къат1и бергъарай,
К1удав васи т1инай нусай.

Нусай яч1унел г1адамазул гъаракъ васасул руқъоб раг1улеб
мехаль ах1ана:

Дайалай йельена,
Музум къодухъ щала,
Гъедул х1апи – х1упи буго,
Чодул дампи – думпи буго.

(Къабахъчоли)

Ц1оралъул маг1арулазул кицаби ва абиял.

1. Г1одоб ч1обораб лъим нахъе бак1арк1ангуро.
2. Гъе ч1арас бехна.
3. Тупанкиса данкраб гулла нахъе бэнгуро.
4. Ц1огъорасда хъана рац1ал ц1огъорал руго.
5. Г1анк1 бехърасул гуро, ч1варасул буго.
6. Х1ерай йехъальтиги яс лъик1, халаb бехъальтиги нух лъик1.
7. Баг1ар г1ака баг1арго х1ана.
8. Нусго гъунараса цо бащарлъи цебе хъала.
9. Рикъиb х1елеко, къат1иb г1анк1у.
10. Лъим бакун букъальнуру.
11. К1ух1алаб бац бакълад х1ала.
12. Цеве г1адалав, нахъа бецав.
13. Халаб бейги, нух1 бейги.
14. Гъубузи лъарасе кас, кинзи лъарасе нах1.
15. К1удияb г1адамасул хабар – раг1 ц1ураб месед.
16. Ц1а хехго бакарг1ан рохъо г1емер бэна.
17. Маг1арда чан, г1орда хъаг.
18. Х1абану иман гъэугун к1аравги, г1арац гъэугун базарну к1аравги цо вуго.
19. Г1анк1 къижалье богорго бохъана.
20. Г1анк1ал гъот1ори, лъимал бок1нори.
21. Къад вугосе лъим, г1одов вугесе цим.
22. Нусго рокъальул бет1ергъан – сабру буго.
23. Рикъиb бац1, къат1иb нац1.
24. Бикъара къо хъараб мехалъ къоркъоцаги юргъа баҳъила.
25. Бет1ерада къо хъиндал къоркъоса бац1 бэна.
26. Г1одоб лъезе микги буго, къад базе курт1аги буго.
27. Лъик1аб хабараль мег1ер биг1ана.
28. Мискинчи гъед каны, жандаг ниц1ид.

Бицанк1аби

1. Max1ла кьорой йиццай абай. (Тундур) (Чед бежулең маг1аб ракъудаса г1уц1араң жо)
2. Кодоб бок1раб мехалъ г1аннаң, г1одоб лъураб мехалъ балънаб. (Зинжир) (Рахас)
3. Гъот1оса вортараб мехалъ къачи гъот1ол г1онч1лода хот1ана. (Михъ)
4. К1иго бет1ер, ункъго г1ин, ц1о к1ал. (Жом) (Нах баҳулең жо)
5. Г1одол къаршал, къад машаял, къад къали, къад къабахи. (Г1адан)

MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİ

Qədim avarlar yağışın yağmasına, günün çıxmasına istəyərək müəyyən mərasimlər keçirir və bu zaman nəğmələr oxunur. Bu mərasimlərdən biri də yağışın yağması istəyi ilə bağlıdır. Mərasim səhər başlanır. Kənd qadınları bir ev ya bir neçə evə toplaşır, əriştəyə oxşar yemək bişirirlər (burjاخ1ал). Gələn-gedən həmin yeməkdən yeməlidir.

Kənddə 12-15 yaşlarında oğlan uşaqları yaşıl otlarla, ağaç budalarları ilə bəzənir və kənd boyu olar nəğmə oxuyaraq gəzirlər. Bu cür geyimli uşağı (ц1адал х1ама) “yağış eşşəyi” adlandırıllar. Onlar bu nəğməni oxuyurlar:

Narin yağsin, tez-tez yağsin
Beş gün dayanmadan yağsin
Yetim uşaqlar üçün yağsin
Qaranlıq gecədə şiddetli yağsin
Yaşlı qadınlar üçün yağsin

Günəşin çıxmasını istəyən insanlar da mərasim keçirirlər. Bu mərasimi keçirərkən yenə də müəyyən evlərdə xüsuso yemək- sac üstündə “maxara” bişirirlər. (Maxara hind dilində “günəş” deməkdir).

Bu yemək undan və süddən hazırlanır, sacın üstündə bisirilir və mütləq saçaqlı olmalıdır. Bu mərasim də belə nəğmə oxuyurlar:

Qordi-qordi, qordina
Qordi salam vardina
Bu gün sizinçün gün çıxsın
Sabah bizimçün yağ, maqaş (şor) olsun
Yağ verənin oğlu olsun
Maqaş verənin qızı olsun

AVARCA MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİ

Ва цИлици, цИлици, аминь!
Цалицида хъубухъун, аминь!
Хъабахъида щулальун, аминь!
Нужер гИял гIемерльаги, аминь!
ГИяль куйдул чахIалъаги, аминь!
Чалда мохмох бицалъаги, аминь!
Гартидаса таругеги, аминь!
Тобтидаса хъуштIугеги, аминь!
Васал бахIарзал лъугъайги, аминь!
Ясал мусудул лъугъайги, аминь!

ТIор натIиде баҳарааб,
Бицалъи гъотIол бугеб
Гъоркъоб бугеб чIахI-хер
Цакъго загIиплъун ккараб
Анкъил цо-кIиго къояль
Цадал ралел ратаги.
Бакъул гвангъи цикIиаги,
ТIорщалие кеп щвезе.
Унtabи рикIиалъани,
Сахаватльи цикIиаги
Рольул чадалги кванан
Гугарухъаби гIеги.

Васал, рахъа къватИре,
Босун пурүцгун.
Буртинаги баҳъун,
Бекъея цо ракъ.
ЦІад гІерекъги речІчIун,
Оц туркIизабе.
БачIин лъикIаб щвела,
ЦІад гIемер бала.
Васал, рачIа къватИре,
Их бачIун буго.
Босе кодоб пурец,
Баче цо наку.

Баги,Бечед, чваххун цІад,
Чабхиль ицтал раккизе.
Чваххайги Аллагъ, гонгал
ГІорал-лъарал цІикIине
Байги, Бечед,чваххун цІад,
Чахъабазул хІал хъезе,
Чваххайги,Аллагъ,гонгал
ЦІцаназул мугъ бекизе

Гъарщун байги, щущан байги,
Щуго къояль тіадчіун байги.
Гіачи чвахун, чуял риччун,
Байги, Аллагъ, чвахун цІад.
Байги, Аллагъ, чвахун цІад.
Чваххукъе лъим баккигIан.
Лъейги,Аллагъ, ГІорта накк,
Гіиял гIухъби Гадинан.

Зодисан рахIмат кье, Аллагъ!
Ракъудасан баркат кье Аллагъ!
Баркат бугеб цІад кье, Аллагъ!
ЦІоб бугеб рахмат кье, Аллагъ!

Бекъара б хур цүун бачIаги, Аллагы!
Хваразе алжан къеги, Аллагы!
Чагоял балагъаздаса цүунаги, Аллагы!
ХIалал рикъзи даймлъаги, Аллагы!

Чваххе, чваххе, цIадал къатIраби,
ГIагараб ракъальул къеч хъезабизе.
Чваххе, чваххе, баркatalъул цIад,
Гъайбатал, къер-къерал тIугъдул рижизе.
ГIурчинал рохъазе, ГIатиракъазе
Лъимадул эбелГан, мун хIажатаб буго.

AVAR ATALAR SÖZLƏRİ

1. Г1одоб ч1обораб лъим нахъе бак1аркангуру – Yerə
dağılan suyu geri yiğmaq olmaz.
2. Гье ч1арас бехна – İti öldürən atar.
3. Тупанкиса данкараб гула нахъа бэнгуру – Tüfəngdən
atılan güllə geri qayitmaz.
4. Цогъорасда хъана рац1ал цогъорал руго – Oğru elə bilər,
hamı oğrudur.
5. Г1анк1 бех1расул гурш, ч1арасул буго – Dovşan görənin
yox, vuranındır.
6. X1ерай йехъальиги яс лъик1, халаб бехъальиги нух –
Yaşlı olsa da qız yaxşıdır, uzun olsa da yol.
7. Нусго гъунараса цо бащарлы цебе лъала – Yüz
hünərdənsə, bir fərasət irəlidir.
8. Ват1ан тарасул талих1 бегъуларо – Vətəni atanın bəxti
gətirməz.
9. Лъим бакун буқъальнуру – Suyu döyməklə qurutmaq
olmaz.
10. K1ух1алаб бац бакълад хъала – Tənbəl canavar acından
ölər.
11. Гъубузи лъарасе кас, кинзи лъарасе нах1 – Əyirməyi

bacarana yun, yeməyi bacarana yağı.

12. К1удияв г1адамасул хабар – раг1 ц1ураб месед – Yaşlı adamın sözü – cam dolu qızıl.

13. Ц1а хехго бакарг1ан рохъо г1емер бэна – Ocağı tezdən qalasan, külüççox olar.

14. Лъик1аб хабаралъ мег1ер биг1ана – Yaxşı söz dağı əridər.

15. X1абану иман гъэугун к1аравги, г1арац гъэугун базарну к1арав цо вugo – Qəbrə imansız gedənlə, bazara pulsuz gedən birdir.

16. Г1анк1ал гъот1нори, лъимал бок1нори – Toyuqlar ağacda, uşaqlar yataqda.

17. Нусго рокъальул бет1ергъан – сабру буго – Yüz evin başçısı- səbrdir.

18. Рокъоб бац, къатиб нац – Evdə canavar, çöldə bit.

AVAR POEZİYASI

Rəsul Həmzətov

DÖRDLÜKLƏR

Къо- лъик1, гыт1инаб меҳдир комедия,
Къо- лъик1, г1олохъанльиг1ицкъул драма,
Дихъе щвана херльи – трагедия,
Гъаб театр рокъул лъуг1улеб буго.

Əlvida, uşaqlıq – mənim komedyam,
Əlvida cavanlıq – sevgi dramam,
Yetişdi qocalıq – mənim faciəm,
Bu sevgi teatrı bax, sona çatdı.

* * *

Гыкъула: киса мун, аварав, - абун
Азиялъул чийиш, Европалъулиш?
Дица лъаларилан жаваб гъабула:
Рокъи киб гъалдолеб, гъениса вугин.

Soruşurlar: avar, haralisan sən?
Asiyalisan, ya Avropalı?
Mənsə düşünmədən cavab verirəm:
Sevgi bulağının daşlığı yerdən.

* * *

Нильер г1айибазул хабал гъаруни
Хур бекьизе кинго ракъ хут1иларо.
Гуккарапл къасдазул къанал гъаруни,
Къадаль лъезе гамач1 батилароан.

Eyiblərimizdən əgər qəbir qazılsa,
Əkinçin tarlada yer də tapılmaz.
Aldanmış niyyətlər daş tək düzülsə
Divar hörmək üçün daş da tapılmaz.

* * *

Дунял байбихъула киниялдасан,
Коч1олги байбихъи гъенисан буго
Киябго – рокъул ищ. Бице, ракъалде
Мун киса бач1араб, бич1чи гъеч1еб үчин?
Bu dünya beşikdən başlayır, inan
Nəğmələr beşikdən, bil, pərvazlanır.
Sevgi bulağıdır – hər ikisi. Bəs hardan?
Söylə, yer üzünü bürümüş bu kin?

Tərcümə edəni: A.Tinayeva

QORXURAM

Şam yanır...
Külək də məni qorxudur;
Qorxuram söndürər bu son şöləni.
Səni düşünmək də məni qorxudur,
Səni unutmaq da qorxudur məni.

Sinəmdə həsrətlə çirpinir ürək,
Gah da ürək boğur özü deyəni.
Qorxuram heç zaman biz görüşməyek
Fəqət görüşmək də qorxudur məni.

Bəzən yaxın gəlib əl uzadırsan,
Qorxuram əlini ovcuma alım.
Qorxuram yorulub dərddən-əzabdan
Əllərim boşalsın, mən əlsiz qalım.

Elə bil tutmuşam siniq körpüdən
Üstümə sel gəlir hey qucaq-qucaq.
Qorxuram gözünü ağlar görüm mən
Gülən gözündən də qorxuram ancaq.

Qorxuram təkləyib boğar qəm seni
Arabir özünü çəksən xəlvətə.
Qorxuram özgəylə görərəm səni,
Dönər şübhələrim bir həqiqətə.

Qorxuram görməzsən qəlbimdəkini,
Qorxuram görməyə bir şey qalmasın.
Qorxuram əlimdən alalar səni.
Qorxuram ömürlük heç kəs almasın.

Qorxuram aləmə səs düşə birdən,
Qorxuram alova döndərim közü.
Sənin taleyinçin çox qorxuram mən,
Elə özümün də qorxuram düzü...

Asiyat Tinayeva

ДИР НАДАР РОСУ

Рорхатал муг1рузда нахъ хут1арааб
Дида бихьич1его рик1к1ад хут1раб
Анишалда бугеб г1агарааб росу
Дир хирияб росу дир Надар росу.

Дудаса талих1аль рат1а гъарурал
Дудаса заманалъ рик1к1ад гъарурал
«Росу » абуn холел нильер умумал
Холел руго дур x1асрatalъ, дир росу.

Жакъа дир гъаракъ духъ щвараб мехаль
Дур г1ишкъяуль шиг1ру хъвараб мехаль
Дуда лъай дида гъеб к1очон толареб
Мун дир умумузул Ват1ан бугельъул.

Ramazan Xutrayev

KÖVRƏLDİM

Bulaq üstə qız dindirən oğlani,
Əcəb həya edən gördüm, kövrəldim.
Könlüm incə mətləbləri duyandı:
Baxışıyla dinən gördüm kövrəldim.

Xatırələr köks ötürdü, inlədi,
Yenə İsləm: “ Vaxt keçir evlən”- dedi.
Teleekranda cavanlaşan Şövkəti
“Ağ çıçəyi ” dərən gördüm, kövrəldim

Kövrək qəlbim ha alışdı, ha yandı,
“Sevib- sevilmək həvəsi” oyandı.
Sultan gənclik – ömrə bahar mehmandı-
Yol üstüydü, gedən gördüm, kövrəldim.

Təbiətin vurğunuyam həmişə:
Qismətimə çicək düşə, gül düşə.
İlk baharın həsratılə, bənövşə,
Səni boynu əyən gördüm, kövrəldim.

Bilirəm ki, cavan olmam innən mən,
Ürək qoymaz qocalam mən, öləm mən!
Payız çağrı al günəşini məğribdən
Yorğun- yorğun enən gördüm, kövrəldim.

KÖNLÜM BAHAR İSTƏYİR

Qış yuxusuna dalmış
xatırələr oyandı,
Ömrümün bulağından
yarpaq düşdü usandı,
Həvəs doğdu ay kimi
arzularla calandı:-
Könlüm bahar istəyir.

Yayın qızmar çağında
göz açmışam dünyaya,
İçimin yanğısını
kim soyuda, kim duya?
Bənövşəli günlərin
şəhvətindən kim doyar?-
Könlüm bahar istəyir.

Göydə şimşək oynasın,
yerdə bulaq aqlasın.
Təbiət gəlsin cuşa
çaylar sellər çağlasın.

Sevənlər söyüd altda
Əhd- peyman bağlaşın,
Könlüm bahar istəyir.

Yubandı, harda qaldı
Ürəyim çəkir yenə.
Qurban olum qar üstən
nazənin yerişinə.
İcim çıçək ətrini
ülviyyətin eşqinə!
Könlüm bahar istəyir.

Şeyda bülbül yenə də
gül üstə çəksin nalə.
Çiçəklərin gözündən
şəh gəlsin gilə-gilə.
Kövrəltsin ürəyimi
bir vüsal həsrətilə,
Könlüm bahar istəyir.

Ayaq açım çəmənə
şəh üstə izim qalsın.

Xəfif- xəfif yaz mehi
saçlarımı darasın.
Qədirbilənlər məni
baharımda arasın,
Könlüm bahar istəyir.

Vurğunuyam baharın
dəli coşgunluğuna
Lal sükütu sevmərəm
ətalət yaddır mənə!
Qişım, yayım, payızım,
olmam sizə biganə.
Könlüm bahar istəyir.

AVARCA PYES

БАГЬАДУР МАЛАЧИХАНОВ (1882-1942)

Ruscadan avarcaya çakırəni: Asiyat Tinayeva

МЕСТ1ЕР К1иго пардавальул пьеса

Г1АХЬАЛЛЬИ ГЬАБУЛЕЛ ЧАГ1И:

Г1андиса Г1иса – мест1ер, 40 сон.

Т1оцевесев жамаг1атчи.

К1иабилев жамаг1атчи.

Мах1муд – беразул канльи арав, г1инкъав, 100 сон барав чи.

Г1али.

Г1усман.

Мух1ама.

Юсуп.

Херай ч1ужу.

Т1оцеесей ч1ужу.

К1иабилей ч1ужу.

Г1олохъанчи.

Жамаг1ат, руччаби.

Т1ОЦЕБЕСЕБ ПАРДАВ

Пардав борхараб мехалъ, бихъизе буго хындалазул росуги, росураг1алда бугеб гъит1инаб майданги, къабун газагун, х1алт1улел Г1алиги Г1усманги. Гъел руго г1еркъиль карат1 бахъ-улел.

Г1усман (г1ет1 бац1ц1унаго). Г1али, г1енеккея, раг1улиш дуда маг1ил гъаркъал. Гъоркъа авалалдасан буго гури гъадаб. Чиго хут1улев гъеч1о нилъер росуль. Пайда гъеч1еб жо бугоха гъаб хадухъваяб дунял.

Г1али. Хъул къот1уге, гъудул Г1усман, цин къварилъи бук1уна, хадуб г1ат1ильи бук1уна. Г1андисев вач1ун гурищ вугев аб унти бачахъизе, mest1ерльялъул ц1ар бугев чи.

Г1усман. Ле гъудул Г1али! Гъесухъа бажаризег1аги бажариладайха гъаб балагъ нахъе ч1вазе. Хонжрол, туманк1ул ругъун гурельул дару гъабизе. Гъаб к1иябго сональ чи хун маг1у бахъ-инч1еб рукъго хут1ич1огури нильер гъаниб.

Г1али. Дирни к1удияб божи буго, Г1усман, г1андисесда. Цо гъоболас г1емер бицен гъабун бук1ана дие гъесул, г1емер баль-гояб жо лъалев чи раг1ула гъев.

Г1усман. Ц1аларав чидай гъев вугев?

Г1али. Гъельул раҳъ лъаларо дида, амма х1акъльун т1ок1ав чи вугевлъялда щаклъи гъеч1о. Гъес гъару-гъарурал жал рицараб мехаль, г1ажаиблъун вук1ана дун. Г1еларищ гъесул гъунаральул к1одолъи: бакараб чирахъальул ц1ералда жанивеги балагъун, Болъихъа цо чиясда Туплисалда вугев унтарав вас вихъизе гъавун вуго... Цоги, цо ч1иркъат1исев живго чу балагъулев абуn вук1ун вуго. Гъесда ц1ех-рехей гъабидал, бицун буго эс, дур чу пуланаб г1алахалда, т1охги т1ун, бокъоб ккун бугин. Абухъе батунги буго.

Г1усман. Гъедин батани, гъесул цо сабаб лъугъина нилье.

Г1усманица абулаго, гъозда цевег1анги вач1ун, г1агарухъ г1одов вук1уна Max1муд.

Г1али (ах1ун, зварун). Max1муд! Ва Max1муд! Гъадав хва-рав чи щив??

Max1муд. Шамилил заманаяль гъаб нильер росуль азарго рух1 буқ1ана...

Г1али (ах1ун). Росуль маг1у бахъана, хварав чи щив?

Max1муд. Ax1улгох1 бахъарааб мехаль, михъ-мегеж бакка-рав чи вук1ана дун.

Г1усман. Г1али, гъесда гаргадун пайда гъеч1о, гъарин, рач1а лъуг1изе гъабилин нильерго х1алт1и, дагъльунги бугин гъаб.

Г1али. Къваридгоцин гурищ нильер гъаб лъугъунеб бугеб, чиго гъвинадай анисан?

Г1усман (жанисанги лъугъун). Чияли щай гурин, варани тъуна гъанисан, амма дагъабги г1ат1ид гъабиялъул зарал буқ1инаро.

Rosy donde гъабулеб раг1ула.

Росульян гъаракь. Г1енеккея, ле, г1адамал-чаг1и! Гъаб росуль вутевшинав чи росураг1алде вахъя! Вахъинч1ев чиясул къали бахъила.

Г1али (Max1мудида). Шамилил заманалъги унти багъарараб мехаль карт1иниса рахъи гъабулаанищ, ле?!

Max1муд. Ия!

Г1усман. Гъоркъиса Чачаналъе гъирихъ араб мехаль цо росуль боц1иги бахъулең буқ1ана карт1инисан.

Г1али. Щибдай гъельул лъугъана? Пайдаго бахъанадай?

Г1усман. Лъаларо, щибго жо раг1ич1о.

Дагъ-дагъккун халкъ бак1ариZE лъугъана, цере-цере рекерун лъимал рач1ана, хадур жамаг1атчаг1и Г1андиса Г1исагун.

Т1оцевесев жамаг1атчи. Гъалеха, жамаг1ат, нильеца чиги вит1ун, ах1ун вач1ун вуго ав Г1иса. Асда к1альзәе ккелаха ниль. Ав нильеे дару гъабизе вач1арав чи вуго. Асие мухъ бицине ккелаха нильеца.

Г1иса. Гъаб унти къот1изе гъаби дие ц1акъ бигъаяб жо буго. Гъельул иш дида те. Эхелазул иш батана дида гъеб.

К1иабилев жамаг1атчи. Халат щай гъабилеб, гъадаб нильеца бицараб рукъ рик1к1ун рикъи ц1оросарольил къезе буго асие. Рушиш, жамаг1ат, разиял асие гъеб къезе?!

Жамаг1ат. Руго! Руго!

Т1оцевесев жамаг1атчи. Мунги рази вугиш, Г1иса?

Г1иса. Вугоха, ле! Нужеца къураб жоялда разияв вуго дун, инкар гъеч1о дир.

К1иабилев жамаг1атчи. Карт1иниса рахъизе г1акълу гъабун буқ1ана нижеца, Г1иса, рахъун лъик1иш?

Г1иса. Ва! Бегъулеб жо буго гъеб.

Т1оцевесев жамаг1атчи. Гъа, гъедин батани, лъим босе, лъимал! (Лъималаца бач1ана г1ерет1ги гъадароги). Г1иса, вахъа, гъудул.

Г1адамаца байбихъула карт1инисан лъугъине. Г1иса карт1инисан вахъа-вахъарасде лъим щвазе лъугъана.

К1иабилев жамаг1атчи. Гъанже гъаб жамаг1ат биххич1ого нижеца гъабизе кколеб жо малъе дуца, Г1иса.

Г1иса. Талих1 бахъана нужер дун вач1ин. Щаклъи гъеч1ого жундузул иш буго аб, жундуца т1амураб унти буго нуждеб аб. Т1оцебе къвариг1ун буто цо лах1ч1ег1ераб куй, хъах1аб т1анк1 гъеч1еб. Гъеб куйгун росу сверун рильльине ккода нилъ. Куй бачун к1иго-лъабго бесдалалги къвариг1уна.

Жамаг1ат тамашальи гъабун цоцахъ балагъун гаргадизел-түгъана, гъоркъо-гъоркъоб абулеб раг1ана: “Ях1! Ях1! Асда г1емер жо лъалеб буго, ц1акъав чи ватила ав”.

Г1иса. Росу сверун хадубги хъvezе ккела нильеца куй, х1ет1е-бет1ерги бачун хъвадарал бесдалазе къезе ккела.

1 ж.чи. Г1иса! Бич1ч1ун лъик1 куй сверизе гъабиялъул маг1на.

Г1иса. Щулияб сангарльун ч1ела гъеб куй сверараб нух. Дица жундузулгун мушавара гъабун к1алъазег1ан росулье нух бахъизе к1оларо дозул чаг1азда.

2 ж.чи (ургъун хадуб). Юсупил буго бицанихъе гъединаб куй.

Юсуп қодагъав т1епана.

Г1адамазул гъаркъал. Буго. Валлагъ, буго гъединаб куй.

Юсуп. Х1алакъаб жо бугоха гъеб. Бегъулебдай гъеб?

1 ж.чи. Киса х1алакъаб гъеб букунеб, бакъуч г1адин къарияб куй.

2 ж.чи. Юсуп! Дурго багъа бице, гъудул, калам халат гъабуге. Жакъа г1адин x1ажжата бъояль рух1ги бичизе кколин, куяли щиб гури.

Юсуп. Берцин бихъараб гъабеха, дир гъелда инкар гъеч1о. Дун барахшуниш вугев?

1 ж.чи. Къолеб жоялде нижки рач1инаро. Къого нат1 бозил къезе рази рутищ, жамаг1ат?

Гъаркъал. Руго! Руго! Руго!

Юсуп (цо власасда). Вильлья, вас, дир довеги ун, куй бачун вач1а.

1 ж.чи. Тохтирго-тохтиран рук1уна цо г1абдалзаби. Щиб гъабулев чи тохтур. Чехъ сузе бугин, квер къот1изе бугин абуn рук1уна т1ок1ал ч1еч1огун гъел маг1лунзаби.

Г1адамазул рельянхъи.

2 ж.чи. Щиб лъалеб, гъарин, гъел тохтирзабазда! Данухъа гъобол вугев дир Анжиялда. Цо ц1акъав тохтир вугин абуn раг1ун гъениве ун вук1ана дару гъабизе. Тохтирас абуn буго гъесда: лъабго анкъидасан холин мунилан абуn, чехъ суч1оны. Гъебги къабул гъабич1ого нахъе вач1ана гъев. Анц1го сонники бана гъелдаса нахъе, гъанжеги ци г1адав чи вуго.

Max1муд. Ия! Сагъри къот1асан г1урус бахъунеб мехаль, жалго т1аг1инег1ан рагъ гъабунаха чидрица.

1 ж.чи. Вай, пакъир, рагъ-къалго гъеч1ого гъурун лъуг1улеб бугеб нильер росу, гъасда ч1ван бугеб ургъелальхъ балагье цо нуж.

Куй бач1уна лъималаца бачун.

Юсуп. Гъалеха куй!

Г1иса. Бачея цебег1ан! Дун лъик1 балагъизин бегъулишан бихъизе, бегъуларел г1ужал г1емер рук1унин. (Квер ч1вана, рач1ч1, мохмох ккуна, т1асан гъоркъан лъик1 балагъана). Бегъулеб сурат буго гъельуль.

1 ж.чи. Рахъаха рильльинин. Баче, лъимал, куй!

Лъимал куйги бачун цере-цере, хадув Г1иса жамаг1атгун киналго ана, Max1муд хут1изег1ан. Дол ингун раккана руччаби, цее-цее цо херай ч1ужу.

Херай ч1ужсу. Рач1а, рач1а, бихъинал ун ругин.

Карт1инисан рахъине лъугъана, херай ч1ужу кодоб гъадарогун лъим щвазе лъугъана.

Дарулъаги, сабаблъаги, балагъалдаса ц1унаги, гъорлья чи камугеги, чи хун маг1у бахъугеги, хур-хер хун, ракъи бихъугеги.

1 ч1ужу. Вай, вай, вай! Жундузул иш раг1улагури нильет1е бач1араб балагь.

2 ч1ужу. Нильеца щиб гъабундай гъезул ццин бахъараб. Гъаб х1амил бет1ерг1анасеб росдаца гъезие гъабураб заралго щибдай бу1ана!

Руччаби нахъе ана г1одулаго. Г1исагун жамаг1атчаг1и росу сверун рач1ана. Г1иса ц1акъ ургъел ч1ван, ц1акъ ургъел ч1ван, ц1акъ г1одове къулун вуго.

1 ж.чи (щодагъаб мехалдасан). Щиб ккараб, Г1иса?

Г1иса. Валлагь иш ц1акъ зах1матаб бак1алде ккун буго. Хвалчаца бода гъорлье нух бахъизе г1емер бигъальилаанха жакъя. Жундуца дие къураб г1акълуялъухъ балагъун.

2 ж.чи. Ях1! Гъедиг1ан ццин бахъунищха гъел ругел?

Г1иса. Бицун пайда гъеч1о! К1удияб бо буго жундузул решт1ун. Гъадал къураби, парсал, рохъал, гох1ал ц1ун руго. Росу ккун ч1ун буго гъадаба. Бол бет1ерги гъезул бишун к1удияв хан вуго. Байрахъалгун жогун, ц1акъ ццидалъ вуго.

1 ж.чи. Дур гуч г1еладайха гъесда данде? Нижер иш дут1е рехана нижеца. Х1арапат бахъе, Г1иса, талих1 къейин, дуда ч1вараб мугъ буго нижер.

Гъар্কъал. Г1иса, дуде аманат, ниж рехун тоге, Г1иса!

Г1иса. Цо дагъаб мехаль ургъизе тун вихъея дун. (Сверизе лъугъана, сверун балагъана, ч1варкъун бералгун т1аде вахъана). Гъанже кант1ана дун. Нужеца жамаг1аталъул рахъалдасан кагъат хъвазе ккела жундузул бет1ерасде гъарун, балагъ нижедаса босеян, нужер бугеб х1акъикъат бицине дун вакиллъунги гъавун.

1 ж.чи. Гъеб лъида хъвазе лъялеб? Щиб мац1аль гъеб хъвазе кколеб? Дуца хъван гурогун нижехъа бажарулищ гъеб?

Г1иса. Нужеца хъваниги бегъила, дица ц1алун бицина дозда.

1 ж.чи. Кида мун инев, Г1иса? Кагъат гъанжегойищ х1адур гъабилеб?

Г1иса. Гъабсаг1ат хъвай, дун ине кколя сордо бащалъараб мехаль. Х1елеко бахъиналде иш т1убазе кколя дица.

2 ж.чи. Рач1а, раб1а хъвазин, шакъи-къалам босе гъанибе. Мух1амадица хъвай! Г1ажамалъул бегъулищ, Г1иса?

Г1иса. Бегъила.

Мух1амад г1одов вук1ана, хъвазе лъугъана.

Мух1амад. “Хирияв вацасде, жундузул бет1ерасде, салам буго жамаг1аталъул...”

1 ж.чи. Гъедин бегъиларо, гъарин! Нилъер вацлъи къваг1унищ вугев гъев к1удияв хан! Рецц-бакъ гъабун хъвай: - к1удияв ханасде... Бет1ерч1ван гъари буго нижер жамаг1аталъул... нижеда гурх1аян, гъаб балагъ нахъе босеян, нижер росуль сахавшинав чи лъуг1ана... Ниж, пуланзаби, хут1ун руго. Хвара-зул бесдалал хъихъун къварилъи буго. Нижеца гъав Г1андиса Г1исаги вакил гъавуна дуде гъаб г1арза швезе гъабизе. Хъваниш, Мух1амад?

Мух1амад. Хъвана!

1 ж.чи. Г1исахъе кье ц1ализе.

Мух1амадица къуна, Г1исаца кагъат босана, ц1алулеб ххвел гъабуна.

Мух1амад (бигъа гъабун г1адамазда). Мекъи ккун буго гури ас кагъат.

1 ж.чи. Балъголъи лъалев чиясе бат1алъиго буқ1унеб батиларо гъельул.

Г1иса. Бит1ун хъван буго. (Кагъат т1агъуральуб сук1ун лъуна).

2 ж.чи. Ихтияр духъ буго, Г1иса! Нижер к1удияб хъулги бо-жиги буго дуда. Вильльяя, Г1усман, доб куй ччук1ун батани, Г1исал гъоболасул добе щвезабе! X1ет1е-бет1ерги дол лъималазекъе.

1 ж.чи. Сваканги ватила, кваназе мехги щун бугин, вильлья-вильлья, Г1иса, гъоболасухъе.

Дагъа-дагъал ккун киналго ана, Г1исае рецц, х1урмат гъа-булаго.

Мах1муд (живго цох1ого). Ия!

Пардав г1одобе биччала.

К1ИАБИЛЕБ ПАРДАВ

Пардав борхигун добго бак1 бихъула. Майданалда лымал расандулел руго “балугъльич1ел” гъарун:

Булангъилич

Г1ич-мич

Алаварди

Салдав

Т1ингъалчи

Буранчехъ

К1ич1ун бугеб

Бибу

Жамаг1ат бач1ине лъугъана

1 ж.чи. Нахъе гъаниса, лъимал!

Лъимал риҳхун уна.

2 ж.чи. Г1иса вач1ине мех щун буго гури... Гъальба къуркье хъа1аб нухт1е щун вугев чи гъевцин гуриш?

Г1усман (лъик1 балагъун). Валлагъ гъадав чи гъев вуго!

1 ж.чи. Щибдай лъугъана? Бажаранадай?

Г1али. Вагъ! Т1ок1ав чи вук1ун вуго Г1иса. Бат1ияб кашну бук1ун буго Г1исахъ. Г1умарил гъове ах1ун вук1ана ав марк1ач1уль ц1аканальул унтиялье дару гъабизе. Боснов вугев Г1умарида берч1вайгун, абуна хехго цо ч1ег1ераб х1елеко балагъеян. Ч1ег1ераб х1елеко бач1ингун, Г1умар босноса вахъинеги гъавун, гъесул бот1рода хъуна гъоб х1елеко. Бидул ц1уна Г1умарил гъумерги, бет1ерги, рет1елги. Риччаль вук1араав чи Г1умар цо дагъав вигъа-виchaрав г1адин лъугъана.

Киналго: “Иях1! Иях1!”

1 ж.чи. Валлагъи, к1удияб тамаша буго.

2 ж.чи. Элдасанги к1удияб щибха бук1унеб.

Г1усман. Гъале Г1исаги! Т1аде ражъа.

Киналго т1аде ражъана.

Г1иса. Салам г1алайкум!!!

Киназго. Ваг1алайкум салам. Лъик1 вуссарав, Г1иса! Лъик1 вуссарав, Г1иса.

1 ж.чи. Гъанивниги г1одов ч1а!

Г1иса г1одов ч1ана, киналго гъесухъ балагъун руго.

Г1иса. Г1енеккеха, вацал! Сардиль ана дун дозда аск1ове. Анц1гониги бак1алда ратана жундузул хъаравулзаби. Гъез вичча-

ларого бихъанцинаб г1акъуба. Ахирги щвана ханасде т1аде. Гъанже вортанхъанаха-вортанхъанаха, ах1дана, ч1ич1идана. “Мунги дир тушманзабигун цольунищ вугев?” Гъемехаль, доб кагъатги ц1алун, берцинго к1алъана дун нужер рахъалдасан. Гъанже чучана ханасул ццин, лъик1 бугин абуна гъос: “Дур х1урмат гъабун тана гъанже дица гъел. Амма гъез к1удияб жо гъабун бук1ана дие, бидул тушманзаби рук1ана дир гъел. Гъезул г1алахалда руккалида рук1ана ниж ихдал. Гъезул цояс хъундасан гъорчо гирун биччан, киниялда вук1арав дир вас ч1ван вук1ана. Гъанже, дур хъатир гъабун, дун т1асальгъана. Ниж нахъе ина гъаниса, гъезул рукъалдаса. Гъездаса гъельул рохел бицине нахъ вусса мун”.

Киназулго гъаркъал. Баркала! Талих1 къеги, бет1ер ч1ахъаги, талих1 къеги, Г1иса!

Г1усман. Я, гъарин, Г1иса, эзул гъев ханго щиб куцалъул чи вугев?

Г1иса. Бат1алъи щиб? Киналго цо сураталъул чаг1и руго гъель! Цо-цоял къуарал берал, нахъесел цере руссарал х1ат1ал, гъет1арал кверал. Хангы кусачи. Киналго кусаби, цо куцалъул т1урал г1адал чаг1и руго.

1 ж.чи. Гъанже, Г1иса, дуца гъабизениги нижела гъабизениги хут1араб жо бугиш?

Г1иса. Гъанжеги таманал жал руго гъаризе ккараг. Дихъе къвариг1ун буго шакъи-къалам, кагъат. Нужер рукъзал балагъалдаса ц1унизе рукъзабазул к1алт1абазда кагътал ч1вазе кколел руго.

1 ж.чи. Мух1ама! Гъанибе кагъатги шакъиги босе!

Гъараку: Цо т1имугъги т1аме, г1олохъаби!

2 ж.чи. Я, гъарин, Г1иса! Гъикъарунин абуn дуца нижеда г1айиб гъабуге. Дида раг1ана щивав г1адамасул к1и-к1и жин бук1унебилан. Уяб жойиш гъеб?

Г1иса. К1и-к1и бук1уна. Нильер бусурман женал рук1уна.

Гъаркъал: “Ях1! Ях1!”

Гъелги ц1акъ берцинал лъик1ал сипатазул, гъезул рет1елги цох1ого цох1ого куцалъул, г1азухъах1аб бук1уна. Кант1огыилал, к1алал халатал мачуялги рук1уна, кидаго нильеда цадахъ хъол-бохъ рук1уна жундул, лъабихъ гъимулаго, нильеда бадире ра-лагъун. Г1адан хвелалде цебе цояб жен хола гъозул, цояб ургъалиль бук1уна. Цо къояль унев вук1ана дун нижер магъилье. Данде ккана росулье яч1уней цо Х1алимат абурай г1адан, жин-дагоги, росасдаги х1амаги, г1орц1енги цебе къот1ун. Балагъана дун, Х1алиматил цояб жен гъезего гъеч1оан, цояб ц1акъ пашманаб бугоан. Аск1ов ч1езе гъавун абуна дица гъосда гъадай г1адамалье г1ажал г1агарлъун бугоан, дица гъадалдаса балъго мусру-жо къач1ан теян. Нахъа дун рокъове вуссиналде Х1алимат хун ятана, г1урц1мица малги къабун.

Гъарькал: “Иях1!.. Аставпирула! Аставпирула!”

Калам къот1ун г1енеккун ч1ун цодагъаб заманаяль, Г1исаца бицаралда тамашалъи гъабун. Бач1уна босун щакъиги, къаламги, кагъатги. Г1иса хъвадаризе лъгъана.

1 ж.чи. Вагъ! Гъесул кверазул хехльи! Хъвадаризе ц1акъав вуго, х1алч1ахъад!

Г1иса (хъван кагъатгун Г1усманихъе къуна). Ма, дур рукъ-алъул к1алт1а ч1вай гъаб кагъат.

1 ж.чи (Г1усманихъа кагъатги босун, бигъагъабун Мух1ама-дица). Щиб хъван бугеб гъас? Гъаб ц1але.

Мух1амад (цебе кагъатги ккун). Нильер хат1аль гуро аб хъван бугеб, бич1изе к1олеб жо гуро. Ниль хадур гъезе к1олеб жо бук1унаро асул. Бат1ияб г1елму буго аб.

1 ж.чи. Ми! Сирураманалъул хъвайцин гуродай аб?

Мух1амад. Валлагъ, батизе бегъула, т1ок1аб щибха бук1инеб?

Г1иса (кагъат хъван). Ма, ма, росе гъал кагъатал, хехльи гъабун нуц1бузда ч1вай.

Руччаби ракканы, цее-цеен херай ч1ужу, хадур цогиял, лъи-малги кодор ккун.

Херай ч1ужу. Вугевиш, дир вас? Г1умру бугев ватаяв, талих1 къеяв! Ниж дудаса ц1акъ рази ругоха, дир вас. Гыт1инав-к1удиясул, бихъинал-ц1уязул баркала буго дуе, дир дарман. Мун нижее ч1аго хут1аяв, ургъалил ц1урал курмул чучизе гъаруна гури дуца, дир берзул канлъи.

1 ч1ужу. Нижги раг1анаха, вац, дуда аск1оре, руччабазе, лъималазе сабаб хъвазе бегъиларищан абун.

Г1иса. Бегъила, валлагъ, ниль мурадалде щвараб жо буго, гъеб сабаб лъияб жо буго. Амма сабаб къабулъизе ккани, хъах1аб г1арац рехизе кколаха дица хъвалеб мехаль. Г1абасиялдаса дагъаб рехизего бегъуларо.

Руччаби. Щай къолареб, щиб бугониги къела!

Г1иса. Гъедин батани, хъвазинха.

1 ч1ужу (Г1исада щурун). Дун росасда рихун ийго, цогиййокъун ийго. Гъей рихинаюлеб сабаб хъвай дие.

Г1иса хъвазе лъугъана, ч1ужуг1аданаль г1абаси рехана. Г1исаца хъвараб сабаб сук1ун къуна ч1ужуг1аданальухъе.

Г1иса. Росасул гужгатуль букъе гъаб сабаб, гъосда дой г1адан борохъльун иихизе ийго.

2 ч1ужу. Лъимер лъугъунарого буго дие, бегъиларищ цо сабаб хъвазе?

Г1иса (сабабги хъван). Гъаб сабаб чухъида букъе. Амма гъаб г1оларо, цо хъах1аб гъадаро къвариг1ун буго, гъеб босун яч1а.

Гъей уна, 3 ч1ужу г1агарльарааб мехаль, Г1иса киназухъго валагъун к1алъала.

Г1иса. Ях1, ях1, ях1. Нужеца бицине ккеларо, дида лъана киназдаго нужеда рак1алда бугеб жо, киназулго мурад бич1ч1ана. Нуж парахат рук1а. (Хех-хех сабабал хъван, цинги рикъула). Жанире балагъизеги бегъуларо.

2 аб. ч1ужу яч1уна гъадароги босун, Г1исаца гъадароялда жанир х1уччал хъвала.

Г1иса. Гъадароялда жанибе лъимги т1ун, билъинеги гъабун гъаб гъекъе.

Херай ч1ужу. Гъабгунияб мех дунялалда баниги, гъав г1ади-нав чи росулье вач1ун вихьич1о. Баркала, дир вас.

Руччаби ине лъугъана, баркалаги къун.

Г1иса. Ч1ая! Гъанже нужедаса бальго гъабизе щиб гъаби-леб, цойги жо буго дихъ нужее к1удияб пайды бугеб.

1 ч1ужу. Ч1ая, руччаби!

Руччаби г1енеккун ч1ола.

Г1иса. Г1арабустаналдаса щвараб цо гургинаб жавгъар буго дихъ, гъельул гъунаралъул бицун х1ал к1веларо. Гъелда бер ч1варав чиясда я унти ч1валаро, я къварилъи бихъуларо. Гъеб бихъизе бокъарав чияс гъелде т1аде цо кун бицатаб жо рехизе ккола. Чиллайдулниги, дарайдулниги т1аде гъединаб жо рехич1они, жавгъар кодоса бортун уна, нильдеги к1удияб зарал бач1уна.

Киналго руччаби. Вай, тамаша! Вай, тамаша! Гъадинаб г1аламатгийиш бук1унеб дунялалда?

1 ч1ужу. Бет1ер ч1ахъад, нижеда бихъе гъеб жо.

Г1иса. Рач1аха цо-ци ккун.

Дарааялъуль бухъараб жо бач1уна кисиниса т1аде квер-бац1ц1ги рехун. Хадуйго к1иабилей ч1ужу ялагъизе лъугъана, жамаг1атчаг1азул гаргар раг1ана.

Херай ч1ужу. Рахъа, рахъа, ясал, жамаг1атчаг1и раг1инел раг1улин.

Руччаби xex-xex рахъуна.

1 ж.чи. Г1иса, ц1оросарольги бак1арана, х1амут1а лъун, гъеб нуха рег1ана. Гъанже нижеца гъабизе кколеб жо бугищ, Г1иса?

Г1иса. Гъанже хут1араб жо гъеч1оха, вацал, дун ун лъик1 кват1ич1ого x1амулгун гъалмагъльиялда цадахъ.

Хъуй бахъуна, цо г1олохъанчи к1анц1ун вач1уна.

Г1олохъанчи. Я ц1оросароль къеларо дица, я x1амул рачун инаро дун. Бица-бициаралдаги божун, гъав г1абдалас махсараде кколелиш рук1инел? Гъав вуго нуж г1адал г1абдалзаби гуккун бет1ербахъи гъабулев чи.

1 ж.чи. Г1ала гъаважа гъабуге, вас! Мун гурони г1акъил гъеч1евищ гъанив? Нахъе а гъаниса.

Г1олохъанчи. Гали бахъиларо.

Гъаркъал. Жанив т1амизе ваче гъев! Вачун жанив т1аме гъев!

Г1олохъанчи вачун уна.

1 ж.чи. Г1айиб гъабуге, вац Г1иса, бальго г1абдал камуларо. Росуль цо-цио гъой г1адав чи ватула.

2 ж.чи. Т1асальугъя, Г1иса, нижер гъумер ч1ег1ер гъабуна гъадав нажасас.

Г1иса. Рук1унаха, ле, гъединал цо-цио г1акълу гъеч1ел чаг1и. Г1адахъ гъабизе кколеб жо гуро гъеб. Гъанже лъик1 рук1аха нуж киналго.

Киналго (Г1исал кверал рачунаго). Нух бит1аги! Нух бит1аги!

Г1иса (хулжалги гъажалде рехун). Гъанже нужеца рак1ал г1ат1ид гъаре, долги гочун ине руго нужер ракъалдасан. Дозул хансда нужер рохел лъазе кинабго ургъелги тун нужеца цо сух1мат г1адаб жо гъабизе бегъула. Лъик1го рук1а.

Гъаркъал. Нух бит1аги! Рокъове лъик1 щваги!!!

Г1али. Зурма-къали баче гъанибе къурдизе, г1олохъаби.

Лалабиги пун, цоял къурдизе лъугъингун, маг1ил гъаркъал рахъана. Векерун вач1ана довго г1олохъанчи.

Г1олохъанчи. Ч1а! Ч1а! Къот1изе гъабе бертин! Гъагльун
лъугъун руго нуж. Ч1а! Г1умар хванин.

Гъаркъал. Щиб я?! Дуца бицуnеб щиб, ч1орав?!

Г1олохъанчи. Щиб дица бицинеб? Гъанжениги лъач1иш ну-
жеда гъадав гъерсихъанас нужго махсараде кквей?

1 ж.чи. Унго, Г1умар хваравиш?

Г1олохъанчи. Ч1ег1ераб х1елекоялдаги, куялдаги г1адама-
сул г1умру хвасар гъабизе к1олиланищха нуж рук1арал?

1 ж.чи. Вай-вай, вай-вай!!! Ас абухъе, ниль гуккун руго
гури.

Г1олохъанчи. Ч1а! Жея, г1олохъаби, нильерго гъиралгун
х1амул нахъе рачинин.

Г1олохъаби рекерун ана, хъудулаго ах1долаго. Хут1арал
г1адамал, г1одоре къулун, къваридго руго. Рик1к1адасан маг1ил
гъаркъал раг1ула.

Пардав г1одобе биччала.

1923 сон

TAT ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
tatların yaşadıqları ərazilər

Tatlar Qubanın Qonaqkənd kəndində, Dəvəçinin Zarlı, Pirəbədil və b. kəndlərində, Bakının Balaxani kəndində yaşayırlar. Tatların yaşadığı ərazi əsasən Quba-Xaçmaz iqtisadi-coğrafi rayonuna daxildir. Burada xalça fabrikları və yerli əhəmiyyətli kiçik müəssisələr fəaliyyət göstərir. Gözəl çeşidli Quba xalçaları dünyada şönrət qazanmışdır. Yerli xalqla qohumluq əlaqələri quran tatlar bölgənin inkişaf etməsində mühüm rol oynayırlar.

TAT ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(tat dilində və azərbaycanca)

Maqsud Hacıyev
professor

BİZİM BİR VƏTƏNİMİZ VAR: AZƏRBAYCAN!

(ixtisarla)

Azərbaycan hamımızın sevimli və əziz vətənimizdir. Bu torpaq, bu diyar hər cəhətdən zəngin və varlıdır: təbiəti də misilsizdir, qonaqpərvərliyi də başqa xalqların dilinin əzbəridir, dünyanın heç yerində onun gözəl qızları kimi nazlı sənəmlər də tapmaq olmaz. Bu diyarin hərəsi bir dildə danışan xalqları da müxtəlifdir, şeiri-ədəbiyyatı da, nəsihətamız kəlamları da, zərbül-məsəlləri də... Səbəbi də çox sadədir: ona görə ki, Azərbaycan torpağında — bu qədim diyarda ayrı-ayrı azsaylı xalqların, kiçik etnik qrupların, əqəliyyətdə qalan millətlərin nümayəndələri yaşayırlar ki, hamısı da bir sözə — bir etnik adla bir-birinə bağlanıblar: azərbaycanlıdır. Türkçə danışan azərbaycanlı da, bu ölkənin talişi da, tatı da, kürdü də, ləzgisi də, xinalıqlısı da, udini də... azərbaycanlıdır, hamısı bu vətənin bərabər hüquqlu vətəndaşlarıdır, bir ananın övladlarıdır. Bu xalqlar barmaqları müxtəlif olan bir ələ bənzəyirlər, lakin hamısı birlikdə yumulanda bir vahid və bütöv yumruğa çevrilirlər ki, onun da bir iftخارlı-şöhrətli adı var: Azərbaycan xalqı!

Bu şöhrətli torpaqdə yaşayan kiçik — azsaylı xalqlardan biri də tatlardır. Təbiidir ki, tatlar da ara-sıra doğma dilləri olan tat dilində öz mənəvi sərvətlərinin nümunələrini yaratmış, bu sərnəvətin nümunələrini nəsildən-nəsilə ötürərək öz dillərini yaşatmış, onu məhv olmaqdan qorumuşlar. Hələ XI əsrədə Mahmud Qaşqari «Divan-i lügəti ət-türk» əsərində tatlar haqqında yazmışdır. «Tatsız türk bulmas, başsız - börk»: yəni, necə ki, baş papaqsız olmaz, türk və tatsız deyil — onlar ayrılmaz qardaşlarıdır. Bir qədim Azərbaycan mahnısında deyilir:

Üşüdüm, ha üşüdüm,
Dağdan alma daşıdım...
Gümüşü verdim tata,
Tat mənə dari verdi.
Darını səpdim quşa,
Quş mənə qanad verdi,
Qanadlandım uçmağa,
Haqq qapısın açmağa.

Göründüyü kimi bu qədim Azərbaycan mahnisında «tat» sözü işlənmişdir.

Məşhur Azərbaycan dastanı olan «Dədə Qorqud»da «tat kişi» mənasında «Tat əri» kimi qiymətli bir ifadəyə rast gəlirik.

Tatların yüz illərdən bəri öz ədəbi dili olmayışdır. Fars dilinə yaxın qohum dillərdən sayılan bu ədəbi dil kimi formalaşa bilməmişdir. Buna ehtiyac da olmayıb. Bu torpağın, bu vətənin başqa xalqların nümayəndələri kimi tatların da ədəbi-yazı dili ky Azərbaycan (Türk) dili, ya da frs dili hesab olunur. Başqa müsəlman xalqları kimi orta əsrlərdən bu tərəfə tatlar üçün də elm-din dili ərəb dili olmuşdur ki, o da bu xalqın şifahi ədəbiyyatı, folklor nümunələri, zərbül-məsəlləri, tapmacaları, toylardada oxunan mahniları, yaslıarda deyilən ağıllardır. Xalqın könül arzularını, şadlığını-sevincini, dərd-qəmini ifadə edən bu folklor nümunələri dildən-dilə, nəsildən-nəsilə ötürülmüşlər ki, onların da bəziləri bugünkü günlərimizə qədər gəlib çatmışdır.

Tat dilində olan ədəbiyyat nümunələri ki, əsasən şeir və az-çox da hekayə və nağıllardan ibarətdir, indiyədək az çap olunmamışdır.

Bu kitabın tərtibi zamanı bu da nəzərə alınmışdır ki, tat dili ədəbi dil deyil — yəni bu dil ədəbi formaya, bir ədəbi qəlibə düşməyib, bir müstəqil ədəbi dil kimi formalaşmamışdır. Bu dilin müxtəlif ləhcələri vardır ki, onların arasında həm fonetik, həm qrammatik, həm də leksik fərqlər mövcuddur. Məsələn, tat dilinin Şamaxı ləhcəsində çox vaxt «ə», ya «o» ilə ifadə olunur. Məsələn, müvafiq olaraq «vokardən» - «vakərdən» (Azərbaycan dilində — «açmaq»), «xudo» - «xudo» (Allah), «Ruxsorə» - «Rüxsarə» (xüsusi

isim), «kəşirəgor» - «kəşirəgor» (çəkən), «karvon» - «karvan», «soxtən» - «saxtən» (etmək) və sair. Bir ləhcədə «u» ilə deyilən söz başqa ləhcədə «ü» ilə deyilir: «kuh» - «küh» (dağ), «zuhun» — «zühün» (dil), «duraz» - «dürəz» (uzun) və s. Əgər bir ləhcədə işaret əvəzliyi «in»dirse, başqa ləhcədə həmin funksiyani «i», yaxud «ı» fonemləri daşıyır. Birinci şəxs əvəzliyi əgər bir ləhcədə «ti» ilə ifadə olunursa, başqa ləhcədə bu özünü «tü» şəklində bürüzə verir. Bir ləhcədə sözün əvvəlində gələn «h» başqa ləhcədə düşür. Məsələn, «havaz» (Xızı ləhcəsində) — «avaz» (Quba ləhcəsində, Azərbaycan dilində «yenə», «yenə də»). Əgər istiqamət bildirən qrammatik qoşma bir ləhcədə bu özünü qoşma kimi deyil, «ə» sonluğu şəklində biruzə verir. Məsələn, «tin bə mən» (tat dilinin Qonaqkənd ləhcəsində) — «tin mənə» (Xızı ləhcəsində; azərbaycanca: məmə ver). Tat dilinin bir ləhcəsində əgər inkar şəkilçisi «na»dırsa, bu dilin başqa ləhcəsində bu şəkilçi «nə» kimidir: «nangu» - «nəgun» (demə).

Tat dili ləhcələri arasında leksik fərqlər də vardır. Məsələn, Azərbaycan dilindəki «qız» ismi bir tat dili ləhcəsində «duxtər» kimidirsə, başqa ləhcədə (kile) şəklindədir. «Mərəgo» - «go» (inək), «gələci» - «ösinə» (nağıł) və s. sözlər də bu qəbildəndir.

Bu kitabdakı şeirlərin birində bu torpağın övladlarının dostluq və qardaşlığı haqqında belə deyilir:

Bu diyarda doğulmuş ata-analarımız,
Bu torpaqda gah tikan, gah da gül dəriblər.
Hər kimik: ya kürd, ya tat, ya da talış,
Vətənin ayaqları altında nazbalış olmalyıq.
Biz hamımız bir xalqıq: ləzgi, türk, udin...
Gəl, qardaş, əllərini mənə ver.
Bir olmuşuq, bir əhd-peymana bağlıyıq;
Hamımız Azərbaycan övladıyıq.
(sətri tərcümə)

Bəli, şair tamamilə haqlıdır: biz hamımız bu vətənin övladlarıyıq. Hamımız bir tropağın üstündə tərbiyə almışıq, bir havadan sinəmizə çəkmışık, bir duz-çörək yemiş, bir sudan içmiş, bir

qan, bir canla bir-birinə bağlanmışıq. Bu bizim taleyimizdir, bu bizim baxtımızdır. Bu Vətən hamımızın Anamızdır. Azərbaycanımızın hər bir fərdinin, o cümlədən hər bir tatinın da arzusudur ki, öz anası olan bu vətəni, atalarının, ulu babalarının basdırıldığı bu torpağı, dünyaya göz açdığı bu diyarı bəxtəvər, başı uca, vüqarlı və xoşbəxt görsün. Hər bir ananın övladı üçün bundan əziz arzu, istək və niyyət ola bilsməz. Ürəklərimizin bir arzu, diləyi var: Azərbaycanımızın xoşbəxtliyi! Mənim də bu kitrabdakı şeirlərdən məqsədim də elə budur: bu torpağı bu əziz diyarı bəxtəvər görmək!

POEZİYA NÜMUNƏLƏRİ VƏ TƏRCÜMƏLƏR

Maqsud Hacıyev

AZƏRBAYCANAM MƏN

Qədir-qiyəmət bilənəm,
Kədərdə də gülənəm,
Qələblərdən dərd silənəm,
Özüm bir cahanam mən,
Azərbaycanam mən.

Yorğun gözə yuxuyam,
Damaqda xoş qoxuyam,
İstərəm hey oxuyam:
Cahanda qalanam mən,
Azərbaycanam mən.

Əzəllərə əzələm,
Gözəllərə gözələm,
Xoş söhbət, xoş qəzələm,
Əbədi zamanam mən,
Azərbaycanam mən.
Əyilməz başım vardır,
Tarixcən yaşım vardır,
Pis başa daşım vardır,
Qocalmaz cavanam mən,
Azərbaycanam mən.

AYDIN SƏHƏRLİ YURDUM

Adın Azərbaycan, özün od-azər,
Nəsibin olmuşdur daima zəfər,
Sərvətin qədərsiz, ürəyin dərya,
Şadlıqsan, xoşluqsan, dostluqsan, hünər.

Başında zülmətə döndü asiman,
Bir an qorxuzmadı səni min tufan ,
Səni diz çökdürmək deyildir asan,
Ürəyin saf bulaq, günün bəxtəvər.

Ürəklər qanısan, hamiya cansan,
Görüşsən, şadlıqsan, nurlu zamansan,
Doğma anamızsan, Azərbaycansan,
Doğacaq bəxtinə min qızıl səhər.

VƏTƏN

Vətən baldır, vətən şəkər,
Vətən şadlıq, vətən zəfər,
Vətən günəş, vətən səhər,
Vətənimə qurban olum.

Qızları hər biri nazdır,
Əllərində qaval, sazdır,
Dillərində xoş avazdır,
Nazlarına heyran olum.

Vətənçün can verməliyəm,
Daşından gül dərməliyəm,
Yuxuda da bilməliyəm,
Vətənə qurban can olum.

Vətənimsən Azərbaycan,
Min yol sənə verərəm can,
Sənə alqış deyir cahan,
Göylərində tərlan olum.

AY QUBA

Anasan, körpələr qucağısan sən,
Azad arzuların ocağısan sən,
Bu yurdun gözəl bir bucağısan sən,
Sevilir hər oban, elin, ay Quba.

Qışda ağ örəpəklə örtülür başın,
Yayda top buludlar olur sirdaşın,
Cənnəti andırır torpağın, daşın,
Yazda can dərmanı gülün, ay Quba.

Harda olsam daim sadiqəm sənə,
Qürbətdə dostlarım deyəndə mənə ,
Sevdiyin şey nədir, - deyərdim yenə,
Sənin yağışınla, selin, ay Quba.

Sinəmdə dilləndi azad arzular,
Həm azad diləklər, azad duyğular,
Maqsudun dünyada bir istəyi var,
Azad ötsün hər an dilin, ay Quba.

ŞAHDAĞI

Başın göyə dəyir, sinən laləzar,
Könlündə min əsrin sözü, sazı var,
Sənin tamaşandan doymaqmı olar?
Sən özün tarixsən qocaman Şahdağ,
Uca dağlardan da ucaman Şahdağ.

Gecələr başında ulduz saygışar,
Baharda döşündə lalələr açar,
Düzündə cüyürlər, ceyranlar qaçar,
Sinəsi kəpənək nişanlı Şahdağ,
Qubalı, Xaçmazlı, Nabranlı Şahdağ.

Nazlı gözəllərin bərli-bəzəkli,
İgid oğulların qollu-bilekli,
Şıltaq nəvələrin azad diləkli,
Qoşa sevgililər nəğməsi Şahdağ,
Azəri yurdunun şən səsi Şahdağ.

Maqsud Hacıyev

MƏN ƏSKƏRÜM

Mən səkərüm, mən əskər,
Həzürüm bə sad zəfər!
Zür dəre vətən bə mən,
Kuk bətən vətən bə mən.
Vətən bə mən nun dəre,
Bə raghaymə xun dəre.
Şö-ruz mən bistən gunüm,
Be vətən məni xunüm:
Canməni tü can vətən,
Can Azərbaycan — vətən!

AZƏRBAYCANÜM MƏN

Həmişə xəndə misan,
Nəqməha zündə miasam,
Zulumə kəndə misam,
Xiştənmə cahanüm mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

Be təşnə dülha-ouyüm,
Be bəstə çümha-xouyüm,
Be qərib-gərmə touyüm,
Be cahan yə canüm mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

Mən şabazüm, güzəlüm,
Mən əzələ əzəlüm,
Şirin gaf, xuş qəzəlüm,
Dünya heyranüm bə mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

AZƏRBAYCANI

Numti Azərbaycan, atəşi-azər,
Dusttü, hamratürü həmişə zəfər,
Sərvəttü qədərsiz, dültü yə dərya,
Şariyu, xuşiyu, dustiyu, hünər.

Türə hiç nə tərsund nə variş, tufan,
Tarik bü bə sərtü həmşə asiman,
Zonu za bə piştü zalumə düşman,
Əməlhayıtü safü, ruztü bəxtəvər.

Be düsta həmişə kümək, hərayı,
Be çəntə millətha xuvari, mayı,
Nistü tü vatanə bə dünya tayı,
Türi subrə bəxtmu, tü qəndi, şəkər.

Tü be nər öladtü nəfəsi, canı,
Xəndəyi, şariyi, xuşə zamani,
Əzizə vatanmu Azərbaycanı,
Daima qisməttü bil başı zəfər!

BƏ LƏNKƏRAN SALAM!

Amarüm bə paytü, ey numlü diyar!
Ə dünya qucəyi, ə dövran cavan.
Tü Azərbaycan vəfa rəmziyi,
Sədaqəttürə saxt zaman imtahan.

Çən qədə xuşbəxtüm qismətmə bire,
Bə paytü aftanüm, xaktürə maç sam.
Seyr sam bə cənnət baqçeytü, baqtü,
Ə şabaz güzəlha astunum ilham.

Ə şirvan avardan ataş pur və dül,
Maç birar qəbul san, əziz Lənkəran!
Lənkəranə xanü avaz dəs tünü,
Bə kühnə dust xiştən-bə Fətəli xan!

Lənkəran təzadha... Bin qədim diyar
Çərşolayış düzüm, gudə domuniş.
Bə yə ruz zumustun, pariziş ama,
Yə ruz vasalış bü, gərmə haminiş.

Çüraq yə dünyayə suzund bə dülmə,
Lənkəranmu bə mən balaymə gufti.
Ü mənə qucaq za, həç dan ki, in vəxt
Kəlme «can»-ə bə mən üz maymə gufti.

Sərmə bə asiman tik bü ə şari,
Ürə buyi bemə buy gugut Gümür.
Dəstə gül fürsərə Astara bemə,
Mən bə in məhəbbət mütüm sad ümür!

Rəhilə Maqsudqızı

MƏN İBADƏT EDİRƏM

Sənə layiq olduğunçun,
Mən ibadət edirəm.
Dərgahına qovuşmağa
Uzun bir yol gedirəm.
Varlığımuñ ölkəsini
Bir düz yolda bilirəm,
Əbədi səadətə qovuşdur
məni, Allah!

Qürbi — İlahidədir
Bəndənin səadəti
Düz yolunu azmaqdır
Bizlərin qəbahəti
Bəndeyi-aləmdədir
Allahın kəraməti
Qürbi-İplahiyə çatdır
əbədi məni, Allah!

Gəl ki, nəzərindən,
əgər ki, düşsəm,
Dünyadan əl çəkib,

hər kəsdən küssəm,
Acı göz yaşımı
camlara süzsəm
Bağıyla sən məni,
ey Böyük Allah!
İnsanam nüftədən,
Qandan yoğruldum,
İzin ver bir az da,
özüm doğruldum.
Bu yalan dünyada
qəmdən boğuldum,
Bu qəm dənizindən,
Gəl qurtar, Allah!

Gel ki, gözüm görməz,
dilim lal olsa.
Əlim, ayağımı bir
İflic çalsə.
Bütün arzularım
dünyada qalsa
Yenə də əl çəkməm
mən Səndən, Allah!

Butün gün qəlbimdə,
Beynimdəsən Sən,
Bütün vücudumda
dlimdəsən Sən.
Balaca varlığam,
lap məndəsən Sən,
Böyük kainata sığışmaz Allah!

RUHUN NURA BOYANAR

Dünyada ilk möcüzə
Məhəbbətdir, sevgidir.
Gözəl şeirlər demək,
Allahdan bir vergidir.
Hər bir insan min sırılı,
Min bir gizli dünyadır,
Bəşərin min-min sırrı
Bir Allaha əyandır.

Heç kimsə bilməyir ki,
Başına nə gələcək.
Keçdiyi ömür yolu
Bəxti üzə güləcək.
Bu enişli-yoxuşlu
Uzun həyat yolunda
Qəzəvü-qədərin də, sənin
alın yazın da.

Ecazkar sözün nuru
İlahi nura bənzər.
Ürəyi pak bəndənin
Ruhı göylərdə gəizər.
Qəlbimiz Yaradana
İlham mənbəyi olsun.
Gələcək xoş günlərə
Sevinc,məhəbbət olsun.

Mənəvi qida nədir?
Təmizliyə qovuşmaq,
Göylər nurunda üzüb
Nur içində alışmaq.
Bəşər övladı, dayan!
Zatına nur dayanıb
Əbədi dünyamızda
Ruhuna nur boyanıb.

TAT DİLİNDƏ NAĞILLAR

İşləyəni: M.Hacıyev

BƏ PƏLƏNGAZ ƏS

Yə ouçı bə zirü əs raft be öüşə.

Bəginar öüşə firma əəs, darraft bəöüşə, əsə raha da. Əs ye kəm çarist, in vəxt yə pələng di ürə, küfti bə əs: -

Mən türə bistən xarüm.

Əs böyü cavab da: - Nəən, süftə biya zürmunə sinəmiş sanim, mənə bər, bədə xan.

Pələnc bətən: - Başkün, zürmunə peymunim. Süftə pəs ə çü başləmiş sanim?

- Tü mdani, ə çü kəftürü əzü, - kufti bə pələng əs.

Pələng betən : - Biya əsər arakərə lup şunim.

Əs lup bəşündə, bəmingə arkərə baftarən bədərün ou, üzgüm zərə-zərə bədürmarən bə kinar.

Pələng, bədoyistən, əzin dəs arakərə bun dəsü lup şund, giraşt. Ama bətən əs, güfti:

- Mən türə üzüm bistən xarüm.

Əs güfti:

- Pay üzüm mən bətü yə kar qədəqə tünüm.

Pələng xəbər asta:

- Çü kar?

-Biya lüngaymunə bizənim bə sənq, yərə vinim ki bistan ə sənq atəş könү:

- Başkun, - bətən pələng.

Əs payist bətən yə kələ sənq, tik bü bəsər dəs, yə likət kəşi bə sənq.

Ə sənq čini ataş dürma ki, çüma pələng ə hədəqə, xiştən dürma.

- Hə, üzüm biya tü bə sənq likət bizən, - bətən bə pələng əs.

Pələng yə likət bəzərən bə sənq lüng xitştəniş xürd bəstən, atəşis nə bastan kəndən.

Pələng ə əs in zü3rə ki, nədi, ə tərsi andümü lərzi virixt raft

daraft bə cike xiştən.

İn vəxt yə bure gürg ama rast bü bə pələng.

Di ki, pələng, ax-uf bəstən, xəbər asta:

- Beçü ax-uf bəstəni? Lüng türə ki xürd saxte?

Pələng gufti:

- Əs

Bədə ə gürg xəbər asta:

- Yaragun ki, ha tü əs direyi, nə? Əzü tü nəbətərsirəni?

Gürg xəndist, gufti: Tü mənən çü hisab saxtəyi?

Mən əzü bətərsirənəm? Mən ürə xardamış.

Pələng gufti:

- Tü bə mən inanmış nəbəbirəni, ürə bəmən nuşun tin, mən ürə xarüm.

Pələng be əsə bə gürg uşun dərən vəgəft ürə bə araydüta pənce xiştən bəhava ki, əsə vinü.

Pələngə pəncəhayü gürgə çini bəqoqundən ki, canü bədürmarən, inə pələng nə bastan ki, gürg mürde.

Pələng xəbər bastarən:

- Əsə bədirəni?

Ə gürg cavab nəbamarən, yə rayış xəbər bastarən:

- Çübü? Əsə bədirəni?

Ə gürg yərayış əzga cavab nəbəmarən.

Pələng hürsin bəbirən, bəzərən gürgə bəxari, bədirən ki, de zu can gürg dürmare.

Bəxəndistan bətən:

- Aşnə, pəs tü bətənbiri ki, mən əs xardam, hə ədur əsə bəyə ra dirənaz ə tərsi ki, cantüdürma; hələ həlalü bəməin ki, mən bəhüraz gafış saxtam, nəmürdam.

MUJNƏ MAYƏ Ə BIYAR ƏYƏL ÇƏNƏM DÜRARD

Ye duxdərlə bəbirən bəyə di. İn duxdərləyə hiç kəsü nəbəbirən, yə əziz-xələfə mayü bəbirən. Nəbastənəm ə qəzyəyü, ə pirü, ya bəlkəə bəxt in duxdərləyü, yə ruz in mayürş bun dünya raftəni bəbirən. Gal bəzərən duxdər xiştənə maç-quç bəstən zənlə, çumay

xiştənə həmşəluqbəbəstən. İn duxdərlə əzin bədə ha ruz bartən bəsər qəbür mayxiştən, yə səhat, sə səhat bəgirəstən, ərs çüm xiştənə nund in duxdərlə sal vasal-zumusdun bartən-bamarən bəsər qəbür mayxiştən. İn xəbər bartən bəyə qucayə mərd əni di barasirən in qucə bətirən ki, in duxdər in karə diyə ədat saxte. Ürə tərg saxtən həçatüntə bistən başüyü.

Xəbər astarund mərdun əzin qucə: axır imu çü sanim ki, sanim, həmişə ki, əzin haruz uncə raftən, ə bəsəhətayaz girəstən ürəxulas sanim?

Quçə gufti:

- Bərind bə sərra əni əyəl yə kure mujnə raha tinind, diyə bəsər qəbür mayxiştən bisən nə buray. Cənəm ki, in qucayə mərd guftire bü hə untəriş saxtund. Duxdər səbəhin ama ki, buray bətn qəbür mayxiştəni, di ki, yə kure mujnə ə dərəli rayü kar bəstən.

Nişt bə tamaşə, bəin mujnəkurə, yə vəxət di ki, bürün şangum bire. Vəxt raft bəxunə. Səbəhin vəxişt raft yərayış bəqal qəbür mayxiştən, di in mujnəkurəyə, nişt bə tamaşə saxtən. Yə çən ruz vəxişt ki, buray bətən qəbür mayxiştəni, ama bənd bü bə in mujnəkurə ama. Raftund mərdun bətən əni qucayə mərd ki, vay kələ mərd-e, in əyəl diye bəsər qəbür mayxiştəni nəbartən, ancaq haruz bətən ənү mujnəkurə bartən.

Kələ mərd gufti:

- Başgün, ü hasandü, burayind mujnə kurayə varzunind, mujnəha bə üzgə cığə burand, duxdəriş diyə uncə nəmuray. Hintəriş saxtund, kureyşunə varzundə bədə mujnəha bə üzgə cığə raftund. Duxdər yə ruz, dü ruz, raft uncə nişt di ki, hiciz pist. Vəxişt ama bəxunə, diyə bəsər qəbür mayxiştən nə raft, nəgirəst.

SƏ KƏLƏƏMLƏ

Sə kələəmlə ə Ləhic be zuhun türki vamuxtən bə Şamaxı bartanund. Yə müddət bə Şamaxı bəmundənund, bədrirənund ki, zuhun türkiyə vamaxtən qəy səxtü, bagaştənund bə di xiştəniha. Məlum bəbirən ki, in kələəmləha bə in müddət səta kəlmə ə zuhun türki vamuxtənd: yəki vamuxtek kəlmə «biz», un yəki «borc alıb», un

yekiyış «bir abbası». İnha bə ra baftaranund, əzin qal, əzun qal gafixtilət bəsaxtənund. Ki çü dire, çü şünöre. Yə vəxt bədirənund ki, bə dərə ra yə ədəmi mürde. Bə kündi bamaranund, mətəl bəmundənund ki, çü sanund. Ə qəzyə əzincə yəki ə ədəmiyah xan bə sər əs əbgiraştən. Bədirə ki, yə ədəmi mürde, sə ta kələəmləyiş payistand bə sərü Künd bəmarən əzşun xəbər bastarən bə zuhun türki:

- Bu adamı kim öldürüb?

Kələəmlə ki,ancaq yə kəlməyə — «biz» bə türki vamuxtebu bətən:

- Biz.

- Niyə? O, sizə nə eləyib ki? — Xəbər bastarən in ədəmi xan.

- Borclu idi — cavab bədərən un yəki kələəmlə.

Ədəmi xan lap təəccüb bəmundən, xəbər bastarən:

- Nə qədər borclu idi?

Üçüncü kələəmlə zu cavab bədərən:

- Bir abbası.

Bəd əz in sual-cavab ədəmi xan lap məhtəl bəmundən, dəshay kələəmlə bə rasanaxz bəbəstən, bə qənşəl xişən bəngəsten, bə tən xan bavardən. Ü hal-qəzyərə bə xan ixtilat bəsaxtən. Xan xişəni əzin sə kələəmlə xəbər bastarən ki, un bədərə ra aftarə ədəminə beçü küstənd. Yarayış inha həmin sxənə bəzərənund ki, bə dəmi xan guftire büründ. Xan əmr bədərən in sə mərdə bə zindan bəngəstənund.

Yə müddət bədə in sə ləhicə mərd bə biyar xan baftarən. Xan bə sər baftarən ki, in sə mərd in ədəminə nə güştənd, ə gici xişəni bə dustaq aftarənd. Uşunə bətən xişən baxastən. Əmr bədərən düta müşqab bavardənund: bə dərun yə müşqab siyə kişmiş bəbirən, bə dərən ən un yəki müşqab siyə puskuri. Bənarənund müşqabunə bə qənşəl kələəmləha ki, xarind. Hintə ki, kələəmləhun dəs duraz bəsaxtənund ki, ə bə müşqab birə çizha xarund, siyə puskiruha hər yeki bə yə taraf berixtənund. Hər sətəyən ki, inə bədirənund, cıra bəzərənund ki, biyəyind əvvəl uşunə xarim ki, berixtənund.

Xan ki, inə bəşünörən uşunə azad bəsaxtən. İn sə ləhicə kələəmləyiş bə xune xişəniha bartanund.

AZƏRBAYCAN ŞAIRLƏRİNİN TATCA ÇEVİRİLMİŞ ŞEİRLƏRİ

Poetik tərcümələr: M.Hacıyev

Məhəmməd Füzuli

QƏZƏL

Şəd ənarəl-eşqə lil-üşşaqı mənhacül-hüda
Saliki-rahi həqiqət ki, bə eşq saxt iqtida.

Eşqü un nəşəyi-kamil ki, maşü əz ü müdam
Bə mey təşviri — hərarət, bə ney təsiri — səda

Vadiyi-vəhdət bə əslili yək məqami — eşqi ki,
Nəməmşü bun vadi aşkar gistü sultan, ki gəda.

Nəmsanü xəlvətsərayı — sirri vəhdət məhrəmə
Aşıqə ə məşuqə, məşuqə ə aşiq cüda.

Ey ki, tü bə əqli — eşq töhmət sani ki, eşqə şun!
Gun vünüm mümkünü hiç təgyiri-təqdiri xuda?

Ey Füzuli ki, tü qəy-qəy zövqha bərdi ə eşq,
Hinterü hər kar, əgər giri bə num həqq ibtida.

Abbas Səhhət

VƏTƏN

Dülmə, canmə, sögülü məhbubmə
Vətənmənү, vətənmənү, vətənmə...
Vətənə nun-nümükürə müxarüm,
Çənəm maşü ürə ə yar dürərüm?
Hər mərdə vətənə bəriyü mayü,
Şir dəre ü bə ü, nist ürə tayü.
Şir mayü ki, bə canhaymu xun bire,
Ürə məhəbbətü bə dül cun bire.

Midarüm bə sər düta çüm ürə mən,
\\Mümürüm ə dəs əgər buray vətən.
Vətənə nemətü nisyan nistü,
Naxələfha bə ü qurban nistü.
Vətən — əcdadmunə mədfənürü.
Vətən — öladmunə məskənürü.
Vətənə dus nədaştə insan nist,
Əgər histü, bə ü hic vicdan nist.

Mirzə Ələkbər Sabir

VASALƏ RUZHA

Ey vasalə ruzhayü,
Salə əziz ruzhayü.
O san vərfə bə dahar,
Şar başü dül ə bahar.
Arkəraha sel başü,
Təxüla tel-tel başü.
Dara vakarund çiçək,
Vəlghyaşun ləçək-ləçək.

Cəfər Cabbarlı

AZAD QUŞ BÜRÜM

Azad quş bütüm,
Bürün dürmarum,
Bəyə baq niştanüm
Bin cavanə sal.

Ovçi di mənə,
Za sinemənə,
Xak vəgüft mənə
Bin cavanə sal.

UDİN ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
udinlərin yaşadıqları ərazilər

Udinlər (udi) Qəbələ rayonu ərazisində yaşayırlar. Udinlərin yaşadığı ərazi Şəki-Zaqatala iqtisadi-coğrafi bölgəsinə daxildir. Bölğənin qədim xalqlarından sayılan udinlər yerli əhali ilə qohumluq əlaqələri quraraq onlarla qaynayıb-qarışmışlar. Ərazisinin 27 %-ni meşələr tutan bu bölgə qiymətli ağaç, bitki və nadir heyvan növləri ilə zəngindir. Bu zənginliyi qorumaq və artırmaq məqsədilə Zaqatala, İlisu və Qəbələ dövlət qoruqları yaradılmışdır.

UDİN ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

Qəbələ, Nic kəndi - Udinlər yurdu

Nic kəndi Qəbələ rayonundan 40 km cənub-qərbdə yerləşir. Kənddə etnik qrup olan uditlər (udinlər) yaşayır. Əhalinin sayı 4000 nəfərdir. Uditlərə aid ilk məlumat hələ 2500 il bundan əvvəl verilmişdir. Bu etnosun əedadları olan utilər haqqında e.ə. V əsr yunan müəllifi Herodotun “Tarix” əsərində məlumat var. E.ə. I əsrədə yaşamış Strabonun “Coğrafiya” əsərində Xəzər dənizi və Qafqaz Albaniyası haqqında məlumatında utilərdən danışılır. Udi sözüne termin kimi ilk dəfə Böyük Plininin (I əsr) “Həqiqi tarix” əsərində rast gəlinir. Ptolomeyin (II əsr) “Coğrafiya” əsərində, Xəzər dənizinin ətrafında müxtəlif tayfaların, o cümlədən – uditlərin yaşadığı göstərir. Utilər Alban çarlığının yaranmasında mühüm rolü olan 26 alban tayfalarından biridir.

Utilər haqqında daha ətraflı VIII əsrədə yaşamış Moisey Kalankatlunun “Alban tarixi” əsərində məlumat verilmişdir. O, özünü uti tayfalarına aid edir. O, Aranda 26 alban tayfalarının olması haqda məlumat verir: “Onun (Aranın) oğlundan Utı, Qardman, Çavdey, Qar-qar knyazlıqları yaranmışdır”.

VII əsrədə ərəblərin Azərbaycanı işgal etdikdə və bütün ölkəni ərəb xilafətlinə qatanda əhalinin böyük hissəsinə, o cümlədən utilərə islam dinini qəbul etdirirlər. Lakin onların bir hissəsi əvvəlki inamlarını saxlayırlar. Hələ VI əsrədə aftokefal alban kilsəsini güclə öz tabeliyinə cəlb etmək cəhdlərinin olmuş, VII əsrədə ərəb xilafətinin icazəsi ilə ermanı – qriqoryan kilsəsinin tərkibinə daxil edilmişdir. Alban katalikosunun qalmasına baxmayaraq, aktiv olaraq alban – xristianların etnik köklərinin dəyişdirilməsi və erməniləşdirilməsi siyaseti gedirdi. Nəticədə, Dağlıq Qarabağda onlar bütövlükdə öz dil və mədəniyyətlərini itirmiş oldular. Qəbələ və Oğuz ərazisində uditlər öz adət - ənənlərini və dillərini (yazısız) qoruyub saxlaya bilmişlər. 1836-cı ildə rus pravoslav kilsəsi və rusiya idarəciliyi alban katalikosunun taxtını və dəftərxanasını ləğv etdikdən sonra, udin – xristianlar erməni kilsəsinin tam təsiri altına düşürlər. Azərbaycanda islam dininin yayılması və türk dilinin inkişafi ilə əlaqədar, Azərbaycan xalqının uzun-

müddət formallaşması ilə vahid – azərbaycanlı etnosu yaranmışdır. Lakin udi – xristianlar bu günü gənəmüzə qədər etnik qrup kimi öz dillərini, maddi və mənəvi mədəniyyətlərini qoruyub saxlamışlar. Udi dili qafqaz dil ailəsinə aiddir. Lakin udilər Azərbaycan xalqının əcdadlarından biri hasab edilir.

Udilər xristian dininə sitayış edirlər. Oğuz rayonunda yaşayan udilər pravoslavdırıllar. Bayram mərasimləri köhnə udi adətləri və xristian dini adətlərinin qarışğını özündə əks etdirir. 1854 – cü ildə Nicdə ilk udi məktəbi açılır. Daha sonra Oğuzda kənd təsərrüfatı məktəbi yaradılır. Burada dərslər rus dilində keçirilirdi. Müəllimlər içərisində yerli sakinlərdən - udilər də var idi. Təhsili davam etdirmək üçün udilər Moskvaya, Kozlova (kommersiya məktəbi), Qoriyə (dini seminariya), Tiflisə (orta kommersiya məktəbi) gedirdilər. 1931 – 1933-cü illərdə udilər təhsili doğma dillərində, 1937 – ci ildən Azərbaycanda azərbaycan və rus dillərində, Gürcüstanda gürcü dilində alırdılar. Ali təhsilləri Bakı, Tiflis və Rusiyanın şəhərlərində alırdılar.

Hətta erməni dilini bilənlər belə Ermənistən texnikum və ali məktəblərində təhsil almaq arzusunda olmayıblar. 1992 – ci ildə Azərbaycan Respublikasının prezidenti "Azərbaycan Respublikasında mövcud olan milli azlıqların, azsayılı xalqalın və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, onların dil və mədəniyyətlərinin qorunması və inkişafı" barədə fərman imzalamışdır. Bu sənəd keçmiş sovet respublikaları içərisində qəbul olunmuş sənəddir.

1989 – cu il göstəricisinə görə dünyada udilərin sayı – 8.652 nəfər təşkil edir ki, bunlardan 6.125 nəfəri Azərbaycanın payına düşür.

Nic kəndinin ərazisi 100 kv/km təşkil edir. Kənd ərazisi becərilmiş torpaq sahələrdən, geniş bağ – bağçılı, yaraşıqlı evlərdən, şəxsi həyətlərdən ibarətdir. Kənd findiq ağacları ilə zəngindir.

Nic kəndi "Cotaari", "Ağ dəlləkli", "Qoca bəyim" və s. məhəllələrdən ibarətdir. Hər məhəllənin öz kilsəsi var idi. Hazırda Cotaari məhəlləsində XVII əsrə aid Alban kilsəsi qorunub saxlanılmışdır. İndi kilsə Norveç səfirliyinin maddi yardımını ilə bərpa olunub. Nic kəndində Udi Xalq Mədəniyyət Mərkəzi yaradılıb. Mərkəz udilərin qədim adət-ənənələrinin inkişafı və muhafizəsi ilə məşğuldur. Mərkəzin rəhbəri udi məktəbinin müəllimi, tarixçi Qeorgi Keçəaridir. O, udi dilinə aid

dərs vəsaitləri, Azərbaycan və dünya klassiklərinin əsərlərinin udi dil-inə tərcüməsi ilə məşğuldur. Onun əsas fəaliyyəti qədim udi mədəniyyətini təbliğ etməkdir. Hətta, alban tayfalarından olan etnoslarla maraqlanan məşhur norveç alimi Tur Heyerdal Nic kəndində olmuş, Udi Xalq Mədəniyyət Mərkəzinin fəaliyyəti ilə tanış olmuşdur. Norveç hökumətinin dəstəyi ilə Qeorgi Keçaari günümüzə qədər qorunub saxlanılmış udi adət - ənənələrinə həsr olunmuş kitablar yazılmışdır. Udilərin qeyd etdiyi əsas bayramlarından biri də “Mayovka” adlanır. Bu bayram may ayının 1-dən başlanır və 2 mayda qeyd olunur. Hər bazar günləri yerli bazarda xalq sənəti nümunələrindən ibarət yarmarka keçirilir. Yarmarkada udi sənətkarlarının hazırladığı suvenirlər, metaldan, göndən, yundan, ağacdən hazırlanmış əşyalar və s. satılır. Nic kəndində qədim udi milli mətbəxindən ibarət kafe fəaliyyət göstərir.

Udi mətbəxində – “ət sıyığı” (düyü sıyığı və ət), “firrama” (təndirdə qızardılmış hinduşka), “şiftliq” (şabalıd və qozdan hazırlanmış souz), “çilov” (paxla aşı), “döşəməli aş” (cucəli plov) və s. göstərmək olar. Udi mətbəxinə əsasən un, süd, ət və bitki növlərindən istifadə olunur. “Xərisə” yeməyini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bugda həll olunana qədər bişirilir, sonra kərə yağı ilə yağılanır və ətlə qarışdırılır. Xərisə əkinçilərin ənənəvi xörəkləri sayılır. Yaxın Şərqdə və Suriyada da eyni adlı xörəkdən geniş istifadə olunur. Bayram və yas mərasimlərində süfrəyə özlərinin hazırladığı alça arağı və üzüm çaxırı qoyulur. Kənddə etnoqrafik muzey üçün bina inşa olunur. Kənddə 5 orta məktəb var. Bunlardan 3-ü udi dili və rus məktəbi, 2-si azərbaycan dili məktəbidir. Rus məktəblərində fərqli olaraq azərbaycan məktəblərində udi dilinin öyrənilməsi könüllüdür. Məktəblərdə həmçinin ingilis dili də tədris olunur.

Nic kəndinin yaxınlığında Çuxur-Qəbələ adlanan yerdə Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olmuş “Kabala” (Kabalaka) şəhərinin qalıqlarını görmək olar. Çuxur – Qəbələ kəndi Nicdən 15km aralıda, Qaraçay və Coruluçayın ortasında yerləşir. Ora gedən yol boyu saxsı su borularının qalıqlarını görmək olar. Qəbələ antik dövr müəlliflərinin əsərlərində qeyd olunur. Şəhər şimaldan düşmən üçün manə olan kəskin yarğanlardan ibarətdir. Süni xəndək qədim şəhəri iki hissəyə -

“Səlbir” və “Govurqala” ya bölür. Qəbələdən qərbədə lap yüksəklikdə V əsr məbədi “Komrat” abidəsi yerləşir. Bu məbəd hal-hazırda həm xristianların, həm də müsəlmanların inanc yerləridir. Qədim Qəbələ şəhərinin yaşı 1800 ildən artıqdır. Şəhər 600 il Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olub. Şəhər daima düşmənə sinə gəlib. İndiki şəhər qalıqları, qədim şəhərin yüksək sivilizasiyاسından xəbər verir. Udilər oturaq həyat tərzi keçirərək, əkinçilik, sənətkarlıq, heyvandarlıqla məşğul olmuşlar. Hələ XIX əsrə əkinçilik, ipəkçilik, bağçılıq və bostançılıq udilərdə geniş yayılmışdır. Buğda, arpa, dari səpini ilə də məşğul olmuşlar.

Udilərin milli geyimləri ümumi qafqaz geyim növü kimi idi. Kişi geyim növü – köynək, uzun şalvar, arxalıq, çarix, papaq sayılır. Qadın geyim növünə - əlvən köynək, uzun tuman, arxalıq, çarix və ya başmaq və bel kəməri. Qadın baş geyimi daqta adlanır.

Udilərin sıfət quruluşu dairəvi, saçlarının rəngi açıq və ya şabaldı olur. Uzunömürlü olurlar. Udilər qonaqpərvər və böyüyə hörmətcildirlər.

Keçmişdə udilərə ailələrin böyük olması xarakterik idi. Əsasən yaxın qohumları ilə nigaha girirdilər. Lakin XIX əsrən etibarən ailələr kiçilməyə başlayır.

Udi qadınları keçmişdə üzləri bağlı gəzər, kişilərlə birgə süfrə arxasında oturmaz, söhbətə qarışmaz, icazəsiz evdən bayır çıxmazdılar. Uşaqlar günün çox hissəsini həyətdə müxtəlif oyunlarla, böyükələr isə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olardı. Uşaqların tərbiyəsi ilə 14-15 yaşa qədər məşğul olunur, sonra onlar sərbəst sayılırlar. Erkən yaşlarında, oğlanlar 16, qızlar isə 13 yaşında evlənirdilər.

Udilərin toy mərasimlərində milli rəqsələri, həmçinin "yallı", "uzundərə" kimi Azərbaycan xalq rəqsələri oynanılır. Cümə günü şad gün sayılırdı. Adətə görə həmin gün başlanılan iş xeyirlə davam edərdi.

Udi folkloru çox rəngarəngdir. Müxtəlif oyunlar, əyləncələr, lirik və qəhrəmanlıq nəğmələri, rəqsələr, əfsanə və rəvayətlər sıf məişət həyatı ilə bağlı olub. Bir çoxları bu günümüzə qədər qorunub saxlanılır. Hətta xristian dinini qəbul etdikdən sonra, digər alban tayfaları kimi udilər də keçmiş məişət həyatlarını və adət-ənənələrini unutmamışlar. Keçmiş inanclarından, aya inam hələ də qalmaqdadır.

Georgi Keçaari

SA KALA VƏTƏNZAXBU

Sa kala Vətənzaxbu,
İz ци Azъbecane.
Me Vətənəxun sa ġi,
Bez ük cöybakal tene.

Sa kala Vətənzaxbu,
Şahdağaxun Araza.
Soto me belxun tie bel,
Trapsa taşanan za.

Çuruza bez Vətənə,
Buloşı turin taraqaz.
Qazax, Gəncə çiovaki,
Göygölə, Kürə aqaz.

Lənkərana, Şəkinə,
Tarapsunuz curusa.
Qarabağın har jieňna,
Bul qoçbsunuz curusa.

Sa kala Vətənzaxbu,
İz ци Azъbecane.
Me Vətənəxun sa ġi,
Bez ük cöybakal tene.

AZЪRBECAN

(S. Vurğuni urufa)

Yi loxoluz xъaype pulə,
Hunun tade piyin циала,
Buluz qoçbsa vi осъала,
Nana Vətən – Azъrbecan,
Vakъan baki elmux kъurban!

Usenxone xъavunxozu,
Həndurxoxun çiovakezi,
Buruxmuğو tarapezu,
Tarapsunen boşı tezu,
Nana Vətən – Azъrbecan,
Vakъan baki elmux kъurban!

Gele yakъun çiovakıyo,
Къасурхой boşun bakiyo.
Va sal okъa tep sakiyo,
Nana Vətən – Aъrbecan,
Vakъan baki elmux kъurban!

Bul qoçkıbi şium cъaxqaltiu,
Өyit qoçkıbi şium cъaxqaltiu,
Vi osъala pul bakaltiu,
Nana Vətən – Azъrbecan,
Vakъan baki elmux kъurban!

Nuçarqala bar vastiane,
Bərəkət vi qulastiane,
Şiumastiane, elastiane,
Nana Vətən – Azъrbecan,
Vakъan baki elmux kъurban!

ŞAHAT ЦІ

Təngə, döylət arçι çeme,
Kiyin loxol tene mando.
Xe lafstiunen çiroyeğо,
Apı Цipsunal vane mando.

Gele çəngi bakayivax,
Arux bafti boqayivax,
«Zuzu-buzu» uqayivax,
Oşiel məcyicn ğine mando.

Aqayitiun va şium tadal,
Bol bakale eğal – tağal,
Sa ği piuri tağatianal,
Vaxun şahati үine mando.

XAYİL

Çiələye çaribakaney,
Çingirə цацурхoy boş.
Piye tene ləpilupiey,
Kakala xodurxoy boş.

Sa ği hare sa işkcar,
Kiye kereya ecxtii.
Diriyin töcğ bikcseynaq,
Te xayila bonetii.

Boteğatan, bitatan
Xayııl ha fəcl-fəcleçi,
Əyçiindəri çərərin
Maxce loxol əcleçi.

KAPAKAP

(H. Arifə)

Şum ukatian kapakape,
Taraqatan kapakape.
Kapakapan yakcyan taysa,
Ginur kapakape baysa,
Usen kapakape taysa,
Har sa əşəstia kapaxyan,
Dıçunə içal kape meydan.
Sal fikirəl teyan tastia,
Sa çax gərəmzin adebu,
Beşi me kapakapastia.

TARAI

Kuomiğon sa ği,
Əş tene ake.
Kəşəməux unqo
Cügi pambaqe.

Əşba uqatan
Bacane kcacqo.
Arçı ukatıan,
Bestiane bako.

O tene çarqo,
Uşı tene qaćıqo.
Yakca çieğatan,
Sal tene kapqo.

Arçı ganuxum,
Tene hayzo sal.
Tağala gala,
Manedo taral.

AĞALA

Ağala, ay ağala,
Çin bəcğəgybi eğala?
Ten ave me biyəisin.
Sa gkzaxbu tağala?

Kalnan leveti laxale,
Çiorobi xupi boxale.
Samal çıøyı tağayiz,
Pulmux yakca bakale.

ŞIUM

Şauma ukatian,
Şotıay sa lokcma
Olkane biti.
Şiume lokcmina,
Olkaxun ecxtii,
Nanan muçepi.

ÇİNDƏK

Beşi qakinə
Çiindək əclstiune,
Kalnan zombiyo.
Siftuin çiindəkxo,
İz kalmaynaqə,
Şotiin əcldiyo.

AZƏRBAYCAN POEZİYASINDAN UDİNCƏYƏ ÇEVİRİMƏLƏR

Tərcümə: Georgi Keçaari

Məmmədhüseyin Şəhriyar

HEYDƏRBABA DİRİSTILUG

(sa lokcma)

Heydərbaba, göynçl үiəskcen duğatian,
Oxcurxoхun xe şagaqa tağatian,
Хүөрмүөён pul çurevki becğatian
Diristilugkcan baki vəcynaq sa zaxun,
Bezi үiayal makcan biti muzelxun.
Heydərbaba, əclur purpi tağatian
Цацуе boştian tioşan cupi çieğatian,
Vi əxсұнхо үiцікxo xcayegätian,
Banksa, yaxal eyex bada, eki hun,
Xcay-xcayğen, sa тңсxс baken үкекун!
Axsibaye muşen qojur sakatian
Jсjie үiцік-qorçimorçii çukatian
Buy asoyxon iz guratia kcacqatian,
Yaxal eyex badal diristikcan baki,
Kac eheçi barta buruxkcan baki!

Bəxtiyar Vahabzadə

AZƏRBECAN

Azcrbecan, hunnu bezi
Çuresunal, çalxesunal.
Şua hunnutı za toy tadal
Azcrbecan, Azcrbecan!

Yastıa Sabirxoy, Babəkxoy,
Boqala nəfese mande.
Beş məcburxostıa kalboğoy,
Har sa ləcngə səse mande,
Azcrbecan, Azcrbecan!

Tarcxa kciçieğal teyan,
Nəyni baki, ğeal buyan.
Dostlıuğɑ bacan taradi,
Əyçin ğinə tağalxoyan,
Azcrbecan, Azcrbecan!

Azcrbecan bez çurusun,
Ham nana, ham elasnu hun.
Piögöc sa gala sa qulyan,
Sa lokmazu zual vaynq,
Azcrbecan, Azcrbecan!

Fikrət Qoca

OCCALEN MƏCĞENGEY

Jioğul hari ğinurey,
Occalen məcğec burxcey,
Əyitmux iz ცiცikey.
Occalenal məcğecnəy.

Oye ad, kcuşe ცneу,
Şağaqalo xeney.
Banek, ağalaney,
Occalenal məcğecnəy.
Yəşil xcavun ləcpiesay,
Tİupiulxo tope baksay,
ЦiЦikal չiapie baksay,
Occalenal məcğecnəy.

Zamin Mahmudov

QƏBƏLƏ

(*Sa lokcma*)

Şəhərtiun lasaki sa təpin kcurel,
Çiyal Qəbələne laxeçι şotıay.
Xalqen həvəsene bikc, riapiesbi,
Tərif dçynəne tiareçι şotıay.

Kcacaxun, dərdəxun içü efseynaq,
Jiecnaxun baritiun zapi kalboğon.
Şəhərin öcyicne kaşıpii bistieynaq,
Həndəxun үiçiktiun zapi kalboğon.

Boy ecxtii şakckcoğoy, ayizmuğoy boş,
Dövçri kala sa şəhəre bakey.
Tie alloy buruxmux dumani, çene –
Qəbəle үiçikho, vardurxoy boşey.
Buruğoy, xacvñi xora ecstiunen,
Sa kcənədlə kcuşey, buney Qəbələ.
Girbeney sa gala hema obina,
Kala sa mahalli үiney Qəbələ.

Sa tiocğ Kçre oxcey sa töğğ Alazan,
Xəzərəl qopqareyrey becğ çiegälastia.
Alaxun bacane Qafqaze çurpey,
Şotıay үai tiapiesay har sa muzastia.

BAVOQCOY AĞYİTMUX

Sa dji k I ulal Vağtağne.
Amdari toy – şaqğat I ң I ine.
Safsa amdar koğfe boşal qoroxe.
Soqco arux bakat I an, t I e soqco xene bako.
Ş I um tast I unent I un ş I umla baksa.
Sa k I it I im ağaş vىۇ I ağıtağxun toyexе.
Kalat I in ცipit I u miç IikI t I in qirebo
J I oqcula ağaşba, icj I ecna k I ağaç I p I a.
Ağfçinen amdara çocomacyicnebo.
Kconşin k I oyaxun qğarı xup I en tapan tene boşо.
Xena djiyağrt I unbo, uğk I ağaş tet I un djiyağrbo.
Soqco arux bakat1an, t I e soqco xene bako.
Çur çahеçекcan, lağjağ bacqcacneqco.
Qğar xodin xazal izi tumele bist I a.
Taynut I xoden xozi tene sako.
Busa xacyen tene bacpk I o.
K I uğç I ağaş bacpk I a xacne bako.
Finoqcoyaxun xozamand tene bako .
Buruqco laqcat 1 an xcaybaki ცiysunal eyex bada .
Ağyten tapan tene boşо.
Talaş I us I axune, t I uma ecş I axun.
Ocxaclbala xcoş xcaybakat I an toy tada!
Aşaş tağrs eqcat I an, xaşilenal uluqco xoxebo.
Tapan boneşo, pul boteneşo.
Acxicl baka - muç'a baka!

UDİN DİLİNDƏ NAĞILLAR VƏ ƏFSANƏLƏR

ARUQCOY BEL AĞÇI

Sa işkcari ayizexun acxicl xuri erekcluqcebuy. Payizin qçinurxoy sunt I ust I a t I iya tarapsane taçey. Becnecqci erekclukca kala sa eqcelin suğruğnebu. Çobana k I alepi izi t I ocqcocl. Pine:

- Metağr ağaş tene bako, suğruğnağ usunba ç I evk I a! Eqcelxo saal me pervare makcat I un ak I eç! İnbaki!

Oşin qci taçι becnecqci suğruğ p I urum erekcluqcane. P I urumal çobana izi ağıyitağ pine. Şot I in ağıyte tadi ki, ene suğruğnağ erekcluqca ak I alatenu. Bezi ağıyt ağıyite.

Sa qğema qci oşa işkcaren suğruğnağ p I urun erekcluqcin boşe ak I i. Sal çobani pervare tene taçι. Bexe baft I i ki, djoğy sa yakc fikirbsune lazum. Tene, çobanen topoqco lağjağ lavk I ala ç I urevk I ale. Xcaybaki qğare k I oya. Xeylağk fikirebi. Biyağsin k I oyaxun ç I ere. İçs I a dost I urxo qırkı pine:

- Me uğşə bezi çoğlnağ erekcluqca taqcalyan. Sa çobanen suğruğnağ t I iyane efsa. Qğart I in sa qaval ecxt I anan. Amdarxo bask I it I uxun oşa yakca baft I alyan. Vacn erekcluqci oş I el çurpanan. Zu taçι çobana bacqacbalzu. Şot I o çcaxk I alzu exlağtağ. Baneko, t I ugħt I ağıyal farpest I alzu. Bezi sağsağ ibakala k I inağ arxca ç I ovakanan. Suğruğ bask I i bakale. Qğart I in sa eqcel qavala basak I i aranexun ç I ekinan. Makcicbanan, suğruğnağ xac tenebu.

Dost I urux irağzit I un baki. Djamaqğat I bask I it I uxun oşa ayizexun ç I ert I un. Erekcluqca p I ap I at I an dost I urux çurt I unpi. İşkcar taneçi suğruğnağxun samal t I aqcay ak I eqcal aruqçoç. Çoban aruqcoy best I a arçeney. İşkcara ak I i samal içü açcesebi. Şor becnecqci j I amdi duğvağzağrbale. Ama işkcaren burexci muç 'a muz ćipsa:

- Ay viçi, zu dava sakseynak I tez qğare. Qğik I aġ̸ bakene, ç I ovakene. Erekcluqca ukest I enu dirist I baka. Bezi ağıytmuqco bağrağın ten tade, p I urun dirist I baka. Vaxun sa çuresunzaxbu. Next I un şaqğat I t I ugħt I ağıyen fare, serine?

Çobanen, bulane qaldi:

- Serine, qcinurxo farenuz bel duqcsa
- Ay dirist I baka.Beşi ayize t I ught I ağıy fark I al tenebu.Zu t I ught I ağıyi faren sa kağraqm boşamun aqcipsunez çuresa.Çuruzsa qgün sa aqcın qğava fark I avax, zual aqcık I azax, baneko?

Çoban exlağti metağr muç ' a qğakcesuna mucxcecy.Kavayi okcaxun t I ught I ağıyağ ç I ekek I i.Burexci farpsa.İşkcarenal acmurxo xcaypi burexci aqcipsa.Aruqcoy best I a aqcık I a dost I urxo ost I aqcaraxun me aqyitmuqccone ibakest I ay:

- Ay dirist I bakanan! Ay djan, ay djan!

Şot I ay sağsağ ibakala k I inağ dost I urxon burt I unxci içoqcoy aqslağ.Qğart I in kiye koft I ala eqcelxoxun sunt I u qavala basak I i axat I unpi, usun aranexun ç I ert I un.

Çobanen xeylağk farepi, işkcarenal «Ay djan» uk I a aqcinepi.Saal kula alabi çurepi, çobana pine:

- Viçi, bağse, fara bot I es banko.Qele dirist I baka.Vaxun irağziz baki.Dirist I oqcon!

Oşaal kul-kiye bikci çobanaxun djoğye baki.Taqcat I anal bask I i eqcelxoxun sunt I u qavala basak I i axanepi.İçü p I ap I esebi dost I urxo.Sa qala qğart I un ayize.P I ap I ala k I inağ eqcelxo ş I ampi djoğy-djogyt I unbi.

Ağyç I indağri çobanen suğruğnağ bockcaclk I at I an ucxc eqcel kame ç I eri.Şor becnecqci ulurxont I un zapi taşere.T I e qcinaxunal suğruğnağ erekcluqca bast I unaxun kule qğakci.

KALNAKCA ÇIUKIUDİ

Sa karnu çuqcoy boyaxun qele miçlik sa nağvağnebuy. Tlilin kaşınağxun malmul kalane bakoy. Şotlay çli ÇlukIudiney. ÇlukIudi qğar qci aqyluqco qağrbaki aqcinağne taysay. Şotloqcon aqcitlunney. İçal samal acxicl arçı tamaşane besay.

Sa qci plurumal ÇlukIudi aqcinanane taçey. Samal aqyluqcoy aqcinağ tamaşanebi. Oşaal şotloqcon pitIun:

- Çlağlağye tağrağnqi qırbsa taqcalyan.

Me aqyitmoqco ibakatlan ÇlukIudi mucxcebaki. Şotlin

qğağlğa sal çlağlağı tene akley. Tağrağnqinağ qğetağr qirbsuna tene avay. ŞotlaynakIal ağıluqco pine:

- Zaal taşanan! Çlağlağı akIsunez curesa. Qğamal tağrağnqi qirbsun zombakalzu.

Ağylux irağzi tetlun baki. PitIun:

- Qğun qele miçlikInu, taşes teyan bako. Yakca bakala oxcaxun va şin çlevkIale? Oxce xenen va taşayın, çlağlağıyee açcavivax, kalnay djoqcaba şin tadale?

ÇlukIudinen usum içü pIapIesebi kalna. — Kalna, pine, aylux çlağlağıyetlun taysa. Za taştIun tetlun curesa. Kialna, şotloqco upa, za bartı makcatIun taçlı.

Kalnan ağıluqco kIalpi pine:

- Ağylux, ÇlukIudina barti matakinan. Vacxun taşanan. Ama oxca baysa mabartanan. Axapi çlevkIanan. Zual buykIal buykIalzu. XcaybakatIan ekinan, vacx platlar tadalzu.

Ağylux kalnay ağıtağxun tetlun çleri. ÇlukIudinaxun sa qala baftIundi yakca. ŞotIo axapi oxcaxun çlevtlunki. Taçlı pIatlunpli çlağlağıye. BurtIunxi tağrağnqi qirbsa. QirbaltIu baqc-baqc qcaçctIunpi. ÇlukIudi samal ağıluqcoy pervare taragnepi. Oşaal xurimuri çlikurxo qırkı içeynakI sa şIalakle duğzbi.

Berezağre işIa ağıluqcon baqcurxo ecxtIundi. KIoya taysuntIun çureçli. ÇlukIudi izi şIalakIi loxol arçeney. ŞotIo pitIun:

- Qğayza, vi şIalakla axapa, kIoyayan taysa.

ÇlukIudi izi qanuxun tene qalpi. Ağıluqco pine:

- Zu turin taqcala tezu. Kalnan vacx pine. ÇlukIudina axapanan. İsağ zaal, bezi tağrağnqin baqcaal axapanan, taqcen kIoya.

Ağıluqcon qğekcara pitIun, ÇlukIudina yakcal eçes tetlun baki. ÇlukIudinaal, şotlay şIalakIaal axatIunpi. BaftIundi yakca. Qğari pIatlunpli oxce çiotIa. Oxce xe qelebakeney. Ağıluqcon ÇlukIudina okca çivki pitIun:

- Qğun sa qğoor miya çurpa! Yan beşi şIalakIxo tle çcoyel çiovakesten. Xcaybaki eqcen, vaal axapi çlevken.

ÇlukIudinen turmuqco suna tlapIkIa pine:

- Zu tağk miya çürkIala tezu. Çurnansa za bartı taqcanan? Zaal, bezi şIalakIaal axapanan, sa qala çleqcen tle çcoye.

Ağyluqcon ÇlukIudina axatIunpi. Tağrağnqin baqce loxol arçevtlunki. Şotloxun sa qala batIunçi xena. Oxce bicyex plaplatlan, ÇlukIudin pulmuqco xenen taneşeri. Furç I eçi bineti bujIpi taqcala oxce boş.

Ağylux baftIundi suna. BurtIunxci kIalpsa, ala-okca tlista. Bacqcağbes tetIun baki. Sa xeylagk oxce çlotInu artIunçi. ÇlukIudinaxun xavar tene çleri. Umuda botluntli. ŞialakIxo axatIunpi. Qğari çertIun ayize. Usum içoqco plaplestIunbi kalna:

- Ay kalna, pitIun, ÇlukIudina oxce xenen taşerene. Qğekcara xacveçeyan, teyan bacqcağbe.

Kalnan pine:

- Efi ugkläg xacxac mapanan. ÇlukIudina xenen qele acxil tene taşeri bako. Za buykIaleynakI xe lazume. Qğagyasağ tazsa. Oxcnuxun sa qamat xe eçalzu. ŞotIoal xcacveçi bacqcağzbo.

Kalnan qamata ecxedi. Usun kloyaxun çlere. Oxce çlotla planeli. Burexci "ÇlukIudi qğuy!" ukla izi nağvağ xacvesa. KIalpsun alane taç, okcane xcaybaki. Sağs tene çleri. Xene tle soqco tağraqfağal çlere. Nağvağ bacqcağbes tene baki. ŞotIinal umuda boneti. Qamata xenen buybi kloyane xcaybaki.

Xena banepi buykIala. Arçü burexci buypsa. Mono qğikağ? Kalnan buypsunen buykliali boştan sağse çleysay: BecşI buykIatlan "Vay bezi bul!", xcoş buykIatlan "Vay bezi baş?an!" Ayitmuxə ucmucqo lafstlay. Buypsuna efatlan sağs botla baksay. Kalnan me sağsağxun qğikal bex tene baftli. Şor becneqci izi ucmucqcone sağsbesa.

BuykIala buypi çareki. SelakIa şadebi. BuykIala amçilinebi kala sa levetlin boş. Kula facldi burexci nakce çcoe bakala çlayinağ qirbesa. Saal kiye sa kuğndağne qğari. ŞotIo nakce boştan çlevkIatlan sağse çleri:

- Vay, qğe bayinkcuna! Qğik I al akles tene baksa.

Kalna qğakseçi manedi:

- Ay aman, mono qğe sağsağ izbaksa?

Kuğndin boştan plurum sağse çleri:

- Kalna, zuzu! Usumba, bezi çcoya-xojına oçlkIa, tağmizba.

Kalnan kuğndinağ kuğvağ xenen oçleki, tağmizebi.

Serinağxunal, ÇlukIudiney. Belxun oşIel çlağynağ bağçıluğreç i kuğndin boş arçeney. ŞotIo arçesedi taxtIe loxol.

ÇlukIudinen taxtle loxol zixc-zixc tlutIunney. Samal qameçitIxun oşa kalnan xavare qğakci:

- ÇlukIudi, saal tağrañqi qirbseynakI çlağlağye tanqco?

ÇlukIudinen bulane jlickIpli:

- Kalna, zu saal çlağlağye taqcala tezu.

Ağylux qireçi qğartIun. ÇlukIudina akIi mucxctIunbaki. Kalnan şotIoqco pIatIare tadi. PiatIara kağıyi çartIunçi.

Kalnay ÇlukIudi metağr ÇlukIudiney.

PAÇÇAQCKCA NAXIRÇI

Bakene, tene bake, sa paççaqc. ŞotIayal buney sa bilidji. Paççaqcen tle bilidjina pine:

- Qgün sa becqca duğnyağne qğe xavarebu.

Bilidjinen pine paççaqcra:

- Tle acxicl oğlkinağ bakala sa naxırçin qcaren vi paççaqceluqca extIale. Paççaqc şipIe baki. Sa xaş oşa djoğy sa bilidjine eçeri. ŞotIinal siftIin bilidjin ağıytmoqcone pi.

Paççaqc ecka laçi yakcane baftIi naxırçi bakala shaqqığäre. Biyağsing çiraqcxo bağçıluğkeqcatIan planepli. Yakca çurepi. İzi beçİtlan çlovakala naxırçina anekli. Şotlin naxırçina pine: «Za me biyağsin kconaqcba».

Oşa paççaqc taneçi duğz naxırçin kIoya. ŞotIo qele qğogrımağttIunbi. Paççaqcen nexe:

- Sa qcar ağıyel bacqcacbanan, beşi oğlkinağ yakcabalzu.

Naxırçinen pine:

- Bezi qcara yakcabetes banko.

Paççaqcen sa kaqcize çampi, tanedi naxırçin qcara. Paççaqcen kaqcizi boş çampeney: «Me qcar qğarı pIapIala k I inağ izi ozana botIanan». Qcaren kaqciza ecxtli yakcane baftIi paççaqcı shaqqığäre. Taneçi duğz paççaqcı baxçına. Baxçın boşal sa qğovuzebuy. Qcar taçlı tle qğovuzi bestIa bask I i nepIaxecii.

Samal oşa paççaqcı xuğyağraqlı qğare qğovuzin bel. Şot I in

izi çcoə oç I k I alaney . Becneqci tle qğovuzin bestIa sa qcare baske. İçal tlema yaraşuqlune, becqca nexe qğun maçIeki, zu çleqaz. Şotlo samalal işşlane baki. Becneqci şotlay papakcin boş sa kaqcizebu. Kaqcıza çineçeri papakcin boşlan. Şotlo klalepi, kaqızı boş çamey: «Me qcar qğarı plaplala k I inağ izi ozana botlanan». Xuğyağren fikirebi. Kağqıza taşeri aruqcoy boş basak I i boklosebi. Djoğy sa kaqcıze çampi. Kaqcızın boş çamepi: «Me qcar qğarı plaplala k I inağ bezi xuğyağraq kotoxun kağbinbanan». Kaqcıza lanexi qcare papakcin boş. Paççaqci amdarxon qcara atlunkIi. Tatlunşeri saraya. Kaqcıza klaltlunpi. İzi boş çameçi k I inağ bitlun.

Sa-pIac qinağxun oşa paççaqç içal qğarı çIere. Becneqci iz xuğyağra tle qcaraxun kağbintlun botIe. Paççaqci ağıdjuqcon qelene bikci. Anekli tağ çara tenebu. Xuğyağraq tle qcare bel qcaçcpletlun. İzi tadja ecxtli lanexi naxırçın qcare bel. Şono baneki paççaqç. Oşa şotlaykca izi xuğyağrı laşılıkloyane çlovakestli. Naxırçın qcar baneki paççaqç, paççaqci xuğyağral şotlay çuqqux. Şorox içay muradakcatlun plaplı, yanal bei murada.

KULBAKIAKUN KCIZIL (legenda)

Kağsibluqca baft I i sa ayizlunen pağraqkağl efsune çuresay. Taçlı mexca eneçeri. Ama şot I o qğetağr becqcsuna tene avay. Ayizlun qele paxıl kconsinebuy. Qğar usen pağraqkağl becqic kulgak I e toyst I ay. Ayizlunen t I e paxıl kconsinaxun xavare qğakci:

- Ay kconsı, pağraqkağl becqcsunez çuresa. Mexca eçerezü. Şot I oqco qğik I ağ ukest I az.

Paxıl kconsinen mexcurxoy k I aç I esunane çuresay. Şot I aynak I al ayizluna metağre djoqcab tadi:

- Taki, meç I qğacvkca. Eça, xuri k I açlıp I a. Çipa mexcurxoy loxol, kağyekcat I un.

Ayizlunen şot I ay pit I u bine. Taçlı meç I a qğacveckci. Eçeri xuri k I aç I epi. Çinepi mexcurxoy loxol. Ama paxıl kconsinen

çureqcalal k I inağ tene baki.Mexcurux meç I a kağıt tet I un k I aç I eçi.Burt I unxi qcinaxun qcina kalabaksa.İzi vaxt I eqcat I an art I unçi, qgayt I unzeri.Burt I unxi samalal qele meç I uksa.Sa qci ayizlunen meç I a çik I at I an kcari k I ovalxoy kcate sa qğema kulbak I e ak I eçi.Tene avabaki qgik I ağ bane.P I urum taneçi paxıl kconşin k I oya.Şot I o k I alpi pine:

- Ay kconşı, pağrağkağlxon burxet I un kulbak I serbsa.İsağ qgik I ağ bsune lazum?

Kconşinen şot I o metağr sa yakce ak I est I i:

- Taki, sa ş I alak I macicn çaç k I aç I p I a.Eça,pağrağkağlxoy loxol laxa.Çaçurxoy loxol kulbak I kcat I un serbi.

Ayizlu taneçi buruqco.Çaçla k I aç I epi.Ş I alak I en zapi eneçeri.Djoğy-djoğybi çinepi zole loxol..

Pağrağkağlxon macicn çaçurxoy boş nuak I eçi kulbak I t I un serbi.Qğar sa çaç belxun oş I el bicqcqcaç kulbak I en buyebaki.

Ayizlunen teneavay qgik I ağbaney.İçu p I urum p I ap I esebi paxıl kconşına:

- Ay kconşı – pine, - pağrağkağlxon kulbak I serbi çark I et I un.Çaçurx belxun oş I el kulbak I e.P I oy isağ qgik I ağ baz?

Paxıl kconşinen ağıduqcoxun uluxxo k I aramk I a djoqcabe tadi:

- Taki, us I k I aç I p I a.Mağqğağlne kala sa arux kcoopt I a.Kulbak I la çaçurxo soqco-soqco ç I evk I a t I e aruqco bapa, bok I osb I a.

Ayizlu me sağfağral kconşin ağıyitağxun tene ç I eri.Taçlı us I e k I aç I p I i.Mağqğağlne kala sa arux kcoopt I i.Kulbak I en buy çaçurxo soqco-soqco t I e aruqco bapi bok I osebi.

Ağyç I indağrı savayna ayizlu arux bok I i qala eqcat I an, pulmoqcon ak I alt I u vecbakes tene baki: bok I i kulbak I xoy qğar soqco tarapi bakeney sa kcızıl.Aruqcoy qa buloş I kcıziley.

Serit I un piyo, buxadj I ux amdara koğmağy bakat I an sal sunt I in, lap paxıl kconşinenal şot I o kulamç I i bartes tene bako.İzi becqcic pağrağkağlen serbala kulbak I armuş I umi qala tarapi lap kcızılal baneko.

BATKİİ KIOJURXOY

(legenda)

Buney, tenebuy, ayizin үilin şakckcina p I ac k I ojebuy. Boxoy usenxoney ortaqct I uniy.Sa qala bit I i, sa qala ext I unbsay.

Sa usena exnaxaş burxcat I an ortaqcxoy sunt I ay qcare baki.Şot I ay kcırx ç I erinut I t I e ortaqcial sa xuğyağre nanaxun baki.Amdarxon ortaqcxo pul xashaqct I un tadi.Mucxcluqc mucxcluqcane qağrbaki.

Ağyluqcoy kcırx ç I erit I uxun samal oşa qcare bavan izi ortaqaqca pine:

- Buxadj I uqcon za sa qcar, vaal sa qcare tade.Şot I oqcoy kağbin qoğynule bot I bake.Dirist I uqc bakayin, vi xuğyağraq bezi qcarenayak I eçalzu.

Xuğyağri bavan - buxadaj I uqconkcan ibaki – pine - kalabakekcat I un, xuğyağr bakekcan vi bin, qcaral bakekcan bezi yezna.

T I e qcinaxun ortaqcxon burt I unxi sun-suna «kcuda» k I alpsa.P I ac k I ojin kcate muç'a kcoqgumluqce burxci.

Ağyluqcon qciba-qci boyt I un ecxt I i.Turint I un taç. Ağyit pesunt I un zombaki.Nana-bavoqcon saal pulmuqco xcayıpi bect I unqci xuğyağr işkcara taqcalı, qcaral laş I k I oybalane.Loroçın belxun sunay niç I anlu baksunaal avat I uniy.Xuğyağri k I oya qcara «beşi yezna», qcare k I oya «beşi bin» t I un k I aley.İçal sa maralane zerst I ay.Becqca nexey qgün maç I eki, zu ç I eqcalzu, xaşa nexey qgün maç I eki, zu ç I eqcalzu.Ayizin djağıyilxo şot I o ak I at I an xe-xet I un baksay.De eki, sa ağıyt pes, xozamand yakcabel tet I un baksay.Avat I uniy loroçlı boş niç I an tadeçene.Sal şuk I k I alen niç I anlu xuğyağri ç I iya zapes tene bako.

Next I un vi çampit I u laxa yannul, becqca sa fağlağyen qğik I ağı çamk I ale.Qgün maupa, şeytan tene bask I e, bayinkcun qala ç I ap I bakene.Me p I ac djağıyili baxt Iavarluqca çarpseynak I yakce xcacvecsa.

Sa qci pit I un qcare k I oya sa falçı karnune qğare.Moma xebi bapene xenen buy djame boş.Fale xcayne.Oşaal nana-bava pene ki, t I e loroçın best I a niçş I an tadeçi xuğyağr kağsib k I oyaxune.Vacynak I şaqqat I qcinurux aqcuzbakala tene.Şot I oxun kul qğakcanan.Efi qcareynak ayizi zağrlağ-zorla amdarxoxun sunt I ay xuğyağrağ eşanan, izi xojina karxanan.

Nana-bava falçın ağıyitağxun ç I eyes tet I un baki.Burt I unxci qcareynak I djoğy sa xuğyağr xcacvecsa.Şot I in ocnec-zizine saki.Pine bezi çureqcalá zaxun djoğy mabanan.Nana-bava içoqcoy ağıyitin loxol çurt I unpi.

Qğik I ağ pese bakoy.Doğogr djoğy doğogrrey.Nana-bava djağduqağrı, falçın ağıyitağxun, ağıluxal nana-bavay ağıyitağxun ç I eyes tet I un baksay.Falçı qğarit I uxun sa qğema şamat I ç I ovaki qcareynak I sa doğylağtlun xuğyağrağ niçş I ant I un tadi.

Me xavar ç I eqcalá k I inağ xuğyağri k I ojin qcinurux yasane tarapi.Zarafat tene, kca usena iş I aney sun-suna "kcuda" pit I un çalxsay.Taç-i-eysune baksay.Ayizluqcon niçş I an loroçí best I a bot I baki p I ac djağyili laş I k I oyin yakcat I un becqcsay.İsağal metağr nuak I eçí sa xavart I un ibaki.

Ağıyiti serit I u uk I ayiyan, kala kcaç' faqcır xuğyağrağne laft I ey.Pis xavara ibaki bafedi ocneciň dağrqağnağ.Kulmux ağıslağxun, turmux yakc taysunaxun zap I eçí.Uksunaxun, ucqcsunaxunal kule qğakci.Usunluqcen kcolay nubaka sa azare bacqacabi.Bineti lağyifin okça.

Exlağtağxun sa usene ç I ovaki bakoy.Payizi qcinurxoxun sunt I ust I a qcare k I oya laş I k I oye burxseçi faresa.Zurnin,kos-naqcarin sağs suğne bicqcacl ç I iri tene bot I baki.Ağıç I in dağrı bint I un eceri.Oşin qci biyağsinal udıqcoy ağıdağten şot I o bağıağ tapşurbalat I uniy...

Qcare k I oya bağıağ bine otaqca taşt I uni exlağt taqcat I an t I e baxt I nutl xuğyağri k I oj djoğy sa qğalnuney.Faqcır xuğyağri sa nağfağsey, taç-i enesay.Nana-baval şot I ay bere best I a pulmuqcoxun neqc çik I a çurpet I uniy.

Saal xuğyağr berane t I ayaqc baki.İçü ecxecdi ala.Çcoya alaarçit I uçe taradi.Acxiclacxun ibakes nubakala sa sağsen me

ağyitmuqcone pi:

- Buxadj I ux, va kcurban bakaz! Bezi qğe qcina baksun va ayane.Elmuqco qğakca, za me zinzilinağxun çark I est I a.Ama bezi quğnağxağ baçi, za me dağrdağ badit I oqcoal djazanut I mabarta.Şorba, beşi me p I ac k I ojinal qala orayinkcan ç I eri.

Me ağyitmuqco pi bula saneki bere loxol.

Şaqğat I t I un pe, uğk I aç I ar, taxsır nubakala amdarxoy çuresun usune bel p I ap I sa.T I e qcial qğaketağre baki.Xuğyağren ağytağ çark I sunkca t I e p I ac k I oj içoqcocy qanuxun j I ick I esun sane baki.P I urannayal okcaxun oçcal xcicnebaki.İzi qala kala sa bayinkcune ağmağlağ qğari.T I e bayinkcunen pula kciç I p I i xcaykc I amun p I ac k I ojaal zapi taneşeri bulokca.

Oşin qci savayna eqcala amdarxon k I ojurxoy qğar sunt I ay qala xe qğağlağ nuaç I areççi sa orayint I un ak I i.K I ojurxoxun, şot I oqcoy boş bakala amdarxoxun sa niceş I ana tet I un bacqacabi.

Bavoqcocy exlağten ayize Tambatan k I inağ çalxeqcala p I ac orayin metağre ağmağlağ qğare.Şot I oqcoy xéal next I un izi çuresuna nup I ap I i t I e baxt I nut I xuğyağri pulmuqcoxun barala neqce.

LƏTİFƏLƏR

ANEKDOTXO

TEZ ÇURESƏ VA PIAPIAZ

Sa işkcaren piye çeşmağye laxey. Çalxalxoy suntlin şotloxun xavare qğakci:

- BipI pulla bakenu. BipI turla qğevaxtlı bakalnu?
- İşkcaren djoqabe tadi:
- Zu sal tez çuresə va pIapIazax.

SAMAL YAVAŞ DOCPTIA

İşkcaren tuğfaqnıağ çcoye ecxtli xodal arçı klunklurina docpstlıun çureqcatlıan çuqcon pine:

- Samal yavaş docptla, loroça bask I i ağıyelebu. Makcan muqcur baki.

UCMUCQCOY TUM KÇAÇ ' KIATIAN

Sa tapaninxor amdaraxun xavartlıun qğakci:

- Vi boşlıuna sal avabakes banksa?
- Şotlin djoqcabe tadi:
- Qğetlaynakı tez avabaksa? Ucmucqcoy tum kçaç'klatlıan, avazbaksa boşezu.

BAZARE XCACVEKİNAN

Suntlay qele kcoja sa çurebuy. Qğema kağrağm bazare çIeveki, toydes tene baki. Sa qcial cur aneçci. Qğa xcacvtılıncı, bacqcacbes tetlıun baki. Biyağsin bavan qcara pine:

- Ay bala, sa taki, tle bazari pervare tarapa. Baneko, cur tlaqcaye taçə.

Oşin qci savayna qcaren taçι becnecqci çur bazari beli toyeqcal a paynu jİomo acmbi çurpene.

FAQCIREN QĞİKAĞKCANBİ?

SuntIay «Kağsib» үlila sa xcağnebuy. İçuxun octxaclarne taştIay. Sa qci octxaclağxun xcaybakatlan yakc qimqinağxune biti. İşkcaren exlağtağne burxci, Kağsibal ojIula kIacnkIuclbi samal tlaqcay baseki. Tle pervari xacöqcon şotIo atlunkIi. Saki burtlunxci tola-molabsa.

Amdarxoy suntlin xacye kcondj I uqco pine:
- Vi Kağsibağ şono qäge qcinağtlun bastla?
Şotlin içü tene xacxacpi. Pine:
- XcoçIçle xozeyin lavabaketlun sa kağsibi loxol. Faqciren qığkağkcanbi?

ZU BEZİ KIOJAZ ҖARE

Viçimoqcoy soqco alin etlajane karxsay, tle soqco okcin etlaja. Ala arçitlin okcintlu pul tanestIay, işiçc tene tastIay. Sa qci ala arçaltlin becneqci viçen okcin atlaji olurxone duqci çlevkIsa. Şotloxun xavare qğakci:

- Kono qığkağnbsa?
Pine:
- Klojaz җare. Taşeri djoğy sa qala bikcalzu.
Viçey pulmuqcon dampIule qğacvkci:
- Ploy bezi kloj ala curekIo?
Viçen pine:
- Kono zaluqc tene. Zu bezi klojaz җare. Vi klojaxun ağış tezaxbu.

Şİ TAĞNQAĞ QELENE

Plac viçi sa qala qele müş'a kartlunxsay. Ayize şotloqco şaqşatI yakca taqcala viçimux k I inağ k I aşşinentlun akestIay.

Sa uğşe şotloqcoy kloya exlaqt ayize tağnqağ qele bakala amdarxoxune biti. Viçimuqcoy suntlin pine, xozeyin Kcadaşı tağnqağ qelene. Tle suntlin pine, Mağlik izbaşın tağnqağ şotloxun qelene bako. Ağyit үliritlağ, үliriti jlama, jlamat kcapazane çlovaki. Viçimuqcon sun-suna tlapi үartıunpi.

Ağycılindağri ayizin izbaşı sa qğema tanaxun sa qala qğarı pIac viçağ sunaxun djoğytıunbi.

QELE ALAXUNTIUN PE

Sa iştären sağdire ağışbsay. Savayna ağışlağ taqcatalan çuccon alin etlaji seyvanexun şotlo pine:

- Briqadir Evetla qce ağışlağxun çlevkla.

Sağdir ağışlin qala plaplala k I inağ çucqcoy pitlu bsune çureçi. Yoldaşxo nağraqzitlun baki:

- Evetl şaqşatlı amdare, qgetlaynaklen ağışlağxun çlevklsa?

Sağdireن pine:

- Şaqşatlı amdar baksuna şaqşatlı amdare. Ama za ağıtağ qele alaxuntıun pe. Tle ağıtağxun çleyes tez bako.

BOÇCU BUTIKIA

Suntlin belinklojin loxolxun butlkiseynakı şifere qğakcay. Çalxalxoy sunluxun xavare qğakci:

- Qğetağr baz, barina zapi çağrıklamun şiferxo xarab makcan baki.

Çalxalen pine:

- İzi loxolxun boçcu butlkla, aqcalinen makcan şagyinbi.

KIALAMÇIA

Soqco uda klaçpılsane taçey. Çağkuşlağ үinedi. Udina qirebi. Şıalakla axapi yakcane baftlı klojaç. Pula xcos taradatılan becnecqci sa үampi dizikli izi баç'anexun enesa. Şıalakla bosı burexcı tlistla. Darvazina plap I atılan çucqco klalepi:

- Usum baka, sa alatla eça, bezi baç'anexun eqcalal dizikla besplen.

Çuqğux usum tlitleri qğare. İzi kiyel sa boxoy alatla, yakce boxoyni pule çurevkı, oşaal axşiumkla pine:

- Ay qğun akcunçci, maya dizikl? Vi platiplalin klalamçıla şadbakene, baç'anexun xoresa. Qğarayenne ki, eki dizikla besplen.

QĞE TAFOTIEBU

Kolxoza kcoyluqcantlun lasaksay. Suntlin klamadjxo bulurux okca, tumurux alane bitley. Aqronomen motlo akli pine:

- Mono qğiklağ, klamadjxo tumurux ala, bulurux okca qğetlaynaklen bitle?

İskcaren metağre djoqab tadi:

- Ay viçi, klamadjkcan bitleçi, bulurux okca baki, tumurux, qğe tafotlebu.

KEÇİTIUN QCAÇCPIE

Banditl bikcseynakl qğari plac tan uğše suntlay kloya mandalane baki. Biyağsin baskisun çureqcatlan pillağkağni tumelxun sağse qğari. Tuğfaqnqxo buybi aynın beçşI çurtlunpi. Sağs tene çleri. Taçlı bastlunki. Saal çlere. Djupi qğaytlunzeri. Tuğfanqxo buytlunbi. Xeylağk çurtlunpi. Sağs tene çleri. Xcaybaki bastlunki. Sa çimir bamun sağs plurumal çlere. Plurumal djupi qğaytlunzeri. İşkarxo kağı bakamun baski qğaytlunzeri.

Savayna maqqığħalne ċiċċatlan bectlunqci klojin kcondj I uqcon pillakağni tumel... sa boxoy muckcaclaq keçine qcaçcple.

AQCALİNEN TENE BARE

Kloya azarru baski bavan qcara pine:

- Čiogħs čleki, becqqa qğava qğetağre!

Qcar çlere čiogħs. Tieyin qele ċlaġyine xcaybaki. Bavan xavare qgħakci:

- Ay bala, mayan mandi! Avanbaki qğava qğetağre?

Qcaren djoqcabe tadi:

- Aqcala sa çurene, avabakaz qğava qğetağre.

MUŞTIULUQC

SuntIuxun sa baçc manat tağnqağtlun çureçi. Pine:

- Tağnqağ tezaxbu. Ama şaqğatI sa yakc akestIes bazko. Zu qğar qci kloyaxun çleqcatIlan çuqcon nexe: «Vi bisuni xavara eçaltIu sa baçc manat müştIuluqc tadalzu». Va plapIespIa beşi kIoya. Çuqco upa: «Vi işkcar maşını okca mandi plurene. MuştIuluqca ecxtla taki. Baç ' anaxun ağaş tevaxbu.

BULNUTI BAKAYİN TADALE

Amdarxon kala sa qğağndnu oçcaltIun ezbsay. Saal ezbalxoxun suntIay usurux qcaçceçi ockc xoxebaki. Ezbalen izi qcara pine:

- Ay bala, taki tle qğağnde oşIel bakala işkcara upa usurxo şadbekan. Ockcac tadekcan va. Eça, beşi oçcala ezbi çark I en.

Qcaren pine:

- Ay bava, tle işkcaren için ezebsa. Sal izi ağaşlağ barti ockcağ yax tanedo?

İskcaren pine:

- KalatIay ukIala ağıyitağ kculp tetIun laxo. Taki, upa. Qğakcullu bakayin, izi ağaşlağx bakale. BulnutI bakayin, ockcağ şadbi tadale. Yan beşi ağaşsağ çarkestIalyan.

BEZİ QALA BASKIALNAN?

Sa finoqcoy laşIkIoyaxun kIoya xcaybakatIlan turmux firuzeçi, xoyidin xacle boş boxoy bineti. Bula bazuki loxol laxi baseki. ÇlovakaltIoqon çurtIunçlı şotIo xene boşIlan çlevki kIoya taşatIun. Finoqcoyen pine:

- FeretItles tenan bako. Çurnansa za qğayzevkIanan, bezi qala baskIanan?

KAROZ

Sa işkcari qele çağrı sa çurebuy. Beliqcoy boş efes tlene baksay. İki duneqcsay xoyida, bostlana, djoğy bitlunxo.

Sa biyaşsin naxırçinen binekci çure kcondj I uqcoy afata:

- Qğun qğetağr amdarnu? Çura qğetaynakI tenne bezi ağıtağ becqcane? Nexzu ay çur, sa çurpa, bezi ağıtağ ukiaz, oşa taki. Vi bul axçin, sal xcaybakı xcoş tene becqcса.

Çure kcondj I uqcon pine:

- Vi ağıytmoqco izbakı. Biyaşsin çura karoz tazdo. Ağıyılınaxun vi ağıtağ becneçqco.

ELEM ELEMA TENE TARAKIO

Suntlin ibakeney zokcalna xodalxun bitalo tarapi eleme baksa. Sa qci şono içal zokcalna xodalxun bineti. Ca tağqğağren alane ecxcesçi. Bula oşa țapedi. Usum içü plaplesebi çuqco:

- Şuklala maupa, zokcalna xodalxunez bite. Baneko, tarapi elem bakazax.

Çuqcon pine:

- Taki, vi ağıslağx baka. Qğik I alaxun makcicba. Elem elema tene tarakIo.

ÇIAĞYİNNUTI BARI

Ustlan qele kcırçı sa amdareynakI barine zapley. Ağşbi çarklamun şotlaynakI çağyinax sa xoray tetlun boxi. Kcari şlumenkca elaxoy şoren kkokca çlekçeney. Ağşağ çarkı taqcatlan klojin kcondj I uqcon ustlaxun xavare qğakci:

- Ustla, bari moğkkağme? Țareçî barala tene?

Ustlan bulane jlickipli:

- Pes tez bako. Qele çlağyinnutI barine. Baneko, pospli barane.

BULİN ŞAKCKCİNA ŞİKİLAM TENE BAKSA

Nextluniy bulin şakckca qele çeyil qane, tliya şikllam tene baksa. Şotloqcoy amdarxoxun suntlin diriya sa qğema xacl şikllame çarpi. Şaqşatıal becnecqci: ilebi, xene duqci. Xaclurxo bol şikllame ağmağlağ eceri. Sa qci qimqinağ diriyxoxun exlağt bitatlan pine:

- Şina pe bulin şakckcina şikllam tene baksa? Ağfçı ağıyte. Vec tenan, takinan bezi xaclurxo becqcanan şikllamen qğetağre bul bikce. Qğar soqco sa puşlin boyda.

Qğa tle uğşe işkcari diriya baçlı şikllama buloş I çcupi tatlıunşeri. Ağycılendağrı biyağsin şono qimqinağ qğari pine:

- Bavoqcon seritlun pe, beşi şakckcina şikllam tene baksa.

Vİ İŞKCAREYNAKİ FARENKIO

Çalxalxoxun suntlay tağzağ laşılıybaki zurnaçına aążse bitey. Qğare şotlay kloya. Zurnaçı kloya teney. Binaxun işkcari qanune xavar qğakci. Binen amdarxoxun tene ağıtey. Şotlaynakıal plac kula jłomoy beçşI eceri burexci zurna farpsuni qğañqağ člevkisa. Çalxalen pine:

- Ay xunçi, bexez baftlı. Farpsuna efa, işkcıar eqcatlan şotlaynakı farenkio.

UKSUN ÇURUNSA ZAXUN TAQCEN

Ayize sa kconaqce qğarey. Plac tanen şotlo taştıuntıun çuresay. Suntlin pine:

- Taqcen beşi kloya, va şaqşatı kçulluqcbaz.

Tle suntlin şotlay ağıtağ bonetli:

- Eki, zaxun taqcen. Kotlay sa çuqğuxebu, mağşkağıtilağne zerstıa. Şotlin vaynakı qğık I ağı boxala iştıaqcen ukavax.

Ağıtağ siftlağ sakitlin içü tene xacxacpi:

- Ay viçi, serine. Kotlay marala zerdala sa çuqğuxebu. Çuqğux tamaşabsun çurunsa, kotlay kloya taki. Şaqşat ukun çurunsa, zaxun taqcen.

XACYAXUN QELE KCİCBALTIUN

SuntIay kIoya kconaqce qğarey. ŞotIay tlocqcocl içü akestIeynakI sa qğema kağıraqm çuqcoy loxol kcenenpi. Çuqgxuk kciçleci çurepi, djoqab tene tadi. İşkcaren kconaqca pine:

- AnkIsa çuqcoy pula qğetağrez qğakce? İzi nağfağsağ tene çIevkIsa.

Kconaqcen pine:

- Zu me çuqcoy azukla şaqğatIez çalxsa. Xacyaxun qele kcicbaltlun.

BUŞAL BAKALEY

SuntIay belinklojin becI xacyoqcon uğşe burtIunxci bacpIsa. Şotlin tuğfağnqa ecxtli ćire mağqığaqlne. Alloy sağsen pine:

- Ucqcnag kIoya şu bune, ćirekcan okca! Tene, docpezdi!

Oşaal qğavina sa platIrone tağrbi. Tuğfağnq docpkIala k I inağ sa djağıyl qcar belin ucqcuclxun djudi ćire okca. İşkcaren şotloxun xavare qğakci:

- Bezi belin ucqcucl qğikağnbsa?

Djağıyen pine:

- Beşi mozine açce, şotIoz xcacvesa.

- Ağ... ağ, ucqcuel mozine bako? — pine işkcaren.

Djağıyen djoqcabe tadi:

- QğetIaynakI tene baksa? Sa kağıraqmal docptIiynuy, lap buşal bakaley.

UCKCECNİN XAŞIOY

Kalnan boxi xaşIoya tlilik I xo bapi laxatIan, nağvoqco pine:

- Ukanan, qce vacynakI yekce xaşIoyez boxe.

Kala nağvağn malak I ina badi tlilik I a qağrquğribitluxun oşa pine:

- Ay kalna, yekce xaşIoy boxi, yaynakI uckcecnin xaşIoy qğetIaynakIen

SA KCAYİNBANE UKSA

SuntIay kloya kconaqce qğarey. Şluma kayıtluxun oşa sulfina sa sini apIı kenektIun laxi. Kconaqcen sininaxun sa kenek ecxtli xavare qğakci:

- Efi kloya kenek qelene?
- Klojin binen metağre djoqcab tadi:
- Ucqcucl zibil k I inağ buye. Sa kcayinbane uksa.

ORO KCONŞYOX

Plac kconşı usenxoney orotIuniy. Ağıyt tadi, ağıyt tetIun qğakcsay. Sa qci sunaxun xavarnutI Şağkınağ bazare taqcalatIun baki. Qğari pIatIunpIı Tuğrqağni çlotla. BectIunqci oxc tle bul, me bul xene. Sa xeyläğk oxce loxol becqsun çurtlunpi. Oşa soqco muzale baki:

- Ay kconşı, ankIsa, oxc xenen docpene. Tağk baqcaiyan, xenen yax taşale. Eki, oroluqca sa qgoor bosen. Sunay kula bikcen, oxca çleqcen. Xenaxun çleritluxun oşa plurum oroyan bako.

Kconşiqcon sunay kula bitIunkci. Xenaxun çIertIun. Plurumal oro amdarxo k I inağ burtIunxi yakc taysa.

BALDIZİN XUNÇI

Sa işkcar çuqcoxun sa qala bazarene taçey. Acxiel çalxalxoy suntIin şotIoxun xavare

qğakci:

- Vaxun tarakIala çuqğux sua?

İşkcaren pine:

- Bezi baldızın xunçine.

Çalxal mucxce baki:

- Qele şaqğatI. Zu sa usene suğpuğr mandezu. Ke çuqco zaynakI duğzba, kcoqğum baken.

İşkcaren bulane qaldı:

- Sa ağıyt tezaxbu. Zaxun kağbinağ çarpekatIun, qğun

qňakca.

Çalxalen şotlay aňyitaň isaqne bex baftIi.

TAVASAREN KIOJA ÇARKIALE

Suntlin bipI aňyel bakala sa çuqňux eçerey. Çuqcon qňar qci xoray boxatlan tavasari boş çlaňpIkin çlaňyin xebi izi aňyloqco ukesestIay. İşkcaren me aňşlaň avabatlan çuqco pine:

- Ay çuqňux, eki, me tavasara toyden. Mandayin, beşi kloja çarkiale.

AŇŞURUX MANEDİ BEZİ OZANE

Suntlin izi yoldaşxo qňeyvani ńliye laqcabxone klaley. Sa qci becnecqci darvazin tle çcoye plac elem çurpene. Çuqco pine:

- Bezi dostIurux qňaretIun, zu tazçı.

Çuqcon klokoqco surukIbi tlotlokla pine:

- Bezi pul xaş. Qňun biyaňsaňl ü I iri vi dostIurxoxunen bako.

Klojin aňşurux plurumal manedi bezi ozane.

ZU QŇAR QCİ BOZAKISA

İşkcär kloja samal ucqcic eqcatlan, çuqcon tlotlokla nexey:

- Qňun koňfen zaple. Kloj, aňylux eyex tene bafstIa.

Sa qci çuqňux qele xenezaney. Kiraňfinkinaňxun xe avabaki aňraňkçina banepi ayakca. Sa qňema kcuç I ucqcaclac k I inaň şotlay qňarayen kloja ecxecdí izi bel:

- Vay, bonek I i bezi kçokc! Vay, bozki!

İşkcaren axşIumkIa pine:

- Zu qňar qci qňaketaňr bozakIsa. Kloja plaplatlanal bezi çcoya čunksa ki, koňfen zaple.

Çuqcon tle qcinaňxun işkcari çcoye tlotlopsunaxun kule qňakci.

KÜRD ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
kürdlərin yaşadıqları ərazilər

Kürdlər vaxtilə Kəlbəcər-Laçın iqtisadi-coğrafi rayonuna daxil olan Laçın, Qubadlı ərazisində yaşayırırdılar: indi qacqın şəhərciklərində, qismən də Bakı və Sumqayıtda məskunlaşıblar. Hazırda Ermənistən Respublikasının işğalı nəticəsində 1 milyona yaxın soydaşımız öz yurd-yuvalarından didərgin düşmüdü. O cümlədən minlərlə kürd ailəsi indi Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində qacqınlıq həyatını yaşıyır.

KÜRD ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

Feqîyê Teyran

DÎLBER

Ey Dîlbera gerden zerî,
Way nazika dêm qemerî,
Qamet ji mûma fenerî,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera gerden letîf,
Way nazika qamet elîf,
Qamet ji reyhana xeffîf,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera gerden zuzac,
Way nazika mislî zuzac,
Qamet ji reyhana qirac,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera qamet misal,
Way nazika dilî hejar,
Te ji xandinê kirim betal,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlberê, way Dîlberê,
Firyad ji destê keserê,
Avik ji ava Kewserê,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera gerden zirav,
Dêm şûşeye, tijî gulav,
Ey duxtera bejna zirav,
Wêran ezim, malim xirab.

Çavan ku hiltînî bi meste,
Ew çend ya misrî bi deste,
Li kuştina min te bi qeste,
Wêran ezim, malim xirab.

Tu bi qesta min dikujî,
Tu bi k'ifra di nosojî,
Gelek sotim kirim rîjî,
Wêran ezim, malim xirab.

Gelek sotim, kirim kşibab,
Kirye bi min, sed reng xirab,
Ya leytenî kunrû turab,
Wêran ezim, malim xirab.

Ya leytenî kunrû ve xar,
Wey nazika min te ji dûr,
Bêhiş kirim zilfê di hûr,
Wêran ezim, malim xirab.

Bêhiş kirim zulfê du reþ,
Biskê siyah, bîhnê di xweş,
Ey duxterê, çapik bi meş,
Wêran ezim, malim xirab.

Bêk'êf kirim zilfê du reş,
Biskê siyah, zilfêd qemer,
Eşq û muhbeta min li ser,
Wêran ezim, malim xirab.

Sotim, biraştim bê hesab,
Lê pirsî bo kirme k'ebab,
Kirye bi min sed reng ezab,
Wêran ezim, malim xirab.

Sibhan ji şahê bi tenê,
Xalik li xala gerdenê,
Ez dîn kirim berdam dinê,
Wêran ezim, malim xirab.

Eşqa mezac peyda bûye,
Îro li min dijwar bûye,
Hîvî dikim heqîqiye,
Wêran ezim, malim xirab.

EZ

Îro ji dest husna hebîb sergeste û heyran im ez
Min eşq û muhbet bûn nesîb sewadê sergerdan imlez

Eşqê gelek sewda kirin bê mal û bê mewda kirin
Nûra çira winda kirin Mûsayê Imran im ez

Mûsa ji dest husna bi nûr &tu şêrîniya xalên di hûr
Secde bire ber Kohê Tûr nêzîkî remzê wan im ez

Remzê ku dê dilber bikin carek bi çeşman seyr bikin
Dê kohê Qaf ker ker bikin mecrûhê pir-kovanîm ez

Min ah ji dest kovan û qehran min sebr nayêt li sehran
subhetê mewcên di behran qulzemê umman im ez

Qulzem û behrên di heftê agirê eşqê ku keftê
Dê bisojit subhe neftê min diye, pê zanim ez

Min diye muhbet çi reng e sohtim edoja pir-ye'ke
Min mudam dil jêbiheng e bi nalîn û efxan im ez

Nalîna teyr û tuyûran kalîna çeng û bilûran
Xulxulê di qesr û qusûran bulbulê xoşxan im ez

Bulbulim daîm dixwînim ez yeqîn ez te bibînim
Dîn dibim sewda dimînim serxoş û sukran im ez

Serxoş û ebter kirim te ji illeta rengzer kirim
Te sotim û ker ker kirim tu agir î buryan im ez

Agir û pêta di dil da me'neyan daxan ku hilda
Ew kitab naçit du cilda hafizê medhan im ez

Hafizê medh û pesandan rohiya mehbûb û rindan
Bê hisab werbûn di findan satiyê bêcan im ez

Soti me qet pêt û nar ne kuştîme derb lê diyar ne
Min demek sebr û qerar ne nexweşê pir-jan im ez

Nexweşê reng lê nemayî dest li ser falê nihayî
Wan digot ji çavê giyayî kûştiyê e'ynan im ez

Kuştîme herdu 'uyûnan yan kî yêd nisbet ji nûnan
Radikit ew qetl û xûnan girtiyê zindan im ez

Girtî me insaf di mîr ne qazî û muftî ve bîr ne
Qeyd kirim kes bê xebîrne bendeyê hicran im ez

Ma di benda firqeta te canfidayê xidmeta te
Da bibînim rehmeta te nobedarê xanim im ez

Nobedarê qullehê xo dergevanê dergehê xo
Bîne bîr û agahê xo tûleyê asîtan im ez

Tûleyê dergahê yar im şev û rojan nobedar im
Westayê der întîzar im çavrêyê Sultan im ez

Çavrêyê sirra li pêş im meqseda ezlê feniş im
Hicreta Yûsuf dikêsim Ye'qûbê Ken'an im ez

Kor e bo Ye'qûb ji dînê j'perdeya daxa evînê
Ger dibêñ veke birînê hewcveyê Lokman im ez

Wan digot Lokman tebib e gote min xef 'endelib e
şafiyê derdan hebîb e pê bawer û îman im ez

Sond dixwim sa'id û destan kevir û seylêd li bestan
Min bi xom li curhan bebestan be rahet û asan im ez

'Aşıqa rahetya kêm e agir û pêt a dilê me
Çend hezar medhan dibême muhitê esman im ez

Xwezî min sed ser hebûna sed hezar dev pê ve bûna
Ew hemûl'medhê te bûna hêj bi wan niqsan im ez

Ez kiz û zer bûm ji qehrê dê devêk çibkit ji behrê
Yan du çav çibkin ji sehrê bê dîtina eynan im ez

Sed hezar çav min divêna bayekî perde hilîna
Xet û xal min têr bidîna eşqe qûtî can im ez

Her kesê eşq tê eser kit sed hezar perdan di ber kit
Hemuyan dê ker be ker kit tazî yû 'uryan im ez

Perde çû ez mame tazî dil sirra mehbûb dixazî
Min ibadet eşq û bazî bê mey û meyxan im ez

aniya bade û mey tê mexnî yû hem çeng û ney tê
Min ji ethorn; qan heye-hey tê serxweş û sukran im ez

Serxoşê ava heyatê meclisa reqs û sematê
Dê çi kim bi sewn û selatê b'kûzê û fîncan im ez

Ew meyê gerden dirêjan şîşe û wan bade rêjan
Min nema hiş li nivêjan li deftera dînan im ez

"Mim" û "Hê" aqil vederda sicleya eşqê û derda
Lew qelem anî bi ser da me'fuyê Xufran im ez

AZƏRBAYCANCA YAZAN KÜRD ŞAIRLƏRİ

Şamil Dəlidağ OLMASAYDI

Dünyanın ürəyi qan ağlamazdı,
Əldən-ələ keçən zər olmasayı.
Bəşərin qəlbində dərd çəğlamazdı,
Pul-zülmü fırladan pər olmasayı.

Beşi sanamazdıq - dördü bilməsək,
Namərdi sezməzdik - mərdi bilməsək.
Sevinci duymazdıq - dərdi bilməsək,
Zəhmət götürməzdi - tər olmasayı.

Dayaz bəlli etdi - dərini bizə,
Acı nişan verdi - şirini bizə.
Pis dedi - yaxşının yerini bizə,
Qorxaq bilinməzdi - ər olmasayı.

Qaranı görəndə - ağrı tanındıq,
Şorani görəndə - bağı tanındıq.
Təpəni görəndə - dağı tanındıq,
Tülkü tanınmazdı - nər olmasayı.

İnsanın göz yaşı gölə dönməzdi,
Heç kimin əməli felə dönməzdi,
Şamilin qəzəbi selə dönməzdi,
Böhtan olmasayı, şər olmasayı.

ÇƏTİN

Həyat həm şirindi, həm acı zəhər,
İcməmək də çətin, içmək də çətin.
Həyat həm zülmətdir, həm aydın səhər,
Seçməmək də çətin, seçmək də çətin.

Əkizləşib ömrün sevinci, qəmi,
Azdır dərdə yanın könül həmdəmi.
Həyat bir sünbüllü, tikanlı zəmi,
Biçməmək də çətin, biçmək də çətin.

Gah sərin, gah şaxta, gah isti, bürkü,
Birəsiz olmayıb əyinin kürkü.
Həyatın dağlardan ağırdı yükü,
Çəkməmək də çətin, çəkmək də çətin.

Həyat yaranandan ikibaşlıdı,
Kimi şad, kimisi gözü yaşılıdı.
Şamiləm, yolları yaman daşlıdı,
Keçməmək də çətin, keçmək də çətin.

TAPA BİLMƏDİM

Mən sənə, dünyaya yetirdim nəzər,
Tay tapa bilmədim, Azərbaycanım.
Arazına bənzər, Kürünə bənzər
Çay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Səninlə fəxr edir bütün el-oba,
Yazsam, sərvətlərin sığmaz kitaba.
İstədim toplayıb alam hesaba,
Say tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Sonu var, ömrümüz olsa da ləziz,
Şamiləm, qoynunda bəs nə qoyum iz?
Qurbanın olmağa canımdan əziz,
Pay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

GÖRDÜM

Ələk-vələk etdim mən bu dövrəni,
Astarını gördüm, üzünü gördüm.
Qənimi olubdu insan, insanın,
Əyrisini gördüm, düzünü gördüm.

Şüşədə olsa da divlərin canı,
Axtarış tapmadım onu qırarı, -
Zalımin, günahsız eli-obanı,
Yandıran odunu, közünü gördüm.

Öz altından su yeridən samanın,
Pambıqla başları kəsən fərmanın,
Barmağı məkirli ala şeytanın,
Əllisini gördüm, yüzünü gördüm.

Şamil Dəlidəğam, bədin, xəbisin,
Yamanlığa, nahaq qana hərisin,
Çoxlarına tələ quran iblisin,
Axırda tələdə özünü gördüm.

Rəfayıl Mayilov

LAÇIN

Elə qovrulmuşam çıxıb cızdım,
Həsrətinə dözmək olmur, ay Laçın.
Göynəyir sinəmdə hər bir an dağım,
Min-min zəhmətimiz olub zay, Laçın.

Xəyanətə qurban etdilər səni,
Düşmənə verdilər cənnət vətəni.
Qəlbimdə el dərdi, yurdun şivəni,
Olub qəm dəryası, olub vay, Laçın.

Sənsiz didələrim qan ağlayır, qan,
İnan, xilasına hazırlam hər an.
Yaralı ürəyim ayrılığından,
Olub qəmlə dolu bir saray, Laçın.

Vətəndə-vətənsiz olmaq bəladı,
Başlara töhmətdir qaçqınlıq adı.
Böyük tanrı olsun xalqın imdadı,
Dərd qəlbimdə olub laybalay, Laçın.

Bircə çiçəyini üzüb-dərməyə,
Şeylanlı kəndimə salam verməyə,
Bir dəfə üzünü gəlib görməyə,
Olaydım bir uçan torağay, Laçın.

Rəfayılam, sənsiz qalmışam yetim,
Torpağına gəlib mən necə yetim?
Gecə də, gündüz də, budur niyyətim,
Şirin canım olsun sənə pay, Laçın.

DEYİL

Min təbib tökülsə, loğman gəlsə də,
Əqidəsi çürük sağılan deyil.
Qurumuş səhraya suyu töksən də,
Dərya ola bilməz çağlayan deyil.

Min nəsihət versən zatı qırığa,
Ədəbdən, ərkandan çıxar qıraqa.
Yarandan qan gəlsə, əgər sarığa,
Xəbiş onu görsə, bağlayan deyil.

Aqil olan dayaq durar elinə,
Uymaz bədzatların fitnə-felinə.
Yuvani versələr, şərin selinə,
Haqdan tikilibsə, laxlayan deyil.

Rəfayılam, nəzər yetir əslinə,
Səs verəndə səs ver haqqın səsinə.
Bədcins övlad, töhmət olar nəslinə,
Ata, baba yolun saxlayan deyil.

BİZİM ELƏ YAZ GƏLƏNDƏ

Gül ətrini duyar ellər,
Bizim elə yaz gələndə
Gözəlləşir çəmən-çöllər,
Bizim elə yaz gələndə.

Yağış yağır, şimşek çaxır,
Sellər-sular daşib axır.
Göy qurşağı şəfəq taxır,
Bizim elə yaz gələndə.

Buz açılır, əriyir qar,
Könül oxşar güllü bahar.
Nəğmə deyir gözəl quşlar,
Bizim elə yaz gələndə.

Təbiəti etdim seyr,
Rəfayılam, yazdım şeir.
Şair təbim nəğmə deyir,
Bizim elə yaz gələndə

Vidadi Qurbanov

AGLA, TELLI SAZIM, AGLA

Geri dönməz bu karvanın,yolu hardan haradı?
Karvanbaşı başın əyib;- Nigarandı, nalandı.
Vətənimiz əsir düşdü, sərvətimiz talandı,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, aqla sən.

Ağbirçəkli anaların sinəsində yara var,
Gülçöhrəli körpələrin taleyində qara var.
Yetim qalmış bu millətim hara getsin... hara var?
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, aqla sən.

Ruhlarımız girov qaldı, töhmətini götürdük,
Puça döndü həyatımız, mənasını itirdik.
Qaçqın-köçgün damgasıyla ömrümüzü bitirdik,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, aqla sən.

Köhlən atlar yəhərlənib, boş yəhərdə gəm yeyir,
El-obamız diyar-diyar, pərən düşüb, qəm yeyir.
Naxələflər yurdunu satdı, kefin çəkir, dəm yeyir,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, aqla sən.

Nə ölməyə üzümüz yox, yaşamağa haqqımız,
Viran olub yurd yerimiz, talan olub taxtimiz.
Gülə bilmir üzümüzə qara gəlmış baxtımız,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Qorqud ruhu yurd yerində qopyz calib aglayır,
Ələskərin nur qəbrini ah-nalələr dağlayır.
Qaçaq Nəbi məzarından Boz atını haylayır,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ramiz Qərib

LAÇINIM

Daglar zirvəsində igidlər tacı,
Yağı tapdağına döndü, Laçınım.
Səni unutmağım zəhərdən acı,
Həsrətdən ürəyim yandı, Laçınım.

Sərt keçilməz dağlar, bəndlər, bərələr,
Çox ucuz satıldı dərin dərələrlər.
Qız- gəlinin, qəmin qara hörələr,
Parlayan uledzun söndü, Laçınım.

Xəritəni çizim baxsin baxarı,
Güləbirddən başlar, üzü yuxarı.
Həkəri çayında sular axarı,
Görənlər cənnət tək sandı, Laçınım.

Uca zirvələrdə Çalbayır dağı,
Minkənddə İstisu, aranı bağlı.
Ərinməzdi igidlərin oylağı,
Oylaqların indi qandı, Laçınım.

Qaranlıq dərədən Yeddibölüyü,
Meşələrdə ras gələrdim əliyə.
Qorcu-Dambulaqdan, Şəlvə dərəyə,
Obaların şöhrət- şandı, Laçınım.

Hamısın sayarsam, yüz otuz kəndi,
Bir dastana sığmaz bərəsi- bəndi.
Satqın fitnəsilə düşmənin fəndi,
Dəyişdi adını, dandı, Laçınım.

"Qara qapı" deyilmişdi adına,
Səndə getdin oyunların oduna.
Mərd igidlər bir gün çatar dadına,
Qərib balam içər andı, Laçınım.

LAÇIN HƏSRƏTİ

Qocalıq olursa, yaşım yarıdı,
Qəriblik ömrümüzdən, günlər daradı.
Bakıda olarkən çatmadı havam,
Buraya gəldim ki, Laçını dadam.
Verərmi torpağı, havasın duyum,
Tökməklə quyudan, alasən suyun?
Laçın havasını, heç bir məkanda,
Nə yerdə taparsan, nə asimanda.
İsmayıllı, gözəl meşə torpağın,
Bizim elə verib, meyvəsin bağın.
Gələn köckünlərə, açıbdı qucaq,
Sayılır hörmətli, iş bilən qoçaq.
Burda nə deyilmir, yerlidi gəlmə,
Qəribə xoş gəlir, xoş gəldin kəlmə.
Sordum bu diyarda, vardılar xeyli,
İgidlər buraya, salıblar meyli.
Kürdoba yaradıb, salıblar məkan,

Qollarında qüvvə, damarlarda qan.
Söylədim hardadır, məhşur pəhləvan,
Onun görüşünə, biz olaq rəvan.
Dedilər köç edib, qoca pəhləvan,
Gətirməyib bəxti, dəyişib məkan.
Ona rəqib olub, cavan Miraləm,
Bir əlində balta, bir əldə qələm.
Gör necə fəlakət, qərib bir eldə,
Meydana çıxıblar, əllərdə balta.
Kürdün iki igid, pəhləvan oğlu,
Qəm-qüssə yaratdı, söyləsəm doğru.
Üz-üzə gəlibdir, iki şiri-nər,
Qərib bir mahalda tapıblar hünər.
Meydan sulayıblar, sağa və sola,
Kiminki dağıla, kiminki dola.
Ucuz qəhrəmanlıq, ucuz ədavət,
Özgələrçün etdiq, hər an səxavət.
Qərib söyləyir ki, gərək pəhləvan,
Girməsin döyüşə, geçərsə zaman.
Əqlin əməyiylə, qazansın hörmət,
Qoysun cavanlarını, boynuna minnət.
Kürdlərin birliyi, olsaydı yəqin,
Qurardı dövlətin, olardı əmin.

Dərzi Kamran

LAÇIN

Dağların qoynunda yurd-yuva salan
Atadan-babadan vətənim Laçın
Namərdin əliylə köçü başladı,
Arada-bərədə itənim Laçın.

Vallah səngər idi daşı , qayası ,
Bizdən yan keçərdi düşmən güləsi.
Torpağı verdilər "xalqın cəbhəsi"
Yoxdu harayına çatanım Laçın.

Ayazdan büründüm dumana , qəmə
Nadanlar dağ çəkdi ana vətənə
Əsir düşüb gedən , ölüb-itənə
Olmadı qolundan tutanın Laçın

Oğlun Babək idi , qızın da Həcər
Koroğlu qeyrətli Nəbidən betər.
Düşməni azdırıb qol-qola çatar ,
Çıxayıdı böyürdən Sultanım, Laçın.

Ay Kamran, kədərdən ürəyim əsir,
Günlər qovhaqovda , aylar tələsir.
Olaydım vətənə torpağ şələsi,
Əkəydi sinəmdə kotanım, Laçın.

Validə Arzumanlı

GÖZ YAŞIMDAN SU İÇİB

Boz qayada boy atıbdır bir çiçək,
O çiçək də göz yaşımdan su içib.
Öz tacında saralıbdır al ləçək,
O, çiçək də göz yaşımdan su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

Tumurcuğu daş bağrını dəlibdi.
Bu gül mənim görüşümə gəlibdi?
Köksü üstə qara xalla gəlibdi,
O, çiçək də göz yaşımdan su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

Tumu düşsə, torpaq odsuz yanardı,
Validə də el dərdini qanardı.
Laçınlı qış fəsli bahar sanardı,
O, çiçək də göz yaşımdan su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

BU YARA

Uşaqlığın daş izi var dizimdə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!
Qəhər yağır, qəm cücərir izimdə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

Yaman əsdi cəhənnəmin küləyi,
Parçaladı həyat dolu ürəyi.
Küsəgün baxır gəncliyimin diləyi,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

Can-qəfəsdən ayrı düşdü hər yana,
Tanrı qulu nədən quldu şeytana?!
Ölkəmizdən qan çıləndi dövrana,
Köz tutmayan nə yaradı bu yar

Validə də qurban olsun qurbana,
Laçın adlı yurdu talan, ay ana.
Göz yaşımız buxarlanır ümmana,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

MÖHTAC EYLƏDİ

Bir od düdü sinəmizin dağına,
Yağı bizi,dağa möhtac eylədi!
Sar qonubdur Laçınının bağına,
Kim bülbülü bağa möhtac eylədi!

Eh,bədəndə ruhu belə böldülər,
Qoca-cavan min əzabla öldülər,
Tanım, vəhşət, dəhşət, zülm gördülər,
Kim sol əli sağa möhtac eylədi!

Validənin kəsilibmi sorağı?
Getdi bada ömrünün hər varağı.
Həkəriyə həsrət,təşnə dodağı,
Libasını ağa möhtac eylədi.

Səbahəddin Eloğlu

RÜBAİLƏR

Bənna gərək daş sindira, daş yara,
Daş altında daşda dedim Daşyara.
Daşyar dedi: - Daş yarmaqdən Daşyarın,
Qabar əlin daşlar edib daş yara.

Yandım ki, yandıram yana biləni,
Yananda yanalla yana biləni.
Yanmayan yandırmaz, yanma yanmaza,
Yanmaza yandırma yana biləni.

Qoymayın almazla yara Almazı,
Onsuz da öldürür yara Almazı.
Almazın yarasın almaz yaranmaz,
Qorxuram sindirə yara Almazı.

Ürək gərək boşala hey, dola hey,
Aç zülfünü, sal boy numa, dola hey.
Qurban olum o yara ki, yar gözü,
Yar yolunu gözləyəndə dola hey.

Görən yar bağına gəldimi Didə,
Yar bağın gülünü dərdimi Didə.
Yar dərdi dərdimə dərd artırıbdır,
Varmı bir dərd əhli dərdimi didə?

Gözələ özünü gözələ demişəm,
Gözün görən qədər gözələ demişəm.
Sözümüz sədası çıxmasın deyə,
Gözələ çox sözü gözələ demişəm.

Azər Güləliyev

ŞEYLANLI ŞEİR BULAĞIYDI

Laçının mərd kəndi idi,
Şeylanlı şeir bulağıydi!
Güney qaya quzey meşə,
"Həkəri çay" qıraqıydi,
Şeylanlı şeir bulağıydi!

Gül qoxusan qana çəkdik,
Dağ havasın cana çəkdik,
Çəşməsindən suyun içdik,
Söz bitirən gül bağıydi,
Şeylanlı şeir bulağıydi!

"Ağ Şəlalə" telləri tək,
Tel-tel idi şair ürək,
Dağlarına verdik kürək,
Qaya ilham çırağıydı,
Şeylanlı şeir bulağdı!

Dağ zirvəsi yaxın aya,
Zirvəsindən aldıq maya,
Qalxdı ordan qartal qıya,
Zirvə şair dayağıydı,
Şeylanlı şeir bulağdı!

Xatırladım o gülzarı,
Saça yağıdı dərdin qarı,
Orda sevdim gözəl yarı,
O vaxt ömrün gənc çağlığıdı,
Şeylanlı şeir bulağdı!

Azər, girov qaldı Laçın,
Qarabağa yollar açın,
Yurddə görəm elin köçün!
Bu da şair sorağıydı,
Şeylanlı şeir bulağdı!

ÖLÜM ADLI VERGİSİ VAR DÜNYANIN

İnsanların əli ilə qurulan,
Cah-cəlalı, hörgüsü var dünyanın.
Qəlbi açan, hərdən edən pərişan,
Mənzərəsi, sərgisi var dünyanın.

Bulağı var, meşəsi var, çölü var,
Tikanı var, qanqalı var, gülü var,
Köhnəsi var təzəsi var, tülü var,
İti uclu süngüsü var dünyanın.

Kasabı var, varlısı var, bəyi var,
Alimi var, aqılı var, səyi var,
Gəl-gəli var, get-geti var, həyi var,
Qanlar salan sevgisi var dünyanın.

Bahar-yayla payızı var qışı var,
Aran-dağla qayası var, daşı var,
Gecə gündüz, quru ilə yaşı var,
Gör neçə cür bölgüsü var dünyanın.

Azər niyə hicran sazin çalmasın?!
Haray-həşir yerə-göyə salmasın?!
İnsan ona borclu deyə qalmasın,
Ölüm adlı vergisi var dünyanın.

İSTƏYİR

Hicran qandalında çürüdü canım,
Könlüm öz dağların görmək istəyir!
Çıxb zirvələrdən dünyaya baxıb,
Cənnət təbiətin süzmək istəyir!

Ağ sürünü gələn kimi sağaydım,
Güneyində çəşir gəzib yiğaydım,
Kaş yağış olaydım, yurda yağaydım,
Əlim bənövşələr üzmək istəyir!

Azərəm, ürəyim şırıım-şırımdı!
Laçinsiz canım da, qardaş, yarımdı!
Əzab dayağımıdı, dərd də barındı,
Qürbət ürəyimi özəmək istəyir!

DAĞ YƏHUDİLƏRİ ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında dağ yəhudilərinin
yaşadıqları ərazilər

Dağ yəhudiləri (ivritlər) əsasən Quba rayonunda (Qırmızı Qəsəbə) və qismən Göyçayda, Bakının Balaxanı kəndində yaşayırlar. Yəhudilər əsrlər boyu Azərbaycanda öz dillərini, dinlərini, millimənəvi dəyərlərini, bir sözlə, mədəniyyət və ədəbiyyatlarını qoruyub saxlasalar da, azərbaycanlılarla sıx qaynayıb-qarışmışlar.

**DAĞ YƏHUDİLƏRİNİN ƏDƏBİYYAT
VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ**
(yəhudicə və azərbaycanca)

Simax Seyda

“İKİNCİ VƏTƏN - AZƏRBAYCAN!..”
(ixtisarla)

...Biz dağ yəhudiləri harada yaşadığımızdan asılı olmayaraq, oranı özümüz üçün Vətən hesab etmişik. Çoxumuz Azərbaycanda, bəzilərimiz Dərbənddə, Qroznıda, Nalçikdə, Mahaçqalada və başqa şəhər və kəndlərdə yaşamış, çörəyini yeyib, suyunu içdiyimiz ölkənin havası ilə nəfəs almışıq. Ürəyimizin məhəbbətini orada yaşayan xalqlara vermişik. Həmişə bir-birimiz ilə mehriban-mehriban oturub-durmuşuq. Sevinc və kədərimizi bir-birimiz ilə bölüşdürülmüşük. Azərbaycan xalqının adət-ənənələrinə hörmətlə yanaşmış və hörmət görmüşük.

Biz Azərbaycanda yaşayan dağ yəhudiləri bu ölkənin mədəniyyəti və ədəbiyyatından bəhrələnmişik. Ana dili kitabımız “Ana dili” və “Əlifba” olub. Analarımız laylamızı azəri və yəhudü dillərində oxuyublar. Dahi Xaqaninin, Nizaminin, Nəsiminin, Sabirin, Səməd Vurğunun, Mikayıł Müşfiqin, Rəsul Rzanın şeirləri ruhumuzu oxşayıb, bizə məhəbbət hissi aşayıb. Uşaqlarımız A.Şaiqin, A.Səhətin, Ə.Sabirin, M.Dilbazinin, M.Seyidzadənin şeirlərini oxuya-oxuya boy-a-başa çatıblar. Bir sözlə, Azərbaycan şairlərinin şeirləri bizim hamımız üçün bir məktəb rolunu oynayıb, gələcək həyata inamla baxmağa, insanlara məhəbbətlə yanaşmağa və dünyadan gözəlliliklərini duymağa çağırıb.

Dağ yəhudiləri Azərbaycan ədəbiyyatı ilə tanış ola-ola, həm də rus və dünya ədəbiyyatının məşhur şairlərini oxuyub, onların yaradıcılığından bəhrələniblər. Puşkinin, Lermontovun şeirləri qəlbimizi riqqətə gətirmişdir. Kimlər Nizami, Xaqani, Nəsimi, füzuli,

Vahid qəzəllərindən, Vaqif, Zakir, Sabir, S.Vurğunun, R.Rza, M.Müşfiqin şeirlərindən ilham almamışdır?

Hörmətli oxucular! Ona görə də mən klassik və çağdaş Azərbaycan şairlərinin bir çoxunun şeirlərinən seçmələri dağ yəhudiləri dilinə tərcümə etməyə başladım. Düşündüm ki, bizim dağ yəhudiləri də qoy Azərbaycan şairlərini öz doğma dillərdə mütləq etsinlər. Dağ yəhudiləri görsünlər ki, Azərbaycan ədəbiyyatı nə qədər zəngin, nə qədər mənalı və axıcıdır.

Bir məsələyə də aydınlıq gətirmək istəyirəm ki, bizim danışiq dilimizdə və şərimizdə Azərbaycan sözləri az deyil. Doğrudan da bu belədir. Uzun illər azərbaycanlılar arasında yaşayan, onların adət-ənənələri, həyat tərzləri ilə oturub-duran dağ yəhudiləri onların bəzi sözlərini də özlərinin gündəlik danışıqlarında və ədəbiyyatlarında işlətmışlar. Əlbəttə, aylar, illər keçəcək, bəzi Azərbaycan sözləri dağ yəhudiləri danışığından çıxacaq, yeni-yeni sözlər, yeni-yeni ifadələr ilə əvəz olunacaq. Çünkü bu dünyada heç nə öz yerində durmur, həyat daim inkişaf edir. Öz adlarını şair, elmlı, daha doğrusu, savadlı qoyan bəzi adamlar deyirlər ki, bizim dağ yəhudilərinin danışığından, ədəbiyyatından belə sözlər tezliklə aradan qaldırılmalıdır.

Əlbəttə, dağ yəhudiləri dili də get-gedə saflaşmalı, şairlərimiz şeirlərində Azərbaycan sözlərini az işlətməlidirlər. Bayaq dediyim kimi, bunun üçün aradan aylar, illər keçməlidir.

Antologiya üzərində işləyərkən bəzi çətinliklər ilə üzləşməli oldum. Bir tərəfdən klassik Azərbaycan şairlərinin şeirlərindəki fars, ərəb sözlərinin olması, digər tərəfdən qoşmalardakı, şeirlərdəki bəzi ifadələri, idiomaları oxuculara çatdırmaq. Allahın köməkliyi ilə mən bu çətinliklərin öhdəsindən necə lazımdırsa, eləcə də gəldim. Xüsusilə müasir şairlərdən B.Vahabzadənin, S.Tahirin, R.Rövşənin və başqalarının şeirlərinin tərcüməsi olduqca gözəl alınmışdı. Sözsüz ki, S.Vurğun, R.Rza, S.Rüstəm, N.Xəzri, H.Arif, M.Müşfiq, Ə.Cəmil, Ə.Cavaddan da etdiyim tərcümələr müvəffəqiyyətli çıxmışdır. Azərbaycan bayatlarından və bəzi dastanlardan etdiyim tərcümələr də yəqin ki, yəhudü oxucularının xoşuna gələcəkdir.

İlk dəfə çap olunan bu antologiyada Azərbaycan aşiq ədəbiyyatının da bəzi nümayəndələrinin şeirləri verilmişdir. Burada Dirili Qur-

bani, Tufarqanlı Abbas, Aşıq Valeh, Sarı Aşıq, Aşıq Ali, Aşıq Ələsgər, Molla Cuma və başqalarının qoşmaları böyük məhəbbətlə tərcümə edilmişdir.

Ümumiyyətlə, antologiyada 75 nəfərə yaxın şair və aşiqların şeirləri toplanmışdır. Bu tərcümələr arasında Nizaminin məşhur “Sənsiz” qəzəli, Natəvanın “Qərənfil”, Vaqifin “Durnalar”, “Bayram oldu”, S.Vurğunun “Azərbaycan”, R.Rzanın “Olum ya ölüm”, M.Müşfiqin “Məhəbbət”, “Küləklər”, H.Cavidin “Kor ərəbin mahnısı”, Ə.Cəmilin “Can nənə, bir nağıl de”, N.Həsənzadənin “Heç nə istəməyən qız”, Ə.Kərimin “İki sevgi” və başqalarının məşhur şeirləri də vardır.

Azərbaycan xalqı kimi yəhudü xalqı da bu gözəl şeirlərin çoxunu əzbərdən bilirlər. Uşaqlarımızın dilindən bu gün də M.Ə.Sabirin “Gəlgəl a yaz günləri”, “Uşaq və buz”, A.Şaiqin “Keçi”, “Ay pipiyi qan xoruz” şeirləri düşmür. Bayaq dediyim kimi, birinci dəfədir ki, dağ yəhudiləri tarixində belə bir antologiya nəşr olunur. Əlbəttə, burada ola bilər ki, mənim də səhvlərim olsun. Ona görə oxuculardan əvvəlcədən üzr istəyirəm. Əgər bilməyənlər varsa, qoy bilsinlər ki, Quba yəhudiləri ilə Şirvan yəhudilərinin, yaxud da Dərbənd yəhudilərinin danışığında xeyli fərq vardır. Buna ləhcə fərqləri desək, az olardı. Ümumiyyətlə, bu xalq bir-birlərindən uzaq düşdükləri üçün danışqlarındakı bu fərq özünü bürüzə verir. Ona görə bu şeirləri oxuyaşkən heç də təəccübənmək lazımdır.

Bir məsələni də qeyd etmək istəyirəm ki, şeirləri tərcümə edərkən bəzi şairlərin şeirləri əlimdə olmadığı üçün onları da çevirə bilmədim. Oxuların nəzərinə onu da çatdırmaq istəyirəm ki, bu antologiyanın ikinci kitabını da tərtib edəcəyəm. Allah qoysa, onda tərcümə edə bilmədiyim şairlərin şeirlərini tərcümə edib oxulara çatdıracağam.

Qoy bu antologiya iki xalqın — Azərbaycan və yəhudü xalqlarının həyatında, onların mədəni əlaqqələrinin genişlənməsi istiqamətində yeni bir körpü olsun.

DAĞ YƏHUDİ DİLİNƏ POETİK ÇEVİRİMƏLƏR

Çevirəni: S.Şeyda

MİLLİ HİMN

*Musiqisi: Üzeyir Hacıbəyov
Sözləri : Əhməd Cavad*

Azərbaycan, Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırlız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
Üç rəngli bayraqınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hərbə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər!
Hərə bir qəhrəman oldu!
Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!
Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə,
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən, şanlı Vətən!
Azərbaycan, Azərbaycan!

AZƏRBAYCON DÖVLƏTİRƏ HİMNİ

Azərbaycon, Azərbaycon, con Vətən,
Əy qəhrəmon, əy mehribon, xon Vətən!
Miqirorim əz cun imu ə rəhtü,
Miqirorim əz cun imu ə rəhtu.

Ə sə rənklü hələmovaz zihis şor,
Qürbu dorəym ə rəhtü hozor-hozor.
Ə qəd atəş dəmünd diho, şəhərə,
Yə qəhrəmon igid bisdo əsgərə.

Həziz Vətən! Biyo boşi qülüston,
Qürbutünüm mə həmişə, hər zomon.
Ə dülhoymu mühbəttü ambarı,
Həm qiməttü, həm hürməttü ambarı,

Həmustərəeri doşdə, vəbərdə
hələmtüre əri pişoho bərdə,
Həyrətünü bütün həşqlü covonho,
Türə xosdə odomiho, insonho.

YƏ ZƏMONƏMİ

(“Koroğlu” dastanından)

Dəshoymə lərzirə, çummə tor dirə,
Mənüm pir birekor, yə zəmonəmi?
Çü soxum nəsdanüm fə qof kufdirə,
Mənüm pir birekor, yə zəmonəimi?

Yə igid mürdəki misoxut qiryə,
Yə çü nitov burra xəncəri diyə,
Omori namərdə zəmoni quygə,
Mənüm pir birekor, yə zəmonəmi?

Həytər igid əcə, mərd igid əcə,
Namərdho əz mərdo visdonu bocə.
Yəpəloq ə tərlən middədü pəncə,
Mənüm pir birekor, yə zəmonəmi?

Omo hümürmərə diyə əxiri,
Nitam dəhvə kürdə dülmə pir biri,
Tüfəng vədirəmo həytər çü züri,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Koroqlu Qırata migəşd ə sərү,
Miyofdo düşmənə ə zir poy sərү,
Doqho lərzirənbü əz yə nərəyü,
Mənüm birəkor, yə zəmonəmi?

Nizami Gəncəvi

TÜSÜZ

Hər şəvmə bisdo dərd, qəm, qüssə, müsibət tüsüz,
Kəşirə nəfəsmdə rafd hədər səhət tüsüz.

Türə u dül vəbərdə ə həşqtü şəhvə soxdum,
Əz dərdü tü su qürdüm, nisd əmə taqət tüsüz.

Üzgə yə səvgili yor çütar qərdüm imuhol,
Danusdum tuş qufdırı: «Mikəşüm həsrət» tüsüz.

Tü dülmərə sahibi, ə pişoytu qulum mə,
Tü həzizi mə ucuz, yə hiçum həlbət tüsüz.

Çummə nəs ofdo turə, bəxtmə ambar xisiri,
Əri virixdən nisdi əmə cəsarət tüsüz.

Tü əgər əz Nizami ərxyoyn bisdoriqəş,
U həmişə qəşd türə, nəbisto rahət tüsüz.

OMORƏBU

Ə xunəymu xəlvət-xəlvət imşəv yor omorəbu,
Ruyi əz məng diyəş qızəl nazlü nigor omorəbu.

Əz qül sifət rixdə ərəq dəqürdəbu ruy ənurə,
Ə yon ovçı əz vişəho buyi çinor omorəbu.

Əz pəhniki çum dakoşdə mə əyu həy dənüşürüm,
Ə yon ovçı əz vişəho buyi çinor omorəbu.

Əyə cigə ə xov rafdim, tə çin səbəh kəyf kəşirim,
Ə boq-boqçay sürxə bəxtmə ambara bor omorəbu.

Qufdi: - Bəxti rəfdə gərək, qu diyə çü xostəni, yor?
Muqum ki, yə moçış bəxş di. Xub ki, dildor omorəbu.

Qirisd, qirisd u nazənin, nə poisd rofd çumi hərsi,
Ə qəd ataş suxənd mərə, beixtiyər omorəbu.

Əy Nizami! Qufdi birdən əz xov xəbər bisdorum mə,
Vinirüm ki, rofdi qülmə, çumi xumor omorəbu.

Molla Pənah Vaqif

DURNƏHO

Ə ruy h, əsmu biyoyt qənət nə zənit.
Yə kəm poit, mərə şinit, durnəho.
Dəstə qurdə omorənit əz çəho?
Əz hol işmu yə xəbər dit, durnəho.

Çumi mundi ə rəh işmu Baqdadə,
Cigəşmu bu u tarafho yə vəhdə.
Omon ruzi qənət zənit ahəstə,
Telhoşmurə nəbu şənit, durnəho.

Xəyli vəxti kəşirənüm dərd yorə,,
Pərvapnəho ə sər çiroq omorə,
Ədəm qəşdə u raçə çum nigorə,
Viniritgə əzmə quyit, durnəho.

Sürməliyə çumhoyuni h, əşq dülmə,
Əz bədnəzər ə dur qərdo u qülmə.
Nəs xosdənüm işmu dur qərdit əzmə,
Birdən nəbu çəşmiş boşit, durnəho.

Nazənin-nazənin misoxit ovoz,
Ruhho taza imbu, kəyfho xəyli saz.
Vaqifəş poy dülü həy soxu pərvaz,
Əyə cigə qənəd zənit, durnəho.

Xurşudbanu Natəvan

QƏRƏNFİL

Çənd mə ki mixoyu türə qərənfil?
Oşuqə ədəy h, əşq dorə, qərənfil?

Ə qəd ən qülşənho kəyfsüz poisdəy,
Yəqint səvmiş soxdəy yorə, qərənfil?

Qülho cəng miqirü, bocəh mizənү,
Həmişə zəvər gi sərə, qərənfil?

Həyf ki, bofoi nisdi hüلومə,
Murov raçiyi par zərə, qərənfil.

Əz ruy piş sox burov pərdəy ən naza,
Əz yor nə vədəşən mərə, qərənfil?

Mirzə Ələkbər Sabir

NƏİL OMORƏ

Xandostu, omoni nəil omorə,
Sifətü yomoni nəil omorə.

Vay, vay! Hiç ə inson oxşori nisdi,
Yə xüşqə şəkili kor-bori nisdi,
Heytər şüvər nibu, simsori nisdi
Səri sər qoboni, nəil omorə.
Sifəti yomoni, nəil omorə.

U ruz ki, ərimə nişan vəqürdit,
Ambar tərif dorit, numırə qürdit,
İmuhoj danusdum şüvər şüvər nisd,
Xandostu, omoni nəil omorə,
Sifətü yomoni nəil omorə.

Tərsürüm, oy omon, dülmə xun bisdo,
Nazik vorə bisdo, nimə cun bisdo,
Dodo, kup-kup dodo və zəbun bisdo.
Qu i çü zomoni. Nəil omorə,
Sifətü yomoni nəil omorə.

Yə hünlürə filəh vəri ə sərү,
Qoşyurə muhoyi sipsipi biri,
Kələ bəbəyməni, quyigə piri.
Həşdanki xortdani, nəil omorə,
Sifətü yomoni nəil omorə.

Ədəy əz ləhəyi rixdə ovhoyi,
Pisə buy omorə əz həlovhoyi,
Tərsirənüm nəznik rafdə mə əyi,
Mara xuno çuni, nəil omorə,
Sifətü yomoni nəil omorə.

Səməd Vurğun

AZƏRBAYCON

(Yə bəxş)

Həy quroşdəm əzi doqho,
Durna çumlu əz biloqho,
Şinirəm əz qof misoxho,
Sakit rixdə arazhorə,
Sinamiş soxdəm dusdə, yorə.
Xəlq danusdə tü ənməni,
Yuvay məni, məskən məni.
Həm dədəy, həm Vətənməni,
Dur imbumi dül hiç əz con,
Azərbaycon, Azərbaycon!

Mə yə həyil, tü yə dədəy,
Dü-yəkirə xostənim həy.
Par zərümgə ə çüco key,
Kənə tüni dan yuvoymə,
Xori kələ bəbəhoymə,

Qüror əz doq, tü əz aran,
Əz Astara, əz Lənkəran.
Əz Afrika, əz Hindisdan.
İncə quşho qinoq miyov,
Diyə pisi, bədi nitov.

Zərdə sünbüл nun imuni,
Pəmbəy imu cun imuni
Şirə kəş əz onqur uni,
Səbəh-səbəh şüqəm qısnə,
Qüvət biyov ə qul gənə.

Ə kəmər həsb nüş ə Qazax,
Həy sox urə xostə çü vəxt.
Həsb bisdoqəş ə qəd ərəq,
Yoyloqhorə gəşd tü həmiş,
Əz Kəpəz ə Göy-göl dəniş.

Dül qiroşdə əz Qarabooq,
Koh əzi doq, koh əzu doq.
Şəv birəki əz dur əncəq,
Biyov Xana həy xundəyi,
Qarabağa şikəstəyi.

Vorvoriho naz soxdəki,
Ə kin dirhoy poyu təki,
Dül imuni qüzəl Boku,
Üşüqlünü quvot ən qof,
Astarohoy səbəhi sof.

Qüzəl vətən şin tü mərə,
Xub-xub quyum qof dülmərə,
Ə xəlqəvoz yəki birə,
Tü şori sox, xənd hər zomon.
Azərbaycon, Azərbaycon!

Rəsul Rza

KƏYFLÜ İSGƏNDƏR

Ki əz dərd xurdə,
Ki əz kəyf xüsdə.
Ki əz taza paltar tərsirə,
Kiş əz kəfən.
İsgəndərə pürsirənit əz mə?
İsgəndər xurdənbu.

Ləqəbiş kəyflü İsgəndər bu.
Sooqə mürdəhorə dərdi
Şəv-rüz nərahət misxod urə,
Həbuqə əyə poçt korsoxd imbiso,
Nə qəm. Nə şorob mixurd.
Hümüri ə qəd mürdəho mqiroşd
Səssüz, sakit.
Qinəmiş nə soxit İsgəndərə,
Yomon birə donit,
Dərdə ə sər ofdorəqor,
Və qəm-qüssə kəşirəqor.

Məmməd Araz

SALAMAT BOŞ

Diyə nə omorum bəlkə incikə,
Dumon salamat boş, doq salamat boş!
Bulutho əz çumho hərs rixdə quyqə,
Buston salamatr boş, boq salamat boş!

Tarlanho par zərə ədərə rafdə,
Nərqüzho ə çəmən zərd bisto ofdo,
Yə qızəl ə dəsməyə yə dəstə qül do,
Cəyron salamat boş, ox salamat boş!

İncə sofəlüni hər taraf, hər yon
Bisdorum ə çəmən, ə qülin həyron,
Midoru nummərə xəlq əyi dəvron,
Dəvron salamat boş, xəlq salamat boş!

Doqhorə pələnqi, həm şiri tündi,
Şohirə nəqməyi, şeyri tündi.
Vori, bərkəti, hər xəyri tündi,
Çupon salamat boş, soq-salamat boş!

Ramiz Rövşən

İMURƏ

Ə şirinə xov dəbirim,
Ya zalum şovund imurə.
Dədəyhorə əz quçoqi,
Əyi dünyo şənd imurə.

Ambar kəşdim i rəhhorə,
Həy şəv soxdum səbəhhorə,
Əyə çıkə soxdə kurə,
Ə dəs vəçəvund imurə.

Rəh çünikə nəsdanbirim,
Əz dünhoy rafdara dirim,
Koş ə hüلوم niyə niyəmorim,
Dədəyho furmund imurə.

Ə zomonə, zomonə,
Nəki ə dəs komonə.
Xərəho ədəy çüy xürdə,
Həsbho mundi bikonə.

Nə dəşən ə dərd mərə,
Vinum yor həmdərd mərə.
Ə namərd mühtoç nəsox,
Küs ə pişoy mərd mərə.

DÜNYO ƏMƏ TONİŞ OMO

Rafdüm ləpir poyhoymə mund,
Qof nə soxdum, qofhoymə mund.
Dənişürüm çummə çarust,
Dünyo əmə tonış omo.

Doq, sənq əni əmə tonış,
Həminoni əmə tonış.
Hey hərs rüxünd çummə, dəniş,
Dünyo əmə tonış omo.

Düyümün boy omorəmmi?
Omorəmmi, vinirəmmi?
Hümür soxdəm, sur birəmmi?
Dünyo əmə tonış omo.

DAĞ YƏHÜDİLƏRİNİN POEZİYASI (azərbaycanca və yəhudicə)

Simax Seyda

NOVRUZ BAYRAMI

Salam, Novruz bayramı,
Salam, ay ayz bayramı!
Bu gün gülüb-sevinir,
Şadlaq eyləyir hamı.

Göyərib səmənilər,
Bəzənibdir xonçalar.
İnsanların üzünə
Gülür bağlar-baxçalar.

Bənövşənin, nərgizin,
Ətri tutb hər yeri.
Torpağa həyat verir,
Günəşin şəfəqləri.

Yenə ötür qumrular,
Sellər, sular çağlayır.
Gözəllik insanları,
Öz yolundan saxlayır.

BƏNÖVŞƏ

Vasal omorəki vokundəni tü,
Dorəni doqhorə raçı, bənəvşə.
İni ə kintünüm sərə zəvər qi,
Dəniş tü çü imbu həçi, bənövşə.

Xəyli zomon hisdi ətü bənd birəm,
Diyəş xoşbəxt birəm, mozolmənd birəm
Razi niboşum ki, kəsi qüssə, qəm
Usüziş i dünyoh puçi, bənəvşə?

Türə əz numtünü yormərə numi,
Mərə dövlətmərə, vormərə numi
Mundi ə siffəttü şohirə çumi,
Həytər qızəl hisdi ərçü. bənəvşə?

Hər türə dirəki mərə həz dorə,
Ə dülmə mühbət, səvqi ofdorə
Simax mihid imbu viniqə yorə,
Əji u nazənin, əji bənəvşə?

SOR MƏNİ

Sən ey mənim axtaranım, soranım,
Hörmət edib tez-tez məni ananım,
Bağım, baxçam, telli sazım, kamanım, -
Neçə-neçə kənd şəhərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

Yadımdadır o uşaqlıq illəri,
Dağ çayının aşüb-daşan selləri,
Pay-piyada dolaşirdim çölləri,
Hər gecədən, hər səhərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

İlhamımdır babaların topağı,
Qəlbimdədir ləpələrin coşmağı,
Ay bacılar, ay qardaşlar yaz çağrı,
Lalələrdən, tər gullərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

Məftun etməz ürəyimi dövlət-var ,
İllər keçir, üzə gülür arzular,
Simax, yoxdur bu dünyaya etibar,
Qədir bilən bu ellərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

XUN, YUSİF

Ətri Yusif ben Yoxay

Şinirəki əsə türə,
Təmizə nəfəs türə,
Dülho ədəf şor birə,
Di imurə jun, Yusif!

Hər xundəqor Xan nibu,
Yə qürqiş aslan nibu,
Boqbonsüz qülşon nibu,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

Məhni qənətlü birə,
Dülho mühbətlü birə,
Diyəş mühbətlü birə,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

Simax məcnun səs tündi,
Quyqə Əbülfəz tündi,
Soh doqi, Kəpəz tündi,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

OXU QARDAŞIM

Müğənni Yüsif ben Yoyxaya ithaf edirəm

Riqqətə gətirdi qəlbimi səsin,
Bahar nəfəsidir sanki nefəsin,
Bütün el, obada yoxdur əvəzin,
Vurğundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım!

Sənin mahnıların gül kimi incə,
Ruh verir qocaya, ruh verir gəncə,
Çağlayır gör necə, dinir gör necə,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

Səsin Kanadadan, Nyu-Yorkdan gəlir,
Gözəl Fransada göyə yüksəlir,
Səni Moskvada nəgməkar bilir,
Vurğundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

Simaxın qəlbində daim yerin var,
Bir-birindən şirin nəgmələrin var,
İsrail səninlə edir iftixar,
Vurğundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

NATƏVAN

Gözəlliklər yurdudur,
Başdan başa Qaradağ.

Düzlərdə gül-çiçəyə,
Dağlarda sən qara bax.

Bu torpaqda doğulmuş,
Bir zamanlar Natəvan.

Şuşanıñşair qızı,
Şeirə, sənətə heyran.

Xan qızı həm qayğıkeş,
Həm də mehribakn idi.

Yoxsulların halına,
Alışib-yanan idi.

Qüvvət alıb, güc alıb,
Vətən torpağından o,

Şuşayda su çəkdirmiş,
İsa bulağından o.

Xan qızının şöhrəti,
Yayılmış hər tərəfə.

Şer məclislerində,
Yad edilmiş hər dəfə.

Anton Aqarunov

AZƏRBAYCANIM

Gəlin siz a dostlar, gəzək dünyani,
Bir kino lentinə çəkək dünyani.
Görək kim qazanar şöhrəti, şanı.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Sıravi uzanmış sıra dağları,
Yaşıl meşələrdə ceyran, maralı.
Dünyaya məşhurdur Göyçayın narı,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Şahdağ ətəyində Quba şəhəri,
Dünya miqyasında bəllidir yeri.
Alması olmuşdur dillər əzbəri,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Məndən inciməsin gözəl Naxçıvan,
Onun saf adı da dünyamızda var.
Yer altı suyunun ləzzət dadı var.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Başdan başa deyim sənə gülüstan,
Dillərdə olubsan sən böyük dastan.
Bol tərəvəz verir bizim Lənkəran,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Mil-Muğan torpağı ağ pambıq verir,
Pambıq da ölkəyə bol sərvət verir.
Adı ürkəklərdə güc, qüvvət verir,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Qara qızıl fantan vurur Xəzərdə,
Nefti çoxdur Abşeronda, hər yerdə.
İnsanlar yaradır, qurur burada,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Yaşıl meşələri, yaşıl çölləri,
Şəffaf bulaqları, mavi gölləri,
Bol dövlət verən gözəl Xəzəri,
Belə Azərbaycan de harda vardır.

Çayların adını söyləyim sizə,
Dərədən, təpədən çıxmışlar düzə.
Kür çayı, Arazım axır dənizə
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Vətəni tərk etmiş həmvətənlərim,
On il qərib yaşamaqdan, dostlarım,
Yaxşıdır bir günü ana Vətəni.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Hər şeyi yenidən başlamaq üçün,
Yenidən birlikdə yaşamaq üçün,
Yığışaq vətəndə gələcək üçün,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Mən aşib keçmirəm tarixim üstdən,
Mənə əzab verir, axı anamdır.
Vaxt gələr qayıdar kim köçüb burdan
Belə Azərbaycan de, kimdə vardır.

İKİ XALQIN DOSTLUĞU

Gəlin siz a dostlar, gəlin görüşək,
Gəlin qucaqlaşıb bir-bir öpüşək.
Bilirsiz nə qədər, şadam mən bu gün,
Sizi xoşbəxt, gülərzüzlü görəcək.

Kim ayırar bizi bir-birimizdən,
Kimin gücü çatar, ayırsın bizi.
Ömürlük dostuq biz Azəri xalqla,
Allah belə yaratmış ürəyimizi.

Hər vaxt sevinərik, hər vaxt gülərik,
Çünki bu xoşbəxt həyat bizimdir.
Biz mərd insanlıq, qədir bilənik,
Gözəl Azərbaycan, əlbət bizimdir.

Bizim ana yurdumuz Azərbaycan,
Gül açılmış, güllü bağa dönübdür.
Artıq nəki zülm var, nədəki vuran,
Heçt vaxtı enilməz dağa dönübdür.

Bizim İsrailin qəlbində varsan,
Xalqımız unutmamış, unutmaz səni.
Şairlər vətəni nə bəxtiyarsan,
Şair Anton hər vaxt xatirlər səni.

* * *

Yə dusdtü vokundgə sirr türə ə kəsho,
Əz düşmə ziyyət tan tü urə ə dünyo.

Ə h, oşırəvoz dust birə, ə kosib məxənd,
Əz xüşdə zu madaray, imboşı mixənnət.

Xalqə voyisdgə türə kəşü pişovo,
Gurin gi xüsdərə mə gəşd ə nəloyiqovo.

SİMANTU GƏRDO

Əri 63 sala birəyi düstmə
Simon Borisoviç nuvusdəm.

Əz xori bəbəho, adəm soxdə,
Əy dust mə, həmişə dül tü şor gərdo
Yə biroro xuno, türə mə xostə
İ şast sə salay tü simontu gərdo.

Əl dül mə əri tü, dəri niyyətho,
Çənd salho zivisdi, cun soqi gərdo.
Zəmi salamatı, həmi xəndə lov,
İ gufidirəhoy mə, əz xudo gərdo.

Dültü yə təmizi, guzkirə xuno,
Hörmət tü ambarı ə qəriş dustho.
Anton türə xostə, biroro xuno
İ şast sə salay tü simantu gərdo.

AD GÜNÜN MÜBARƏK

*Dostum Simon Borisoviçim
ad gününə həsr edirən...*

Salam Simon qardaş! Bir insan kimi,
Daim uca görüm sənin başını.
Bu gün mən də səni bir şair kimi,
Təbrik edirəm altmış üç yaşını.

Xalqımız unutmaz səni heç zaman,
Dünyada əbədi insansan, insan.
Xalqına köməklik göstərən adam,
Gördüyün əməllər şahidi sənsən.

Xalqımızın sədaqətli oğlusuz,
Sözündən dönməyən insan oğlusuz.
Xalqın sevgisindən bil yaşasanız,
İnan vallah, siz çox yaşayacaqsınız.

Sənin mərdliyinə bizim xalqımız
Baxıb ilham alır səndən doyunca
İnan, sağlıq olsun, hər yaşını da
Təbrik edəcəyik səni görünçə.

BİXƏBƏRƏM MƏN

Bir gözəlin eşqiylə əcəb divanəyəm mən,
Xalq elə bilir ki, guya bəxtəvərəm mən.

Nə üçün bu qədər zülm eləyir mənə o gül,
Dözürəm zülmələrə, çünki onu sevirəm mən.

Məqsədimə çatmaq üçün yüz dəfə can versəm,
Vaxt gələr sözsüz ki, məqsədimə çataram mən.

Kim saysa məni quluyam o nazlı dilbərin,
Səhvdir, o gözəlin yanında bir ağayam mən.

Həmişə istəyi rəm dostum şad, sevinc olsun,
Heç-vaxt, heç kəsin pis gününü istəmirəm mən.

Anton, deyirlər çox insanlarda vəfa yoxdur,
Elə bilmə ki, bu dünyada bixəbərəm mən.

BİSTOGƏ

Ləzzətsüz imbu xurdəy odomi holol nəbistogə,
Xubiş mizvü hiç dərdü nə qəmü nəbistogə.

Əzu inson hiç məhəl əh, ilom inson niimbu,
Əgə urə əqül nə danandayı nəbistogə.

Çü soxdənüm əzuni raç buho zənanəki mə,
Məxbər bədən, siyə-qoş, siyə-çumü nəbistogə.

Əkəsho həmişə mühdəc imboşı urə dan tü,
Türə əgə mol-dövlət nə əqül tü nəbistogə.

Uvaxt nuş imbu ə cun odomi xuruho içki,
Ə hololə süfrə nüsdə, cəng, dəh, vo nəbistogə

Hər vaxt xubi inco Anton, dan tü ginə h, hidimi
Tərs uni ə u h, ilom sual-covobü bistogə.

QUBA ŞƏHƏRİ

Məni şair yetirib
Mənim Quba şəhərim.
Başları gül gətirib
Mənim Quba şəhərim.

Torpağında göz açmışam,
Qoynunda böyümüşəm,
Yaratmışam, yazmışam.
Mənim Quba şəhərim.

Dolayı yolların var,
Aşılmañ dağların var,
Gözəldir hər il bahar,
Mənim Quba şəhərim.

Daha qəm eləmirəm,
Toylarına gələrəm,
Xalqımla mən gülərəm,
Mənim Quba şəhərim.

ŞƏHƏR QÜBƏY MƏ

Mərə şoir soxd xudoy mə,
U, eşq dəşəndi ə dül mə,
Xundəm, nüvüsədəm, şor birəm,
Ə u şəhər Qubəymə.

Ə u xorı çum vokundəm,
Ə qicoqu kələ birəm,
Xubə ruzho unco dirəm,
Ə u şəhər Qubəymə.

Sərűü vərflü şoh doqu hist,
Təmizə ov, bilşoqho hist,
Ceyron gəşdü yəyloqho hist.
Ə u şəhər Qübəymə.

Mə Qübərə rafdüm, dürüm,
Əz xubiyo həzz vəgündüm,
Con güfdirə, con şinürüm,
Ə u şəhər Qübəymə.

Ə DUXDƏR

Dül türə ə sər dül mə,
Vəni, duxdər. guş dorum mə.
Vünüm, ə qəd ən dül tü
Dərigə eşq-mühbət mə.

Nədəgə eşq ə dul tü,
Ərçü mərə, duxdər tü.
Eşq-mühbətsüz xosdumgə,
Ləzzət nüdü sevgi tü.

Ədül tü dəgə eşq mə,
Tob nüdü, dan i dül mə.
Su mügürü, musuxu
Əz eşq tü i bədənmə.

Anton mugu. ə duxdər,
Gərdoş tü yə bəxtəvər.
Xubə xosyət hist türə,
U əz hərçü hist zəvər.

YYSQ VƏ KULTUROLOJİ LAYİHƏ BARƏDƏ

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu 1998-ci ildə yaradılıb, həmin il təsis qurultayını keçirib, 1999-cu ildə AR Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən dövlət qeydiyyatına götürüllüb.

Təşkilatın üzvləri yaradıcı insanlar – yazıçılar, şairlər, jurnalistlər, publisistlər, təqnidçilər, tərcüməçilər, filoloqlar, sənətin müxtəlif sahələrinin adamları və sadə ədəbiyyatsevər şəxslərdən ibarətdir.

YYSQ-nin icraedici orqanı: sədr və 7 nəfərlik İdarə Heyəti, qanunverici orqan: 9 nəfərlik Məclis, nəzarətedici orqan: 3 nəfərlik Mərkəzi Nəzarət-Təftiş Komissiyası. Üzvlərinin sayı: aktiv – 40, ümumi 168 nəfər. YYSQ Milli QHT Forumunun, AR GT Milli Şurasının üzvüdür, respublikanın əsas 6 bölgəsində (Sumqayıt, Quba, Cəlilabad, Lənkəran, Gəncə, Qazax, Naxçıvan) bölmələri fəaliyyət göstərir. Daha geniş məlumatlar bu saytda: www.yysq.azeriblog.com

YYSQ-nin əsas fəaliyyəti milli, eləcə də dünya mədəniyyətini və ədəbiyyatını həm ölkə daxilində, həm də xaricdə təbliğ etmək, yeni nəsil yaradıcı insanların əqli-intellektual, sosial və müəlliflik hüquqlarının qorunması istiqamətdə fəaliyyət göstərmək, sənət adamlarının yaradıcılığını cəmiyyətə tanıtmaq, çağdaş mədəniyyəti və ədəbiyyatı inkişaf etdirməklə milli kulturoloji-intellektual düşüncənin zənginləşməsinə yardımçı olmaq, mədəniyyətlərlərəsi dialoqu, sivilizasiyaların integrasiyani gücləndirməklə qloballaşan dünyada Azərbaycanın inkişafına, estetik-bədii irsini yüksək səviyyəyə çatdırmaqdır. Bu istiqamətdə isə ədəbi-mədəni, kulturoloji hadisələrin təşkili, hüquqi-mədəni maariçilik, gənc yaradıcı insanların ictimai maraqlarını ifadə etmək, mədəniyyətlə, ədəbiyyatla bağlı layihələri hazırlanmaq və həyata keçirməklə qurum qarçısına qoymuş məqsədlərə çatmağa çalışır.

YYSQ 10 ildir ki, respublika əhəmiyyətli və beynəlxalq səviyyəli mədəniyyət, ədəbiyyat, sənət, kitab nəşri və təbliği, qəzetçilik, yeni mass-media və Internet fəaliyyəti ilə məşğul olur. Səkkiz dəfə Bakı Kitab Bayramı – illik Milli Kulturoloji layihə həyata keçirmiş, 4 kitab nəşr etmiş, çoxsaylı mətbuat-ədəbiyyat layihələri həyata keçirmişdir. Hazırda Internetdə və ictimai düşüncədə “Virtual Azərbaycan”

Layihəsini gerçekleştirir. YYSQ-nun bu dəyərli layihəsi əsasında “Virtual Hiper Elektron Kitabxana - Sadələşdirilmiş Milli e-Axtarış Sistemi” İnternet portalı yaradılıb. 1000-ə yaxın səhifəsi olan saytin istifadəçisi 1-5 saniyə ərzində müxtəlif kitabların (1 000 000 - bir milyon) elektron variantını əldə etmək imkanı qazanır. www.xariciedebiyyat.azeriblog.com ünvanına daxil olmaqla, Azərbaycan, türk, rus, ingilis və başqa dillərdə olan elmi, tarixi, bədii, dini, ictimai-siyasi kitablardan istifadə etmək mümkündür (indiyə qədər toplam 700 000 Internet istifadəçisi yararlanıb). Saytda, həmçinin dünya ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcümələri də yer alıb. Saytin pulsuzdur, bu hiper elektron kitabxana və e-axtarış sistemi YYSQ tərəfindən həyata keçirilən “Virtual Azərbaycan” layihəsinin bir hissəsidir. Eyni zamanda Art-İnfö (www.azeriedebiyyati.azeriblog.com) saytında çağdaş dünya və milli mədəniyyət xəbərləri, analitik yazılar və digər lazımlı kulturoloji materiallarla tanışlıq imkanı əldə edilir. www.artyazar.azeriblog.com ünvanlı Internet portalında dünya ədəbiyyatının - ədəbi-bədii, elmi-filozi, fəlsəfi-kulturoloji düşüncəsinin maraqlı, bir sözlə bəşəriyyətin indiyə qədər yaratdığı dəyərli nümunələri yer almışdır.

Azərbaycanda gedən yeni mədəniyyət və ədəbiyyat, eləcə də cəmiyyətimizin demokratikləşməsi prosesində fəal iştirak edən YYSQ yeni nəsil yatađıcı insanların intellektual-kulturoloji potensialını ölkəmizin inkişafına yönəltmək, milli-mədəni irsimizi dünyada tanıtmaq, çağdaş mədəniyyəti və ədəbiyyatımızı zənginləşdirmək məqsədiylə 2007-ci ildə aşağıdakı layihələri həyata keçirib.

1. VII Bakı Kitab Bayramı – hər il keçirilən Kulturoloji layihə çərçivəsində gerçəkləşdirilib (Layihə qismən Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyi tərəfindən maliyyələşdirilib):

- a) İlın Kitabı sənət müsabiqəsi (fevral – may, 2007);
- b) Kitab nəşri və yayımı problemlərinə həsr olunmuş dəyirmi masa (mart, 2007)
- c) YUNESKO-nun xəttiylə bütün dünyada qeyd edilən 23 aprel – Beynəlxalq Müəllif Hüquqları və Kitab Günü, eləcə də 26 aprel – Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Gününe həsr olunmuş yeni nəsil yazarların Dəyirmi masası və ədəbi-bədii görüşü (aprel, 2007);

- d) Yeni nəsil yazarların təzə nəşr olunmuş kitablarına ictimai baxış (aprel, 2007);
- e) Gənc Yazarların kitablarının sərgisi (may, 2007);
- f) Yeni kitabların və nəşr məhsullarının sərgisi, nümayishi, müzakirəsi (may, 2007);
- g) VII Bakı Kitab Bayramının təntənəli mərasimi, mükafatlandırma məclisi, yazarlarla oxucuların görüşü (may, 2007);
- h) XIX Beynəlxalq Moskva Kitab Sərgi-Yarmarkasına seçmə milli kitabların hazırlanması və göndərilməsi (may-iyul, 2007).

2. Gənclər Təşkilatlarının II Ümumrespublika Sərgisində ayrıca stendlə iştirak etdik (may, 2007).

3. “Yeni Tənqid və Çağdaş ədəbi proses” mövzüsündə Elmi-Kulturoloji Konfrans. Azərbaycan Yazıçılar Birliyi ilə birgə (may, 2007);

4. “Ümid Yeri” Xeyriyyə Cəmiyyətinin nəzdindəki “Ümid Yeri” Sığınacaq Evinin Kitabxanasna yeni kitabların bağışlanması və səfil uşaqlarla görüş (iyun, 2007);

5. II Respublika Kitab Sərgisində gənc yazarların kitablarından ibarət ayrıca stend və ekspozisiyaya iştirak edildi (may, 2007) və b.

Təşkilatda yaradıcı insanlar – yazıçılar, şairlər, jurnalistlər, publisistlər, tənqidçilər, tərcüməçilər, filoloqlar, ədəbiyyatşunas mütəxəsislər, sənətin müxtəlif sahələrinin adamları və sadə ədəbiyyatsevər şəxslər birləşir.

“Azərbaycan: müxtəlif mədəniyyətlərin birləşdiyi ümmüki evimiz” Kulturoloji Layihə

Yer kürəsində 2000-dən 4000- ə qədər xalq, millət və etnik qrup yaşayır. Dünyada bu qədər xalq, millət və etnik qrupun olması bir o qədər də psixologiya, etnomədəniyyət, etnik şür, mentalitet, həyat və davranış tərzinin olması deməkdir. Bu müxtəlifliklərin öyrənilməsi, azsaylı xalqların milli mədəni dəyərlərinin geniş ictimai sferada təbliği, yaşadılması həm də müasir demokratik dünyada inkişafın başlıca prinsipinə və göstəricisinə keçirilib. Hər hansı bir dövlətin demokratik inkişafının bir ölçüsü də onun ərazisində yaşayan xalqlara

olan münasibətidir. Dünyanın əksər çoxmillətli dövlətləri sırasında Azərbaycan Respublikası da var. Bu gün Azərbaycan yerli aborigen tayfa birləşmələri və xalqlarla yanaşı öz taleyini bu torpağa bağlayan bir sıra milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik qrupların da doğma vətəninə çevrilib. Zaqatala-Qax rayonları ərazisində yaşayan avarlar, inqiloylar, Azərbaycanın Qafqaz dilləri ailəsinin ləzgi qrupuna daxil olan saxurlar, Qəbələ rayonunda yaşayan udinlər, əslər boyu azərbaycanlılarla, xüsusən Quba rayonu ərazisində və Bakıda yaşayan dağ yəhudiləri, tatlar, kürdlər, talişlər bu gün Azərbaycanın etnik xəritəsini çox zəngindəşdirirlər. Bu gün Azərbaycan mədəniyyəti kimi vahid termin altında çox zəngin musiqi, folklor nümunələri, ədəbiyyat, xüsusən poeziya mövcuddur. Əgər bir tərəfdən bütün bu etnik qruplar öz dillərində olan ədəbiyyat və musiqi əsərləri yaradırlarsa, digər tərəfdən öz kiçik və gözəl mədəniyyətlərinin çalarını ümmumazərbaycan mədəniyyətinin tərkib hissəinə çevirirlər. Nümunə kimi göstərə bilərik: bu gün çoxsayda taliş ədəbiyyatçıları, şairləri vardır ki, onlar taliş dilində maraqlı şeirlər yazmaqla yanaşı, həm də dölət dili olan Azərbaycan türkçəsində də yazış-yaradır, ümumi ədəbi mənzərəyə öz koloritlərini əlavə edirlər. Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, yaradıcı sənət sahələri arasında söz sənəti qədim tarixə malikdirsə, ədəbiyyat sahəsində də dilin ən ali hadisəsi sayılan poeziya daha mükəmməl yaradıcılıq məhsulu hesab edilir. Təəssüflər olsun ki, indiyə qədər bu xalqların ədəbiyyatı və folklor nümunələri sistemli tədqiq, nəşr və yayımı istənilən səviyyədə təşkil olunmayıb. Bəzi dillərdə isə danışanların sayı get-gedə azalır, onların birdəfəlik yox olma təhlükəsi var.

Ədəbiyyatçılar, kulturoloqlar, mədəniyyət sahəsinin mütəxəsisləri, taliş, tat, dağ yəhudiləri, avar, ləzgi, udin, kurd icmalarının nümayəndələri, jurnalistlər, KİV, kitabxanaçılar, dilçilər, filoloqlar, etnoqrafiya mütəxəsisləri, konfiliktoloqlar, xalqşünaslar, sosioloqlar, siyasətçilər və b. bu layihədən faydalana biləcəklər.

İÇİNDƏKİLƏR

Ümumazərbaycan mədəniyyətinin - ədəbiyyatının yeni qatları.....	3
Azərbaycan etnik mədəniyyəti.....	7
Azərbaycan Respublikasında milli azlıqlara mənsub olan şəxslərin hüquqlarının qorunması üzrə mövcud vəziyyət.....	10
Ləzgi ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	15
Talış ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	100
Avar ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	151
Tat ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	182
Udin ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	201
Kürd ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	235
Dağ yəhudilərinin ədəbiyyat və folklor nümunələri.....	256
Təşkilat və kulturoloji layihə barədə.....	283

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu

BİR XALÇANIN İLMƏLƏRİ

Korrektor: Günay Şixəliyeva

Yığıcı: Arzu

Bədii redaktor: A.Əhmədoğlu

Dizayn: A.Əbilov

Kompyuter səhifələyicisi: İradə Əhmədova

Üz qabığının dizaynı: Ceyhun Əliyev

Çapa verilib: 05.12.2008

Çapa imzalanıb: 30.12.2008

Formatı: 60x84, ş.ç.v.18

Sayı: 1000

Ofset kağızı. Ofset çap üsulu.

Səh. 288

Kitab “EUROPA” Publishing house”-
Avropa Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzində
çapa hazırlanıb, “MBM” mətbəəsində
nəşr olunub.